

DRAMMEN
KOMMUNE

Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer

vedtatt i bystyret 25. september 2018

Innhold	
Forord	3
Innledning	5
Sammendrag	5
Prioriteringene i planen	6
Retningslinjer for kulturminner i Drammen kommune	7
Del 1: Kulturminneforvaltning	17
Dagens forvaltning av Drammens kulturminner	18
Overordnede rammer for kulturminneforvaltningen	23
Aktører og roller i kulturminneforvaltningen	26
Virkemidler i kulturminneforvaltningen	28
Del 2: Kulturminner og kulturmiljø i Drammen	33
Historiene som har formet Drammen	34
Kulturminner som er fredet etter kulturminneloven	41
Kulturmiljøer av nasjonal interesse - NBI-registeret	47
Kulturmiljøer av regional interesse	48
Krigens kulturminner	50
Spesielt viktige kulturminnetyper og epoker for Drammen	64
Kulturminnenes beliggenhet og sammenheng i den bygde strukturen	73
Del 3: Mål, strategier og virkemidler	83
Mål for Drammen kommunes kulturarv	84
Strategier og virkemidler for kulturminneforvaltningen i Drammen	86
Kilder	95

Forord

Drammen har en lang historie knyttet til tettstedsutvikling, havneaktiviteter, handel og industri. Historien kan leses blant annet i bygninger, kvartaler, gateløp, parker, kaianlegg og konstruksjoner som fortsatt er bevart.

Kulturminner og kulturmiljø er en ikke-fornybar ressurs. På lik linje med andre ressurser og premisser, har kommunen et ansvar for å forvalte disse ressursene til det beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner på en bærekraftig måte. Gjennom dette planarbeidet er det utarbeidet et kunnskapsbasert verktøy, som grunnlag for bærekraftig forvaltning av kommunens kulturarv i tråd med målsetninger i overordnede planer for kommunen.

Forankring

Kommunen er gjennom plan- og bygningsloven § 1-1, pålagt å fremme en bærekraftig utvikling av samfunnet. Plan- og bygningsloven § 3-1 pålegger kommunen å sette mål for kommunens kulturelle utvikling, vern av verdifulle landskap og kulturmiljøer og legge til rette for god forming av bygde omgivelser. Kommunen er i tillegg gitt et helt konkret ansvar i behandling av byggesaker som berører særlig viktige bygninger gjennom pbl § 31-1;

«Ved endring av eksisterende byggverk, oppussing og rehabilitering skal kommunen se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til et byggverks ytre, så vidt mulig blir bevart.»

Drammensområdet har de siste årene opplevd en betydelig vekst i aktiviteter og folkemengde. Kommunen har tatt viktige grep for å styre denne utviklingen blant annet gjennom utarbeidelsen av Bystrategien – vekst med kvalitet i hele byen, som har

et perspektiv fram til 2036 (vedtatt 18.06.2013). Bystrategien definerer mål og veivalg for forvaltning av kommunens ressurser, inkludert kulturminner og kulturmiljø. Bystrategien sier blant annet følgende om byutvikling med kulturminner som premisser:

«Byutviklingen i Drammen må skje på en måte som ivaretar byens historie og bevarer viktige kulturminner.»

For å oppfylle Bystrategiens mål, ble det gjennom kommuneplanens arealdel (vedtaksdato 05.10.2015), gjort en politisk bestilling av en forpliktende kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø. Planen er svar på denne bestillingen.

Premisser og føringer for arbeidet med forslaget til kulturminneplan er definert i planprogrammet (vedtatt av bystyret 22.02.2017). Her redegjøres det for formålet med planarbeidet, planprosessen og opplegget for medvirkning. Planprogrammet legger også føringer for omfang og innhold, og peker på viktige diskusjons- og utredningsbehov knyttet til kulturminnene og kulturmiljøene i Drammen.

Planprogrammet definerer at det skal utarbeides en tematisk kommunedelplan (i henhold til plan og bygningsloven § 11-1). En temaplan har et overordnet, strategisk perspektiv, men går dypere enn kommuneplanens samfunnsdel og angir retningsvalg og viktige virkemidler og tiltak for fagområdet.

Det betyr at formålet med planen er å være et helhetlig strategisk verktøy for forvaltning av kommunens kulturarv. Planen presenterer kommunens kulturminner og kulturmiljøer, og angir hvordan kommunen skal jobbe med temaet i årene fremover, med fokus på veiledning og informasjon, juridisk

bindende avklaringer og en mest mulig forutsigbar behandling av tema knyttet til bevaring og utvikling i plan- og byggesaker.

Arbeidet med planen

Arbeidet med planen har vært håndtert av en prosjektgruppe på virksomhet Byplan. Opplegg for medvirkning ble vedtatt i egen sak i formannskapet 14.02.2017, og i et supplerende notat presentert for formannskapet 19.04.2017. Med bakgrunn i disse vedtakene har Formannskapet avholdt to åpne møter, ett på dagtid for profesjonelle aktører, og ett åpent møte på kveldstid for hele byens befolkning, der eiere av kulturminner var spesielt invitert.

Det ble avholdt et politisk verksted 09.10.2017 der de viktigste punktene i planen ble diskutert.

I tillegg er det gjennomført verksted med regional kulturminnemyndighet, og planen er presentert i regionalt planforum (25.10.2017). Det er også opprettet en intern kommunal referansegruppe og gjennomført tre møter i en bredt sammensatt ekstern referansegruppe. Innspillene til både innhold og prioriteringer er hensyntatt i arbeidet med planen.

Det er opprettet en egen side for planarbeidet på Facebook og på kommunens nettsider.

Innledning

Sammendrag

Hovedprinsippet bak planen er å sikre en byutvikling på byhistoriens premisser, basert på at Drammen fortsatt skal kunne vokse og utvikle seg som en moderne by. Veksten og utviklingen skal ivareta, ta hensyn til og bringe videre de verdier og ressurser som Drammens kulturarv representerer for byen og byens befolkning, både i dag og i fremtiden. I planen er det derfor lagt vekt på å finne balansen mellom bevaring og utvikling, og foreslå tiltak som sikrer at utviklingen skjer med et bevisst forhold til de verdiene og historiene kulturminnene representerer.

En tematisk kommunedelplan kan ikke inneholde bestemmelser og er derfor ikke juridisk bindende på samme måte som en arealplan. Planen er en overordnet strategisk plan som sier hva kommunen har av kulturminneverdier, hvordan vi skal ta med oss dette i den videre utviklingen av Drammen og hva det konkret betyr for kommunens kulturminneforvaltning.

Planen er både en kunnskapsbase og en tematisk plan, der i hovedsak del 2 av planen og vedlagte kart og liste over lokale registreringer presenterer byens kulturarv på en helhetlig måte. Dette gir et bedre kunnskaps- og beslutningsgrunnlag for den politiske behandlingen, og formidler kunnskap

til eiere og andre om de verdiene som de ulike kulturminnene representerer.

Planen inneholder retningslinjer for behandling av plan- og byggesaker. Retningslinjene er mer utfyllende enn de gjeldende retningslinjene i kommuneplanens arealdel, og vil supplere disse. Retningslinjene gir føringer for alle plan- og byggesaker som berører kulturminner og kulturmiljø. Planen foreslår i tillegg strategier for hvordan retningsvalgene og prioriteringene i planen kan gjøres juridisk bindende ved neste rullering av kommuneplanens arealdel og senere vedtak av arealplaner.

Planen er inndelt på følgende måte:

Innledning

Denne delen inneholder sammendrag av planen, redegjørelse for planens oppbygging, retningslinjer og handlingsplan.

Del 1 Kulturminneforvaltningen

Denne delen beskriver ulike aktørers rolle i forvaltning av kulturarven, gir oversikt over dagens forvaltning av de kjente kulturminnene og kulturmiljøene i Drammen og beskriver ulike virkemidler og strategier som kan

brukes i en kulturminneplan. Hensikten er å gi en oversikt og innføring i temaet kulturminneforvaltning generelt og i Drammen spesielt, noe som har vært efterspurt i planarbeidet.

Del 2 Kulturminner og kulturmiljøer i Drammen

I denne delen blir kommunens kulturminner og kulturmiljø satt inn i ulike sammenhenger for å belyse deres verdi og utfordringer, og hvordan de bidrar til å forme Drammens identitet. Kulturminnene og kulturmiljøene blir knyttet til de viktigste historiene som har formet Drammen, kategorisert i forhold til alder, funksjon og type, og blir inndelt i forhold til beliggenhet og sammenheng i den bygde strukturen.

Gjennom å sette kulturminnene inn i ulike sammenhenger, tydeliggjør planen hvilke kulturminner og kulturmiljø som går igjen i viktige lag og historier. Sammen med vurderinger knyttet til sårbarhet og endringspotensial er det denne samlede «historien» som ligger til grunn for prioriteringene av strategier, virkemidler og tiltak. Planen prioriterer dermed ikke kulturminnene utelukkende på bakgrunn av registreringene, men setter dem inn i en større sammenheng.

Del 3 Mål, strategier, virkemidler og tiltak

Mål og utviklingsstrategier knyttet til ulike deler av den fysiske kulturarven blir drøftet sammen med mål og strategier knyttet til de andre temaene i planprogrammet (formidling, bruk og forvaltning osv.). Prioriteringene i planen kommer til uttrykk både gjennom hvilken type strategi og virkemiddel som er valgt, og når den planlegges gjennomført. Tiltak for å følge opp strategiene og virkemidlene gjennomgås og blir prioritert i en fireårig handlingsplan.

Prioriteringene i planen

Planen legger opp til at det skal benyttes ulike virkemidler for ulike typer kulturminner og kulturmiljøer. Planen legger føringer for hvilke kulturminner og kulturmiljø som skal få de strengeste virkemidlene når det gjelder bevaring. For utvalgte kulturminner og kulturmiljø foreslås det bruk av hensynssoner etter plan- og bygningsloven, som er det strengeste vernet som kan gis gjennom arealplaner.

Hensynssone c) i kommuneplanens arealdel og krav om juridisk bindende arealplan

Kulturmiljøer av regional og nasjonal verdi og noen utvalgte kulturminnekategorier har den høyeste prioriteringen. De nasjonale og regionale kulturmiljøene Hans Hansens vei og Tollbugata er vurdert som spesielt verdifulle og sårbare. Kulturminnetypene lystgårder og sjøboder prioriteres fordi de er svært viktige for Drammens identitet og historie.

Alle sjøboder, lystgårder og kulturmiljøer av regional verdi skal angis med pbl § 11-8 hensynssone c) sone med særlige hensyn til bevaring av kulturminner, i ny kommuneplanens arealdel.

Senest ved rullering av kommuneplanens arealdel skal det utredes og bestemmes hvilke utvalgte særskilt sårbare og verdifulle kulturminner og/eller kulturmiljøer i ny kommuneplanens arealdel skal ha krav om at de reguleres til hensynssone bevaring ved senere detaljregulering. Kommunen kan selv påbegynne slik regulering av kulturminner og -miljøer tidligere dersom den finner det hensiktsmessig.

Generelle bestemmelser i kommuneplanens arealdel

Andre kulturminnekategorier og -miljøer som er vurdert som særlig verdifulle for Drammens områder

med tett trehusbebyggelse og enhetlige områder med villabebyggelse, landbrukskulturmiljøer, industrikulturmiljøer, sosial boligarkitektur, handelsgårder og Drammenshus. For disse kulturminnekategoriene og -områdene foreslås det at det utformes generelle bestemmelser til ny kommuneplanens arealdel som legger føringer for en utvikling på kulturminnenes premisser.

Hensynssone e) i kommuneplanens arealdel

Enkeltstående kulturminner i kvartalsstrukturen og tilhørende kvartal skal angis med pbl § 11-8 hensynssone e) krav om felles planlegging, i ny kommuneplanens arealdel. Det betyr at det settes krav om regulering av hele kvartalet der kulturminneverdier berøres. For villaområdene i åssidene generelt og de enhetlige villaområdene ved elva (eksempelvis Nybyen) skal det utarbeides juridisk bindende arealplaner. Dette gjennomføres i slutten av handlingsplanperioden og kan eksempelvis skje gjennom en «småhusplan».

Formidling, veiledning og informasjon

Strategier og virkemidler for bedre formidling, veiledning og informasjon gjelder for alle kulturminnene og kulturmiljøene. Disse strategiene vil i hovedsak bidra til kunnskap om tiltak, endringsmuligheter, rom for fortetting osv. som legger til rette for at det kan utarbeides gode utviklingsprosjekter i Drammen, men som samtidig ivaretar bygningenes karakter og områdets skala og struktur. Strategiene dreier seg også om å definere viktige karaktertrekk og gi nødvendig kunnskap som skal ligge til grunn for vurderinger i plan- og byggesaker.

I tillegg foreslås det at man jobber med å bedre tilgangen på informasjon om kommunens kulturminner og kulturmiljøer gjennom tilrettelegging

av kommunens internettsider og lage et interaktivt kart hvor informasjonen er enkelt tilgjengelig. Dette vil være et større prosjekt hvor flere av kommunens virksomheter deltar. Omfang og kostnad vil man måtte komme tilbake til når prosjektet eventuelt er etablert.

Finansiering

Når det gjelder finansiering av de andre foreslåtte aktivitetene, vil de fleste av disse inngå som en del av Virksomhet Byplans vanlige drift, og finansieres over driftsbudsjettet. En mer detaljert gjennomgang finnes i handlingsplankapittelet i del 3.

Retningslinjer og handlingsplan

Basert på kunnskapsgrunnet i del 2 og målene og strategiene/virkemidlene i del 3 er det utarbeidet retningslinjer og handlingsplan.

Retningslinjene gjelder for alle kulturminner i Drammen og gir føringer for kulturminneforvaltningen i kommunen. For de kulturminnene som er omfattet av bestemmelser i gjeldende arealplaner gjelder disse foran retningslinjene.

Handlingsplanen forteller hvordan kommunen skal nå målene for kulturminneforvaltningen, hvordan de ulike virkemidlene og tiltakene prioriteres og hvilke verktøy vi skal bruke for å oppnå målene.

Retningslinjer for kulturminner i Drammen kommune

1. Den kulturhistorisk verdifulle bebyggelsen søkes bevart. I kulturmiljøer av regional og nasjonal verdi og i de enhetlige og sammensatte områdene identifisert i kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer, bør særpreg og karaktertrekk i størst mulig grad bevares.
2. I plansaker som berører registrerte kulturminner, bør det utføres en kulturhistorisk stedsanalyse som dokumenterer områdekarakter, bebyggelsesstruktur og karakteristiske trekk ved bebyggelsesmønster, høyder og volum.
3. I plansaker som berører registrerte kulturminner bør det utarbeides ulike prinsipielle alternativer for vern som en del av planforslaget.
4. Ved behandling av søknad om tiltak, inklusive tilbygg og påbygg, på eksisterende bygg som er registrert med verdien A og B i kommunens kulturminneregistrering, bør bygningers opp-rinnelige stiluttrykk og utseende vektlegges, og det bør legges vekt på at endringer tilpasses eksisterende bebyggelse og strøkskarakter.
5. Ved behandling av søknad om tiltak, inklusive tilbygg og påbygg, på eksisterende bygg som er registrert med verdien C i kommunens kulturminneregistrering, bør det legges vekt på at endringer tilpasses eksisterende bebyggelse og strøkskarakter.
6. Opprinnelige elementer som er vesentlige for uttrykket til bevaringsverdige bygninger, slik som volum, høyde, takform, taktekkning, fasadekledning og vindusutforming, bør i størst mulig grad beholdes. Opprinnelig utforming bør dokumenteres ved bruk av bilder, tegninger eller detaljert beskrivelse sammen med søknad om tillatelse til tiltak.
7. Ved søknad om rivning bør det innsendes en fagmessig utført tilstandsanalyse, tilsvarende bør kreves ved fjerning av opprinnelige bygningsdeler. Tilstandsanalysen skal tydelig vise omfanget av skadene ved tekst og bilder. Det skal også redegjøres for hvilke tiltak som må gjøres for å sette bygget i stand. Forslag til nytt bygg bør også foreligge sammen med søknad om rivning. Rivning av verneverdig bebyggelse bør ikke tillates før søknad om nytt bygg eventuelt er godkjent.

HANDLINGSPLAN

● = Arbeid med tiltaket/aktiviteten pågår

○ = Tiltaket/aktiviteten ferdig gjennomført

STRATEGI/VIRKEMIDDEL

TILTAK/AKTIVITET

J1, 2 OG 3: FASTSETTE HENSYNSSONER C), D) ELLER E) I NY KOMMUNEPLANENS AREALDEL

- Kartlegge fredete kulturminner i kommunen med behov for styrket vern gjennom hensynssone til rulleringen av kommuneplanens arealdel _____
- Avsette alle kulturmiljøer med nasjonal og regional verdi til hensynssoner c) i kommuneplanens arealdel med tilhørende retningslinjer som sikrer at kulturminnene blir premissgivende for utvikling innenfor hensynssonene _____
- Identifisere og prioritere enhetlige områder som skal angis med hensynssone c) med retningslinjer knyttet til fortetting og utviklingsmuligheter, ved rullering av kommuneplanens arealdel. Retningslinjene skal være tilpasset områdets egenart, karakter, struktur og arkitektur _____
- Identifisere og prioritere enkeltkulturminner, enkeltkulturmiljøer eller typer kulturminner som skal angis med hensynssone c) ved rullering av kommuneplanens arealdel, med retningslinjer knyttet til fortetting og utviklingsmuligheter _____
- Kartlegge kulturmiljøer av regional verdi med behov for styrket vern gjennom krav til reguleringsplan og innarbeide dette gjennom å fastsette hensynssoner (e) for kulturmiljøene i ny kommuneplan arealdel _____
- Definere enkeltkulturminner av svært høy verdi og angi hensynssone e) for kvartaler der disse berøres ved rullering av kommuneplanens arealdel _____

J4: GENERELL BESTEMMELSE I KOMMUNEPLANENS AREALDEL SOM STILLER KRAV OM REGULERING TIL HENSYNSSONE C) MED TILHØRENDE BESTEMMELSER, I PLANSAKER SOM BERØRE DE OMRÅDENE SOM I KOMMUNEPLANEN ER AVSATT TIL HENSYNSSONE C) SONE MED SÆRLIG HENSYN I KULTURMINNER

- Identifisere og prioritere utvalgte kulturmiljøer av regional verdi og utvalgte lystgårder som skal omfattes av plankravet _____
- Utarbeide planbestemmelse ved rullering av kommuneplanens arealdel som sikrer gjennomføring av plankravet _____

J5: GENERELLE BESTEMMELSER OG RETNINGSLINJER TIL KOMMUNEPLANENS AREALDEL

- Vurdere behovet for generell bestemmelse i kommuneplanens arealdel for etterreformatoriske kulturminner i grunnen _____
- Definere og foreslå generelle bestemmelser og generelle retningslinjer for alle enhetlige områder _____
- Definere og foreslå generelle bestemmelser og generelle retningslinjer for sammensatte områder _____
- Definere og foreslå generelle bestemmelser og generelle retningslinjer for alle enkeltstående kulturminner i kvartalsstrukturen _____
- Definere generelle bestemmelser og generelle retningslinjer for de enkelte kulturminnekategoriene _____

2018	2019	2020	2021	ANSVAR	SAMARBEIDSPARTNERE
●	○			Virksomhet Byplan	Buskerud fylkeskommune
●	○			Virksomhet Byplan	
●	○			Virksomhet Byplan	
●	○			Virksomhet Byplan	
●	○			Virksomhet Byplan	
●	○			Virksomhet Byplan	
●	○			Virksomhet Byplan	
●	○			Virksomhet Byplan	
		●	○	Virksomhet Byplan	
		●	○	Virksomhet Byplan	Buskerud fylkeskommune
		●	○	Virksomhet Byplan	
		●	○	Virksomhet Byplan	
		●	○	Virksomhet Byplan	
		●	○	Virksomhet Byplan	

HANDLINGSPLAN

● = Arbeid med tiltaket/aktiviteten pågår

○ = Tiltaket/aktiviteten ferdig gjennomført

STRATEGI/VIRKEMIDDEL

TILTAK/AKTIVITET

J6: UTARBEIDE JURIDISK BINDENDE AREALPLANER SOM STYRER UTVIKLINGEN OG SKAPER FORUTSIGBARHET

- Utarbeide reguleringsplaner for prioriterte kulturminner og kulturmiljø, med bestemmelser og retningslinjer for bevaring og utvikling _____
- Utarbeide arealplaner for utvalgte områder med enhetlig struktur, med bestemmelser og retningslinjer for utvikling og fortetting _____

J7: SYNLIGGJØRE OMRÅDER MED POTENSIAL FOR FUNN AV ARKEOLOGISKE OG FREDETE KULTURMINNER

- Utarbeide aktsomhetskart som knyttes til kommuneplanens arealdel som temakart _____

K1: GJØRE KUNNSKAPEN I KULTURMINNEREGISTRERINGENE LETT TILGJENGELIG

- Utarbeide et interaktivt kart med mulighet for å skru av og på ulike temakart og historiske lag som formidler ulik kunnskap knyttet til kulturminneverdiene i kommunen _____
- Koble historisk informasjon om ulike kulturminner og kulturmiljø til det interaktive kartet for å samle kunnskap på ett sted _____
- Utarbeide søkbare lister med lett forståelig layout og tegnforklaring _____

K2: FORMIDLE VERDIEN OG SAMMENHENGENE SOM KULTURMINNENE OG KULTURMILJØENE REPRESENTERER OG ER EN DEL AV

- Utarbeide et interaktivt kart med mulighet for å skru av og på ulike temakart og historiske lag som formidler ulik kunnskap knyttet til kulturminneverdiene i kommunen _____
- Digitalisere og georeferere historiske bilder og kart _____
- Videreutvikle det interaktive kartet til også å inkludere en digital byvandring som kan være rettet mot ulike brukergrupper _____

K3: INFORMASJONSMATERIELL OM ULIKE TYPER KULTURMINNER OG -MILJØ

- Utarbeide formingsveiledere/beskrivelse av utbyggingsgrammatikk for ulike typer tiltak på bygninger innenfor utvalgte enhetlige områder _____
- Utarbeide byggeskikkveiledere for typiske kulturminnekategorier _____
- Utarbeide byggeskikkveileder eller annet informasjonsmaterieell om enkelte kulturminnekategorier der dette foreslås i planen inkludert gode eksempler for utvikling, endring og ny bruk av enkelte kulturminnekategorier _____

K4: INFORMASJONSMATERIELL OM DE ULIKE KULTURMINNENES, KULTURMILJØENES OG OMRÅDENES SÅRBARHET, ENDRINGSPOTENSIAL, MULIGHETSROM OG TÅLEGRENSE

- Utarbeide veiledere om på- og tilbygging og ombygging av ulike typer kulturminner _____
- Utarbeide digitalt og fysisk formidlingsmateriale om verdier, muligheter og sårbarhet ved sammensatte områder til kommunens ansatte og saksbehandlere på byplan _____
- Utarbeide digitalt og fysisk formidlingsmateriale om verdier, muligheter og sårbarhet ved sammensatte områder for beboere og andre interesserte _____

2018	2019	2020	2021	ANSVAR	SAMARBEIDSPARTNERE
		●	●	Virksomhet Byplan	
		●	●	Virksomhet Byplan	
		●	○	Virksomhet Byplan	Buskerud fylkeskommune
		●	○	Virksomhetene Byplan, Kart- og geodata, Kultur og Byarkivet	
		●	○	Virksomhet Byplan	Virksomhetene Byarkivet og Kultur
		●	○	Virksomhet Byplan	
		●	○	Virksomhet Byplan	Virksomhetene Byarkivet, Kultur og D-stab
		●	○	Virksomhet Byplan	Virksomhetene Byarkivet, Kultur, Kart- og geodata og D-stab
●	○			Virksomhet Byplan	
●	●	●	○	Virksomhet Byplan	
●	●	○		Virksomhet Byplan	
●	●	●	○	Virksomhet Byplan	
●	○			Virksomhet Byplan	
●	●	●	○	Virksomhet Byplan	

HANDLINGSPLAN

● = Arbeid med tiltaket/aktiviteten pågår

○ = Tiltaket/aktiviteten ferdig gjennomført

STRATEGI/VIRKEMIDDEL

TILTAK/AKTIVITET

K5: GJØRE ALL RELEVANT KUNNSKAP KNYTTET TIL STATLIG, REGIONAL OG KOMMUNAL KULTURMINNEFORVALTNING TILGJENGELIG DIGITALT PÅ ETT STED

- Kartlegge og samle den relevante kunnskapen og formidle denne gjennom et digitalt formidlingsverktøy, for eksempel en nettside _____

K6: OPPDATERE, VEDLIKEHOLDE OG SUPPLERE KULTURMINNEREGISTRERINGENE

- Utarbeide og innføre rutiner for jevnlig vedlikehold og oppdatering av kommunens kulturminneregistreringer _____
- Kartlegge og dokumentere kulturminner knyttet til førstegenerasjonsinnvandrere og deres kultur og etablering i Drammen. Både materielle og immaterielle kulturminner _____
- Fullføre registrering av kulturminner i Drammens utmark inkludert bygninger på Friluftsmuseet _____
- Utføre en registrering av grønne kulturminner i kommunen; kulturlandskap, parker og hageanlegg _____

K7: SYNLIGGJØRE LANGSIKTIGE PRIVATØKONOMISKE OG SAMFUNNSØKONOMISKE GEVINSTER VED INTEGRERING AV KULTURARV I BYUTVIKLINGEN

- Avholde et kurs/seminar annethvert år i samarbeid med relevante aktører innenfor forskning, kulturminneforvaltning og eiendomsutvikling _____

K8: ETABLERE OG BYGGE NETTVERK MED ANDRE KOMMUNER, OVERODNET KULTURMINNEFORVALTNING OG INTERESSEORGANISASJONER

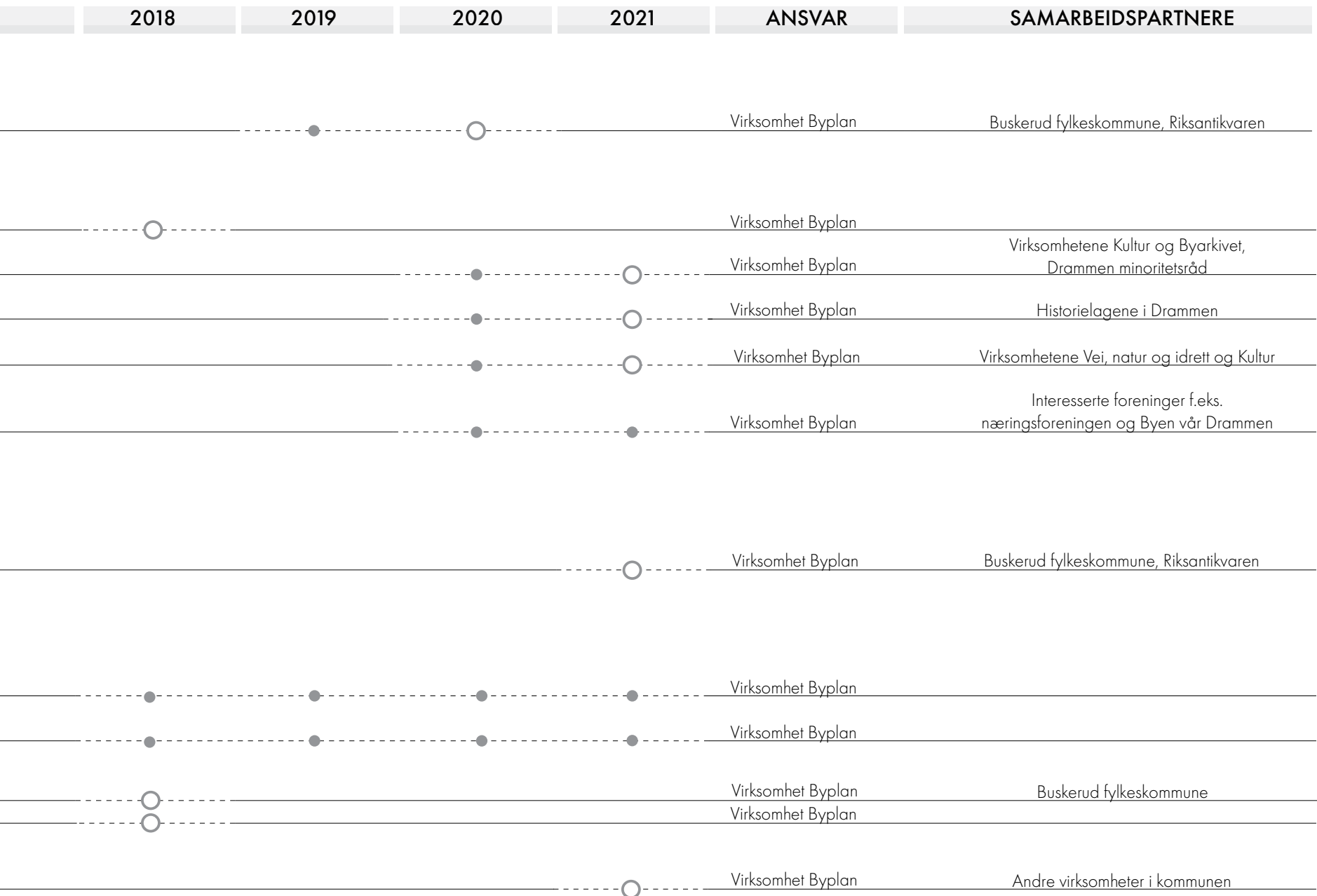
- Bidra til at det etableres en fast arena for kunnskaps- og erfaringsdeling med andre kommuner, fylkeskommunen og Riksantikvaren _____

K9: KUNNSKAPEN OM KULTURMINNER OG -MILJØER TAS MED I UTARBEIDELSEN AV ANDRE KOMMUNALE PLANER

- Informere andre kommunale virksomheter om kulturminneplanen gjennom informasjon på intranett og tilbud om seminar _____
- Virksomhet Byplan tilbyr å bidra som ressurspersoner ved utarbeidelse av andre kommunale planer _____

K10: UTARBEIDE RETNINGSLINJER OG DOKUMENTASJONSKRAV FOR SAKSBEHANDLINGEN I PLAN- OG BYGGESAKER

- Utarbeide differensierte dokumentasjonskrav for plan- og byggesaker som berører ulike kategorier kulturminner. Dette fremmes som en egen sak til politisk behandling _____
- Innarbeide rutiner for håndtering av kulturminner i kvalitetssystem i virksomhet Byplan _____
- Utarbeide informasjonsmaterieill til bruk i andre kommunale virksomheter hvor retningslinjer, krav og bestemmelser knyttet til håndtering av kulturminner og kulturmiljø er samlet _____

HANDLINGSPLAN

● = Arbeid med tiltaket/aktiviteten pågår

○ = Tiltaket/aktiviteten ferdig gjennomført

STRATEGI/VIRKEMIDDEL

TILTAK/AKTIVITET

V1: ETABLERE EN FULL STILLING SOM BYANTIKVAR

- Utarbeide forslag til utvidet mandat og stillingsinstruks for en byantikvar i full stilling. Mandatet forankres gjennom politisk behandling./vedtak _____

V2: ETABLERE VEILEDNINGSORDNING FOR EIERE AV KULTURMINNER SOM ER REGISTRERT MED KULTURMINNEVERDI I KOMMUNENS KULTURMINNEREGISTRERING

- Arrangere en bygningsverndag for kulturminneiere i samarbeid med relevante aktører _____
- Etablere en ordning som gir mulighet for 10 timer gratis kulturminnefaglige og bygningsmessige råd _____

V3: FORVALTNING AV UTSATTE TREHUSMILJØER MED KULTURMINNEVERDIER

- Slutføre arbeidet med brannsikringsstrategi for utvalgte kulturminner og kulturmiljøer, og søknader om tilskudd til dette arbeidet fra Riksantikvaren _____
- Gi veiledning til berørte eiere av kulturminner i tett trehusmiljø om brannsikringsplaner og mulighet for å søke om tilskudd. _____

V4: ETABLERE EN VEILEDNINGSARENA / MØTEPlass FOR EIERE AV KULTURMINNER

- Arrangere en bygningsverndag for eiere av kulturminner der andre relevante myndigheter og organisasjoner inviteres til samarbeid om konkret veiledning til kulturminneiere _____

V5: VEILEDE UTBYGGERE, FORSLAGSSTILLERE, TILTAKSHAVER OG ANSVARLIG SØKERE I ALLE TYPER PLAN- OG BYGGESAKER SOM BERØRER KULTURMINNER OG KULTURMILJØ

- Revidere kommunens mal for bestemmelser til reguleringsplan når det gjelder kulturminner og kulturmiljø _____
- Gjennomføre årlig intern opplæring i virksomhet Byplan for å kunne gi bedre veiledning _____
- Bistå med veiledning og kunnskap når offentlige aktører utvikler mulighetsstudier for kulturminner og kulturmiljøer _____
- Bistå med veiledning og kunnskap når offentlige aktører utvikler forvaltnings- og skjøtselsplaner for kulturminner og kulturmiljøer _____

2018

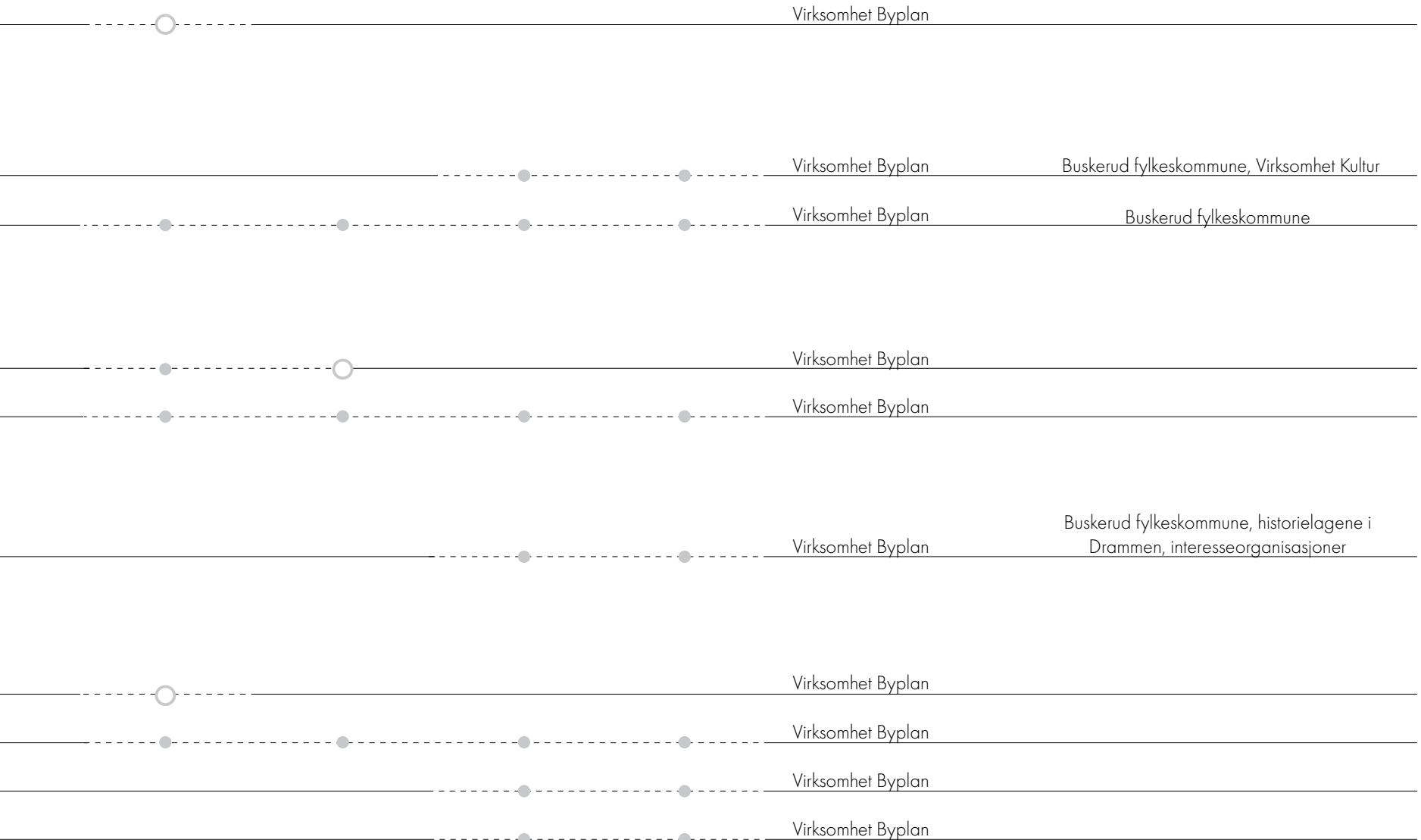
2019

2020

2021

ANSVAR

SAMARBEIDSPARTNERE

«Drammens rike historie som industriby, handelsby og regionscenter kan avleses i infrastruktur, bygninger og viktige plasser i byen. Opprustingen av Drammen sentrum har gjort flere av disse kulturminnene mer synlige og tilgjengelige. Historiske plasser og torg har blitt tatt i bruk på nye måter, og historiske bygninger har fått ny bruk og innhold.»

Bystrategien - vekst med kvalitet i hele byen

Del 1:

Kulturminneforvaltning

Alle spor etter menneskers virksomhet er i utgangspunktet kulturminner. Store deler av landskapet i Drammen har spor etter og er preget av tidligere generasjoners virksomhet. Når kulturminner og naturelementer med historisk verdi inngår som en del av en større helhet eller sammenheng i et område, danner de et kulturmiljø.

Alt dette kan ikke bevares, også nåtidige og framtidige generasjoner må få mulighet til å sette sitt preg på våre omgivelser. Diskusjonene om hva som skal tas vare på og hva vi skal la gå vekker ofte stort engasjement og får bredt fokus, og diskusjonene endrer også karakter over tid. Et eksempel er diskusjonen om tårnbygningene ved Bragernes torg. På 1950- og 60-tallet ble det debattert livlig om tårnene skulle bevares eller rives. Bygningene ble heldigvis bevart og i dag er de viktige identitetsskapende elementer bybildet.

Kulturminner har ikke bare verdi som kilde til opplevelse, kunnskap og identitet, de kan også være en ressurs i kommunal og regional samfunnsutvikling. Flere studier viser at verdiskapning knyttet til kulturarv kan være et viktig kommunalt og regionalt virkemiddel. Kommunen har virkemidler til å la kulturarven være en ressurs i samfunnsplanleggingen, og det grunnleggende virkemiddelet er det kommunale planarbeidet.

Som en del av fylkeskommunens arbeid med regional plan for kulturminnevern, ble rapporten «Kulturarv som ressurs i samfunnsutviklingen – suksessfaktorer i by- og tettstedsutviklingsprosjekter med fokus på vern og ny bruk av eldre bygninger» (NIBR-rapport 2016:7) utarbeidet på oppdrag fra Buskerud fylkeskommune. Rapporten peker på at det er bred dokumentasjon på at kulturarv kan bidra til både økonomisk, miljømessig, sosial og kulturell verdiskapning. Bruk eller gjenbruk av kulturminner kan være spennende bidrag til nærings- og lokal samfunnsutvikling, ofte relatert til turisme og formidling. Miljøverndepartementets Verdiskapingsprogram på kulturminneområdet har siden 2006 blant annet initiert 124 årsverk og 66 nye private virksomheter, og illustrerer mulighetene som finnes. Formidling av kulturarven styrker steders identitet og særpreg, og brukes i merkevareutforming og omdømmebygging.

Drammen kommune har på samme måte gjennomført en snuoperasjon der byens identitet er knyttet tett til kulturarven i form av gjenbruk av bebyggelse og anlegg. Bragernes torg og aksene over til Strømsø samt Papirbredden, er gode eksempler på at kulturarven har vært premiss i utformingen av elvebyen Drammen, slik den har vokst fram gjennom de siste 30 årene.

Dagens forvaltning av Drammens kulturminner

Ulike aktører spiller ulike roller i dagens forvaltning av Drammens kulturminner. Under er de ulike formene for formell forvaltning og mulighet for myndighetsutøvelse beskrevet.

Drammen kommune rådfører seg med Buskerud fylkeskommune (regional kulturminneforvaltning) i saker som gjelder objekter innenfor både nasjonale, regionale og kommunale registreringer.

D1-2 Øvre Storgate med gammel bebyggelse, restaurerte bygninger og nybygg

Kulturminner og kulturmiljø av nasjonal verdi

Alle kulturminner eldre enn år 1537 og stående bygninger med erklært opprinnelse eldre enn 1650 er automatisk fredet etter kulturminneloven. I tillegg er noen kulturminner fredet gjennom enkeltvedtak og forskrifter. Det kreves dispensasjonsbehandling for å gjennomføre tiltak på disse kulturminnene eller tiltak som kan være i konflikt med slike kulturminner. Bygninger oppført før 1850 omfattes også av kulturminneloven.

Drammen kommune har et fåtall kulturminner som har et formelt vern gjennom kulturminneloven. Dette er de arkeologiske kulturminnene, samt enkelte vedtaksfredete bygninger og anlegg. Uten vedtak om dispensasjon fra kulturminnelovens § 8 kan det for kulturminner fredet etter lov om kulturminner kun utøves vanlig vedlikehold, eller endringer i medhold av det forvaltningsregimet som er godkjent i gjeldende forskrift eller vedtak.

Kulturminneloven alene gir få konkrete innspill på hvordan dette skal gjøres. For fredete kulturminner, enten de er automatisk fredet, vedtaksfredet eller forskriftsfredet, ligger forvaltningen hos Riksantikvaren, Buskerud fylkeskommune og Kulturhistorisk museum ved universitetet i Oslo. Det er ikke entydig hva en fredning vil bety for hva som er mulighetsrommet i en eventuell plan- eller byggesak. En slik vurdering må gjøres fra sak til sak. Vurderingen gjøres av Riksantikvaren og fylkeskommunen, som har myndighet etter kulturminneloven.

Saker som gjelder fredete og listeførte objekter skal alltid være behandlet etter kulturminneloven av regional eller nasjonal myndighet, før kommunen kan fatte vedtak etter plan- og bygningsloven.

Kulturmiljøer i NB!-registeret og regional plan for kulturminnevern

Kulturmiljøene i NB!-registeret og regional plan er ikke vernet med juridiske bindende bestemmelser, men registeret og planen gir oversikt over kulturmiljøer hvor det bør vises særlig hensyn til kulturminneinteresser. Oversikten skal være et kunnskapsgrunnlag som skal brukes i forbindelse med planlegging og utvikling i kommunene, og Drammen kommune må ivareta kulturminneinteressene i disse kulturmiljøene ved arealplanlegging. Beskrivelsene i planen og registeret angir også hvilke hensyn som regional og statlig myndighet mener bør tas ved tiltak innenfor disse områdene. Områdene må forvaltes slik at ikke verneverdiene reduseres eller går tapt.

Den kommunale forvaltningen av kulturminnene i Drammen

Kommunens forvaltning av kulturminner skjer gjennom vedtak av tematiske planer og arealplaner. Siden planen er den første tematiske planen for kulturminner og kulturmiljø i Drammen, skjer nåværende forvaltning gjennom vedtatte arealplaner. Dette omfatter bestemmelsene og retningslinjene i gjeldende kommuneplans arealdel, samt de kommunedelplanene og reguleringsplanene som har egne bestemmelser og hensynssoner for bevaring av kulturminner.

I eksisterende planverk for Drammen har noen av de overordnede planene angitt bevaringsområder/hensynssoner for kulturminner og kulturmiljøer og inneholder bestemmelser og retningslinjer for kulturminner og kulturmiljø. Her omtales kommuneplanens arealdel og sentrumsplanen spesielt, fordi de omfatter mange kulturminner. Av andre overordnede planer har kommunedelplanene for Verkselva, Drammenselva og Gulskogen egne bestemmelser om kulturminner.

D1-3 Tårnbygningen, Drammen rådhus. Oppført 1871 etter tegninger av arkitekt Niels S D Eckhoff.

Kommuneplanens arealdel

Kommuneplanens arealdel har generelle bestemmelser og retningslinjer for kulturminner og kulturmiljø.

I bestemmelsene § 2.2 Estetiske krav til bebyggelse – hensyn til landskap og kulturminner heter det:

- Kulturverdier i bebyggelsen skal ivaretas, både ved ombygging og nybygging
- Nye bygninger og anlegg, samt endringer av eksisterende, skal utformes i samspill med omgivelsenes karakter og form. Bebyggelsen skal ha bygningsformer, volumer og materialvalg tilpasset omgivelsene, skal fremme gode gate og uterom, og ta vare på og utvikle eksisterende vegetasjon og landskapsbilde

I kommuneplanens retningslinjer til § 2.2 heter det:

- Kulturminner skal tas vare på i byutviklingen. Målet for vern er å bevare det opprinnelige både som autentisk objekt og som formuttrykk. Både enkeltanlegg og bevaringsverdige områder skal sikres
- Kulturminner må ses i sammenheng med sine

omgivelser, og ved nye bygninger og anlegg i kulturminners nærhet må det tilstrebes en tilpassing. Plan- og byggesaker som angår bevaringsverdige bygninger, anlegg og områder, skal forelegges antikvarisk myndighet til uttalelse

- Vurderingen av hva som er kulturminner eller verneverdig bebyggelse vil være gjenstand for en løpende vurdering av plan og bygningsmyndighet og antikvarisk myndighet. De oppdaterte, kvalitetssikrede registreringene med verdivurderinger som ligger i Drammen kommunes kulturminneregister viser de til enhver tid kjente kulturminner i Drammen og oppdateres ettersom nye registreringer gjennomføres

Bestemmelsene er ikke knyttet til bestemte arealer. Retningslinjene tar utgangspunkt i kommunens registreringer av kulturminner. Planen gir ikke bindende vern for kulturminner og kulturmiljø, men angir hvilke hensyn som skal vurderes når kommunen saksbehandler plan- og byggesaker.

Kommunedelplan for Drammen sentrum (sentrumsplanen)

Kommunedelplan for Drammen sentrum ble vedtatt 30.05.2006 og har bestemmelser og retningslinjer for kulturminner innenfor planområdet som ble registrert i forbindelse med utarbeiding av planen i 2004. Planens bestemmelser omfatter alle tiltak som berører fasade på kulturminnet, som tilbygg, påbygg og fasadeendringer, eller bygging i nærhet til kulturminnet. Planen har også angitt områder som skal reguleres til spesialområde bevaring (hensynssone bevaring).

Det er viktig å være oppmerksom på at frem til kommuneplanens arealdel rulleres, vil Sentrumsplanen fortsatt være gjeldende også etter at

Forklaring til ord og begreper i planen

Arkeologisk kulturminne: Automatisk fredete kulturminner i grunnen, fra før 1537. Fysiske spor og levninger etter tidligere tiders liv og virksomhet.

Autentisitet: Et objekts grad av ekthet og/eller opprinnelighet. Må alltid sees i forhold til noe, for eksempel tidsperiode, stilart, materialbruk eller byggemåte.

Automatisk fredet kulturminne: Et kulturminne som er fredet direkte etter lov, uten særskilt vedtak. Synlige og ikke synlige arkeologiske kulturminner og bygninger eldre enn 1537, erklærte stående byggverk fra perioden 1537-1650, samiske kulturminner fra før 1917 og marine funn eldre enn 100 år.

Fredning: Vern etter kulturminneloven, enten automatisk, ved vedtak eller forskrift.

Immaterielle kulturminner: Menneskelig praksis, framstillinger, kunnskap og ferdigheter. Kulturminner vi ikke kan ta på.

Kulturarv: Samlebetegnelse for materielle og immaterielle kulturminner.

Kulturminne: Alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter der det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til

Kulturminneverdi: Verdi som tillegges et kulturminne. Forvaltningen, eiere, brukere, organisasjoner og andre kan vurdere kulturminnets verdi på ulike måter. Verdivurderingen kan endres over tid.

Kulturmiljø: Områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Representativitet: At ett eller et utvalg kulturminner er representativt betyr at det er typisk eller karakteristisk for en større gruppe kulturminner.

SEFRAK: Sekretariatet for registrering av faste kulturminner. Registrerte kulturminner i hele Norge i årene 1975-1995. Det eneste kriteriet for registrering var antatt alder på bygningen.

den tematiske kommunedelplanen for kulturminner er trådt i kraft.

I sentrumsplanens bestemmelse § 2.5, kulturminnevern, heter det:

Generelt:

- Kulturminner skal tas vare på i byutviklingen. Målet for vern er å bevare det opprinnelige både som autentisk objekt og som formuttrykk
- Kulturminner må ses i sammenheng med sine omgivelser, og ved nye bygninger og anlegg i kulturminnenes nærhet skal det tilstrebtes en tilpassing
- Verneverdige bygninger skal bevares og istandsettes på en slik måte at bygningenes fasader, takform, volumer, bygningsmessige detaljer og materialkvalitet opprettholdes
- Mindre bygningsmessige endringer er tillatt så lenge verneverdien ikke forringes. Dette innebærer bl.a. antikvarisk forsvarlig behandling av fasade og at utforming av tilstøtende bygninger og tilbygg tilpasser seg bygningen m.h.t byggehøyder, målestokk og formspråk
- Ved utbedring av verneverdig bebyggelse kan bygninger tilbakeføres til godt dokumenterte faser i bygningens historie
- Eldre bygningsdeler bør bevares og gjenbrukes i sin opprinnelige sammenheng
- Plan- og byggesaker der verneverdige kulturminner berøres skal sendes til regional kulturminneforvaltning (fylkeskommunens utviklingsavdeling) for uttalelse
- Om bygninger og anlegg som er på bevaringslisten vedtas fjernet, skal det før riving gjøres en dokumentasjon av anlegget (planer, fasader, bygningskonstruksjon, detaljer). Kommunen kan i hvert tilfelle stille krav til dokumentasjonen

Vern av enkeltbygninger og anlegg

Det vises til registrering av kulturminner, datert 27.10.04, (bevaringsliste og kart). For de ulike vernekategoriene som omfattes av kommunal forvaltning, gjelder følgende:

F. Fredet

Bevaring sikret iht. Lov om kulturminner. For disse bygningene gjelder særskilte vernevedtak, og tillatte tiltak framgår av vernevedtaket. Disse bygningene kan ikke endres uten etter samtykke fra Riksantikvaren. For alle tiltak ut over alminnelig vedlikehold skal det søkes tillatelse / dispensasjon hos regional kulturminneforvaltning (fylkeskommunens utviklingsavdeling)

A. Svært høy bevaringsverdi:

Skal bevares. Ved søknad om tiltak som forringer verneverdien eller søknad om riving stilles plankrav / krav om reguleringsplan

B. Høy bevaringsverdi:

Skal bevares. Ved søknad om tiltak som forringer verneverdien eller søknad om riving stilles plankrav / krav om reguleringsplan

C. Middels bevaringsverdi:

Bør bevares. Ved søknad om endringer som ikke er forenlige med verneverdi, og om slik bygning omfattes av planarbeid, vil kommunen konkret vurdere verneverdien. Ved vurderingen legges vekt på:

- Bygningens egenverdi
- Om bygningen inngår i en sammenheng med andre verneverdige bygninger
- Kvaliteten på det byggverk som eventuelt vil erstatte bygningen (arkitekturkvalitet, tilpassing til område og gateløp). Ved søknad om tiltak kan det stilles utvidete krav til dokumentasjon, varsling og vurderinger

D1-4 Overlegeboligen i Bergstien 24. Bolighuset er med i nasjonal verneplan for helsesektoren og er forskriftsfredet.

Bevaringsområder

- Bevaringsområder for kulturminner er vist på plankartet. Områdene skal reguleres til spesialområde kulturminner med hjemmel i plan- og bygningslovens § 25, 1. ledd nr. 6
- Plankrav gjelder inntil slik plan foreligger. Før dette kan det kun gis tillatelse til gjennomføring av tiltak som er i samsvar med vernehensynet

Reguleringsplaner med bestemmelser til kulturminner og kulturmiljø

I Drammen kommune er det en rekke reguleringsplaner som har bestemmelser til kulturminner og kulturmiljø. I noen av planene gjelder hensynssonen (området for bevaring) hele planområdet, i andre reguleringsplaner er enkelte bygninger regulert til hensynssone bevaring av kulturmiljø eller spesialområde bevaring.

I vedlegg 9 finnes et temakart som gir oversikt over

alle områder som er regulert til hensynssone bevaring av kulturmiljø og kulturminner i Drammen kommune.

Den kommunale kulturminneregistreringen

Den kommunale kulturminneregistreringen fungerer i dag som et kunnskapsgrunnlag for Drammens forvaltning av kulturminner av lokal verdi. Arbeidet med den systematiske registreringen av kulturminner ble igangsatt etter føringer i tidligere kommuneplaner hvor viktigheten av å ha kunnskap om kommunens kulturminner ble påpekt. Registreringsarbeidet startet i 2003, og i 2016 var hele kommunen omfattet av registreringene.

Kulturminneregistreringene er kulturminnefaglige vurderinger av bygg og anlegg, gjennomført av konsulent med kulturhistorisk kompetanse, på oppdrag fra Drammen kommune. Registreringene er kvalitetssikret i et samarbeid mellom regional kulturminnemyndighet i Buskerud fylkeskommune, Drammens Museum og virksomhet Byplan i kommunen.

Bygninger eller anlegg som er vurdert som bevaringsverdig i disse registreringene er ikke nødvendigvis fredet eller vernet. Registreringene fungerer som et register over objekter som er vurdert å ha kulturhistorisk verdi, og skal være et verktøy for forvaltningen. Dataene fra registreringene som er gjennomført er framstilt i kart og lister. Disse er tilgjengelige for alle på kommunens hjemmeside og i kommunens kartløsning.

Per 22.11.2017 er det registrert 1950 enkeltkulturminner i Drammen kommunes kulturminneregistreringer. Listen over registrerte objekter oppdateres kontinuerlig, for eksempel ved riving, brann og lignende. Faktafeil rettes når kommunen mottar melding om dette.

Registreringene viser at kommunen har et stort mangfold av kulturminner. Det er overvekt av bygninger blant kulturminnene, og flest innenfor kategoriene villa, bygård, forstadsboliger og gårdsbygninger.

Når det gjelder kulturminnernes alder er omtrent halvparten av de registrerte objektene datert til 1900-tallet, med en overrepresentasjon av bygninger fra de første 25 årene av århundret (1. kvartil). Det er også spesielt mange objekter fra andre halvdel av 1800-tallet. Dette har sammenheng med gjenreisningen av Drammen sentrum etter bybrannene på midten av 1800-tallet. Drammen har også bevart en relativt høy andel objekter fra 1700-tallet.

Verdisetting og verdivektning i kommunens registrering av kulturminner

Drammen kommunes registrering av kulturminner har kartlagt opprinnelig funksjon, eksisterende vern og bevaringsverdi, stil og alder/byggeår. Den omfatter også historisk informasjon om bygnings- eller eiendomsbetegnelse, arkitekt, byggmester, byggherre mv. der denne informasjonen har vært tilgjengelig. Hvert objekt er identifisert ved gate og husnummer, bygningsnummer der det finnes og bydel.

Registreringene har vurdert objektets verdi i forhold til ni forskjellige kulturminneverdikriterier, utarbeidet av Riksantikvaren, og har kommet fram til en samlet vurdering av bevaringsverdi basert på de ni kriteriene. Vektingen og vurderingen av kriteriene gir et inntrykk av hva som er grunnene til at et objektet gis den samlede bevaringsverdien. Vurderingen er gjort etter nivåene «svært høy», «høy», «middels» og «lav» for hvert av kriteriene. Totalinntrykket er

sammenfattet i en samlet faglig vurdering. De ni kriteriene vil kunne vektlegges forskjellig ut i fra objektets karakter basert på faglig skjønn. Det innebærer at man ikke kan «summere» verdien av de enkelte kriterier for å beregne en samlet vurdering.

De ni kulturminneverdikriteriene

Kunstnerisk eller arkitektonisk utførelse:

Noen objekter fremheves ved spesiell arkitektonisk eller annen kunstnerisk kvalitet.

Identitet og/eller symbolverdi:

Enkelte objekter vekker minner og representerer referanser for store grupper av mennesker, eller de markerer tilhørighet til et område. Som eksempler nevnes skoler og kirker.

Historisk og/eller pedagogisk betydning:

Noen bygninger og steder er knyttet til spesielle begivenheter eller personer, eller de har tjent formål av historisk karakter.

D1-5 Havnegata 98 med hovedbygning i mur og forretningslokale i underetasjen. De gule bakbygningene i Nellikgata var opprinnelig del av Havnegata 98.

Miljøverdi eller strøksverdi:

Begrepet benyttes når objekter har oppsluttende betydning, og setter andre kulturminner inn i en riktig sammenheng, f.eks. som del av anlegg eller som nabobygning til et kulturminne (sikringssone).

Representativitet:

Noen hus er representative med hensyn til type, utførelse eller bruk, fra en tidsperiode eller på grunn av lokal egenart. Disse representerer vanligvis en hustype som har vært vanlig på stedet.

Autentisitet:

Objekter som har opprinnelig eller tidligere karakter i behold er viktig å verne. Kriteriet kan være avgjørende for valg mellom objekter av samme type.

Sjelden:

Et kulturminne kan være sjeldent når det gjelder type, utførelse eller bruk. Begrepet dekker to områder. Objekter som i dag er sjeldne, men som tidligere har vært utbredte og objekter som var sjeldne på det tidspunkt de ble oppført.

Tilstand:

Den tekniske tilstanden gjør at noen objekter er mer egnet for vern enn andre tilvarende objekter.

Alder:

Objektets alder har stor betydning for vurderingen av verneverdi. Objekter fra den sentrale sveitserstilperioden (ca. 1860-1910) er gitt middels aldersverdi. Eldre objekter er ført opp med høy aldersverdi. Hus som er eller kan være fra 1600-tallet er ført opp med svært høy aldersverdi.

Bevaringsverdiene i registreringene:

Basert på den samlede vurderingen av de ni kriteriene er objektene gitt én av syv mulige kulturminneverdier etter følgende kriterier:

A/AU:

Svært høy kulturminneverdi. Kulturminner som er viktige i et lokalt og et regionalt perspektiv. Kulturminner som betraktes som de viktigste kulturminnene i kommunen. Kulturminnene er objekter som dokumenterer kommunens historiske identitet og utvikling. Kulturminner med AU som har usikker alder, bør undersøkes nærmere for å avklare alderen.

B/BU:

Høy kulturminneverdi. Kulturminner som er viktige for lokal identitet og som har en egenverdi uavhengig av plassering og miljø. Kulturminner med BU som har usikker alder bør undersøkes nærmere for å avklare alderen.

C/CU:

Middels kulturminneverdi. Kulturminner som hver for seg ikke er spesielt interessante eller verdifulle, men som er viktige for helheten i et bevaringsverdig miljø selv om de er ombygde. Gruppen omfatter også bygninger som er tilbakeført til opprinnelig eller tidligere utseende, men hvor fasaden er totalt fornyet. Kategori C forekommer bare når de inngår i et kulturmiljø. Kulturminner med CU som har usikker alder bør undersøkes nærmere for å avklare alderen.

U:

Kulturminneverdien er ikke avklart på grunn av usikker alder. Bygningene bør undersøkes nærmere dersom det er aktuelt å endre eller rive hele eller deler av bygningen for å avklare alder.

F:

I kulturminneregistreringene er også fredete bygg tatt med slik at disse samles på samme kart og lister som de lokale kulturminneregistreringene. Disse er angitt med bokstaven F i registreringene.

FA:

I kulturminneregistreringene er også automatisk fredet kulturminner tatt med slik at disse samles på samme kart og lister som de lokale kulturminneregistreringene. Disse er angitt med bokstavene FA i registreringene.

Hva betyr det at en bygning er registrert som bevaringsverdig i kommunens kulturminneregistrering?

Registreringer og lister over verneverdige kulturminner gir i seg selv ingen juridisk virkning for arealforvaltningen. Registreringene er en indikator på verdier som bør hensynstas i utviklingen av Drammen og hensyn som bør vurderes i planprosess og byggesaksbehandling.

Selv om kulturminner som er registrert med en bevaringsverdi ikke har formelt vern, kan dette likevel gi betydning når kommunen skal treffe avgjørelse i sak om byggesøknad eller rivningssøknad. Ved behandlingen kan det for eksempel vises til plan- og bygningsloven § 29-2 om visuelle kvaliteter, kommuneplanens bestemmelse punkt 2.2 Estetiske krav til bebyggelse – hensyn til landskap og kulturminner, eller Sentrumsplanens bestemmelse punkt 2.5 Kulturminnevern.

I del 2 i planen er de kommunale kulturminneregistreringene satt inn i ulike sammenhenger/sett fra ulike perspektiver. Sammen med vurderinger knyttet til sårbarhet og endringspotensiale, er det denne samlede «historien» som ligger til grunn for prioriteringene i planen. Planen prioriterer dermed ikke direkte på grunnlag av de ulike kategoriene i kulturminneregistreringene.

Overordnede rammer for kulturminneforvaltningen

Overordnede føringer og lovverk

Nasjonal, regional og kommunal forvaltning har alle et ansvar for å ta vare på kulturarven. For den praktiske gjennomføringen er plan- og bygningsloven det viktigste verktøyet. Storting og regjering har fastsatt Norges miljømål som også favner kulturarven. Disse overordnede målene er nedfelt i delmål, føringer og lovverk for kulturminneforvaltning på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Under presenteres disse målene og forventningene til kommunal planlegging og forvaltning.

Nasjonale forventninger, mål og føringer

I regjeringens forventninger til regional- og kommunal planlegging heter det at regjeringen forventer at «kommunene registrerer og verdisetter kulturminner og kulturmiljøer som har lokal verdi og innarbeider disse i planer etter plan- og bygningsloven» (Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging, 2015).

Med registreringene som er utført i kommunal regi, er kulturminnene i Drammen registrert og verdisatt. Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer er et ledd i arbeidet med å innarbeide registreringene i planer og retningslinjer etter plan- og bygningsloven, som skal lede frem til en helhetlig behandling av kulturminner i kommunens planverk.

Viktige nasjonale mål for kulturminnepolitikken fram til 2020

Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) «Leve med kulturminner» og Stortingsmelding nr. 35 (2012-2013) «Framtid med fotfeste» er regjeringens handlingsplan for kulturminnepolitikken fram mot

2020. Målsettingen er at mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv.

Med dette forslaget til kommunedelplan for kulturminner ønsker Drammen kommune å følge opp de nasjonale målene. Kommunen ønsker nettopp å «leve med» kulturminner, og gjennom kommunedelplanen sikrer kommunen at et mangfold bevares, samtidig som det tilrettelegges for forvaltning og bruk av kulturminner og kulturmiljøer.

Plan- og bygningsloven (pbl)

Som sektorovergripende lovverk er plan- og bygningsloven det viktigste instrumentet og virkemidlet for samfunnsplanlegging. Den legger opp til et system for helhetlig planlegging der arealforvaltning er en viktig del. Plan- og bygningsloven har en plandel med bestemmelser om oversiktsplanlegging, bindende arealplanlegging og konsekvensutredninger og en bygningsdel med bestemmelser om søknadspått, kontroll og godkjenning av bygge- og anleggsarbeider med videre.

Plan- og bygningsloven er et planleggingsverktøy som kommunen bruker for å forvalte ressursene, samordne sektorer, oppgaver og interesser slik at løsningen blir best mulig for alle innbyggere i kommunen. I arealplanleggingsprosesser må verdien av kulturminner og kulturmiljø vurderes og veies mot verdien av det planlagte tiltaket. Gjennom en slik prosess kan både bruks- og verneinteresser være med å utforme en arealforvaltning som er basert på at de ulike interessene er likeverdige parter.

Dette forslaget til kommunedelplan for kulturminner er et viktig bidrag for å legge premisset for arealforvaltning der kulturminner og kulturmiljø berøres.

D1-6 Tollboden, Hans Kiærs gate 1B. Bygningen er fredet.

Kulturminneloven

Kulturminneloven har som formål å bevare kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon. De skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Kulturminneloven skal ivareta kulturminner av nasjonal interesse.

Gjennom kulturminneloven er en rekke kulturminner fra perioden før år 1537 automatisk fredet. Det gjelder også stående byggverk med erklært opprinnelse fra perioden 1537-1649. Loven gir anledning til å fatte vedtak om fredning av bygninger og anlegg som ikke omfattes av bestemmelsen om automatisk fredning. I tillegg

setter loven krav til at kommunen varsler regional kulturminnemyndighet om søknad om riving eller vesentlig endring av ikke-fredet bygning eldre enn 1850. Reglene om kulturminner og kulturmiljøer gjelder så langt de passer også for botaniske, zoologiske eller geologiske forekomster som det knytter seg kulturhistoriske verdier til (§ 2). Loven legger strenge føringer på hva som er tillatt av tiltak og gir retningslinjer for oppheving av fredningen dersom hensynet til samfunnets interesser overstiger verneverdien til de fredete kulturminnene. Det er Riksantikvaren som har myndighet til å gi dispensasjon fra fredningen.

Det formelle ansvaret for kulturminner som er fredet etter kulturminneloven, ligger hos fylkeskommunen og Riksantikvaren. De aktuelle kulturminnene er i denne planen omtalt som egen kategori og planen foreslår strategier som styrker det formelle vernet der det er behov.

Naturmangfoldloven

Formålet med naturmangfoldloven er å ta vare på naturen, både gjennom vern av områder og at bruken av naturen skal skje på en bærekraftig måte. Det er fylkesmannen som er forvaltningsmyndighet.

I Drammen er følgende områder og enkeltminner vernet etter naturmangfoldloven:

- Naturminne Austad har allé med store, flotte lindetrær. Formål med vernet: å bevare alléer og tregrupper, (vedtatt vernet 26.02.1964).
- Rismyr naturreservat (Skoger) er et tilnærmet urørt skogområde. Formål med vernet: bevare et variert myrområde som voksested for sjeldne planter på kalkgrunn (vedtatt vernet 20.06.1986).
- Hul eik på Skalstad, gnr 83 bnr 24

(enkeltninne) av naturtypen store gamle trær. Formål med vernet: som utvalgt naturtype har treet et vern gjennom naturmangfoldloven (registreringsdato 04.09.2014).

Disse lokalitetene er ikke behandlet særskilt i denne planen, men det vises til naturbase for kartfesting og nærmere informasjon om forvaltningsplaner, tiltaksbehov og overvåkingsbehov. Som forvaltningsmyndighet er det fylkesmannen i Buskerud som skal kontaktes ved behov for oppfølging av vernet.

NBI-registret (Nasjonale kulturminneinteresser i by)

NBI-registret er en database over byer og tettsteder i Norge med kulturmiljøer som har nasjonal interesse. NBI-registeret angir områder hvor det må vises særlige hensyn i forbindelse med videre forvaltning og utvikling. Registeret skal være førende for arbeidet med ivaretagelse av nasjonale kulturminneverdier i byene. I Drammen er kulturmiljøene Bragernes, Bragernes kolonihager, Hans Hansens vei, Seeberggløkken, Tollbugata og Øvre Sund registrert.

I planen er områdene i NB-registeret presentert i kapittel 5 og et kart over alle NBI-områder ligger som vedlegg 8 til planen. Det er foreslått egne mål

D1-7 Helleristningene i Skogliveien er overbygd med et spesialtilpasset vernebygg som tar vare på kulturminnene og samtidig sørger for at de er synlige og tilgjengelige.

og strategier for NBI-områdene i planen i henhold til føringene om at nasjonale kulturminneverdier skal hensyntas i kommunale planer.

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging – jf. pbl §6.1

De nasjonale forventningene, vedtatt ved kongelig resolusjon 12. juni 2015, peker på oppgaver og interesser som regjeringen mener det er viktig at fylkeskommunene og kommunene fokuserer på i planleggingen for å bidra til gjennomføring av gjeldende nasjonal politikk. Forventningene fremhever at kulturminner og kulturmiljøer er viktige for identitet og tilknytning, og viktige ressurser for næringsutvikling. Fordi de viktigste årsakene til tap eller svekking av kulturminneverdiene er økende utbyggingspress og manglende bruk av bygningsmiljøer, forventes det at kommunen identifiserer viktige verdier av kulturminner og kulturmiljø, og ivaretar disse i planer. Videre forventes det at tilgjengelig kunnskap aktivt tas i bruk, og at de samlede virkningene synliggjøres og tas hensyn til. Det forventes også at kommunene tar i bruk områder for fortetting og transformasjon før nye utbyggingsområder utnyttes, og at arkitektur, kulturminner, landskapsverdier, vann og grønne elementer tas aktivt i bruk som ressurser i sentrumsutviklingen.

I planen er forventningene fulgt opp gjennom fokus på vern og bruk, der eksisterende kulturminne-registreringer er kunnskapsgrunnlag. Med basis i dette kunnskapsgrunnlaget gir planen mål, strategier og retningslinjer for bevaring og utvikling for kulturmiljøer, enhetlige og sammensatte områder, og for utvalgte enkeltkategorier. Intensjonen er at byutviklingen skal skje på kulturminnernes premisser.

Nasjonale verneplaner

Det er utarbeidet en rekke nasjonale verneplaner for eiendommer i statlig eie. Disse er primært utarbeidet som sektorvise verneplaner. I Drammen er eiendommer innenfor helse, beredskap, vei, jernbane og justissektoren omfattet av nasjonale verneplaner. De aktuelle kulturminnene inngår i kunnskapsgrunnlaget for planutarbeidelsen og omtales i del 2.

Regionale mål og føringer

Kulturminnekompasset: Regional plan for kulturminnevern i Buskerud 2017-2027

Den regionale planen for kulturminnevern «Kulturminnekompasset» ble vedtatt av Fylkestinget 27. april 2017. Formålet med planen er å sikre et godt vern og bærekraftig bruk av fylkets kulturminner og kulturmiljøer. Hovedtemaene for planarbeidet er synliggjøring av de viktigste kulturmiljøene i Buskerud, kunnskapsgrunnlag og kompetanse i kommunene, formidling av kulturarv, kulturarv

D1-8 Lærungården på Gyldenløves plass. Bygningen er en del av kulturmiljøet med nasjonal verdi i Tollbugata og er fredet.

som ressurs for samfunnsutvikling og regionale samhandlingsarenaer.

Den regionale planen er overordnet og skal legges til grunn for fylkeskommunal virksomhet, men den er også retningsgivende for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen. Planen gir en oversikt over verneverdige kulturmiljøer og tilrettelagte/merkede kulturminner i fylket.

Planen forholder seg til målene og satsningsområdene i regional plan. «Bruk av kulturarv som en ressurs i en bærekraftig samfunnsutvikling» er den regionale planens hovedmål, og kulturminneplanen følger opp dette gjennom bruk av virkemidler og retningslinjer. Kulturkompassets delmål om formidling, bærekraftig bruk og helhetlig kunnskapsgrunnlag er bærende for de grep og forslag om verdiskapning, utvikling og bruk som er foreslått i planen.

D1-9 Blå kulturminneskilt informerer om kulturminner til forbipasserende i Drammen. Skiltene settes opp av Drammen historielag

Lokale mål og føringer

Byvekst med kvalitet - Drammen 2036 – større, smartere og sunnere

I Bystrategien for Drammen, vedtatt 18.06.2013, er et av fokusområdene vekst med kvalitet i hele byen. Hovedmålet er at «Drammen skal mestre veksten og skape et bedre bymiljø.» Et av de langsiktige målene er at «Drammen skal være en vakker, ren og trygg by.» Det er definert flere strategier for å oppnå dette, og én av strategiene omhandler en plan for håndtering av kulturminner og kulturmiljøer: «Det skal utarbeides en forpliktende verneplan for sammenhengende verneverdige boområder og enkeltbygg med verneverdig karakter.»

Bystrategien ivaretas i planen ved at den er utarbeidet med fokus på retningslinjer for utvikling og bevaring av kulturminner og kulturmiljøer.

Kommuneplanens arealdel

I planbeskrivelsen til kommuneplanens arealdel, vedtatt 05.10.2015, er oppstart av prosessen med den forpliktende verneplanen et av tiltakene for å nå bystrategiens mål. Planbeskrivelsen har i tillegg fullføring av kulturminneregistreringene som tiltak. Kommuneplanens arealdel har generelle bestemmelser og retningslinjer som gjelder kulturminner og kulturmiljø.

Gjennom at denne planen utarbeides og kulturminne-registreringene er fullført, ivaretas intensjonen i Kommuneplanens arealdel

Kommunedelplaner

Denne planen følger opp gjeldende kommune-delplaner ved at de inngår som et kunnskapsgrunnlag for utarbeidelse av nye mål og

D1-10 Gården Hanevoll østre ligger i samme kulturmiljø som Skoger gamle kirke. Bygningen er fra 1700- og 1800 tallet.

D1-11 Strømsfjerdingen skole, Nedre Eikervei 13, byens eldste skolehus. Eies av Drammen historielag, som benytter bygningen til forsamlingslokale og museum.

strategier for forvaltning av Drammen kommunes kulturarv. Det presiseres at kulturminneplanen ikke erstatter de allerede vedtatt kommunedelplanene. Deres bestemmelser og retningslinjer for kulturminner innenfor planområdet vil fortsatt være gjeldende.

Aktører og roller i kulturminneforvaltningen

Eiers ansvar og rolle (inkludert offentlig eierskap)

Eiere av kulturminner er den viktigste ressursen for et godt kulturminnevern. Bruk og kontinuerlig vedlikehold av bygninger og anlegg sørger for at kulturminneverdiene blir best mulig bevart. Mange entusiastiske eiere bruker egne ressurser i vedlikeholdsarbeidet og gjør mye godt bevaringsarbeid for egne bygninger og anlegg. Eiere har et formelt ansvar i samsvar med kravene i lover og forskrifter, både etter plan- og bygningsloven og kulturminneloven.

Kommunens rolle

Kommunen er vedtaksmyndighet etter plan- og bygningsloven, og har et lokalt ansvar for å ivareta kulturminneinteresser i plan- og byggesaksbehandling. Byplan, som kommunens fagavdeling for byutvikling, plan- og byggesak, har fagkompetanse på kulturminner.

Andre myndigheters rolle

Riksantikvaren

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og faglig rådgiver for Klima- og miljødepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren utreder og vedtar fredninger av bygninger og anlegg. Riksantikvaren er høringsinstans for søknad om dispensasjon fra

Kulturminneloven, der det skal gjøres tiltak på kulturminner som går ut over vanlig vedlikeholdsarbeid.

Fylkeskommunen

Riksantikvaren har delegert ansvaret som regional fagmyndighet for kulturminnevern til fylkeskommunen. Fylkeskommunen skal sørge for at det tas hensyn til kulturminner og -miljøer i planleggingen, også på kommunenivå. Dette innebærer en innsigelsesrett i plansaker når regionale eller nasjonale verneverdier er truet. Fylkeskommunen er høringsinstans for alle arealplaner, og gjør en vurdering om det er behov for arkeologiske undersøkelser innen planområdet i henhold til Kulturminnelovens § 9, som pålegger de ansvarlige for planarbeid å undersøke om tiltakene som planlegges kan virke inn på automatisk fredete kulturminner. Fylkeskommunen behandler søknader om dispensasjon fra fredningsvedtak, der det skal gjøres tiltak på fredete bygninger som går ut over vanlig vedlikehold. Dispensasjonssøknad fra Kulturminneloven for automatisk fredete kulturminner skjer etter lovens § 8 Tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner.

Buskerud fylkeskommune har pr 2017 en egen støtteordning for istandsetting av ikke-fredet verneverdige kulturminner og kulturmiljøer. Tilskuddet skal bidra til istandsetting av kulturminner og kulturmiljøer. Privatpersoner, stiftelser, organisasjoner eller liknende kan søke. Tilskuddet skal gå til istandsettingsarbeid og er ment å dekke merkostnader ved antikvarisk istandsetting. Tilskuddet skal ikke gå til vanlig vedlikehold og standardheving.

Fylkeskommunen fordeler også tilskudd til eiere av fredete bygninger og anlegg på vegne av Riksantikvaren. Unntak fra dette er kulturminner og kulturmiljøer som staten eier. Tilskudd skal benyttes til å dekke merkostnader ved vedlikehold

og istandsetting etter antikvariske prinsipp, restaurering av fredete bygninger, store oppgaver av nasjonal verdi og tiltak i forbindelse med nye fredningssaker. Det blir lagt vekt på utvikling av håndverkskompetanse og bruk av tradisjonelle håndverksteknikker og materialer.

Buskerud bygningsvernssenter tilbyr kurs i tradisjonelle håndverksteknikker. Buskerud bygningsvernssenter arrangerer både opplæringsprogrammer for håndverkere og enkeltstående kurs for huseiere og andre interesserte.

Klima- og miljødepartementet

Departementet har en overordnet rolle som lovgiver, og øverste klageorgan for vedtak gjort av kulturminneforvaltningen.

Fylkesmannen

Fylkesmannen fører tilsyn med at kommunen overholder plan- og bygningslovens bestemmelser og at regionale og statlige fagmyndigheter, herunder kulturminneforvaltningen, medvirker i kommunens planarbeid. Dersom det er reist innsigelse til en arealplan, har fylkesmannen ansvaret for eventuell mekling. Fylkesmannen er også klagemyndighet for kommunale enkeltvedtak av reguleringsplaner, samt i bygge- og delingssaker. Videre har fylkesmannen også innsigelsesmyndighet når det gjelder landskaps-hensyn.

Statens naturoppsyn

Oppsynet er en del av Miljødirektoratet og skal blant annet føre kontroll med at kulturminneloven blir overholdt. Statens naturoppsyn skal forebygge miljøkriminalitet, veilede og informere, samtidig som det kan drive skjøtsel, tilrettelegging, registrering og dokumentasjon. Oppsynet har en liten, men viktig utøvende rolle utad.

Kulturminnefondet

Kulturminnefondet ble opprettet som et statlig fond av Stortinget i 2002. Hovedmålsettingen til Kulturminnefondet er å bevilge penger til tiltak som skal sørge for istandsetting og god bevaring av kulturminner i Norge. Søknader behandles løpende og det gis tilskudd til tiltak på verneverdige kulturminner som eies eller forvaltes av private eiere eller frivillige organisasjoner.

Hvilke typer kulturminner og prosjekter som prioriteres ved tildeling, avhenger av en kombinasjon av føringer fra Klima- og miljødepartementets årlige tildelingsbrev, styrets utvalgte satsinger og administrasjonens egne prioriteringer.

Offentlige museum

Kulturhistorisk museum, Oslo

Kulturhistorisk museum er forvaltningsorgan for automatisk fredete kulturminner der en skal dispensere fra Kulturminneloven § 8 (jf. Kapittel 3.3). Museet utfører de nødvendige arkeologiske utgravningene hvis et automatisk fredet kulturminne skal fjernes eller det skal gjøres tiltak som er i konflikt med kulturminnet. Museet tar vare på arkeologiske funn og produserer forskningsartikler og rapporter. Kulturhistorisk museum har også en svært viktig funksjon i å formidle kunnskap om kulturminner og historie.

Norsk Maritimt Museum

Norsk Maritimt Museum har tilsvarende forvaltningsansvar som fylkeskommunen for oppfyllelse av undersøkelsesplikten i Kulturminnelovens § 9. De utfører arkeologiske utgravninger slik som kulturhistorisk museum for automatisk fredete kulturminner under vann. Alle kulturminner under vann (sjø/ferskvann/elv) er

automatisk fredet når de er eldre enn 100 år. Norsk Maritimt Museum håndterer også maritime arkeologiske funn, samt publikasjoner og formidling.

Drammens museum

Drammens museumsforening ble stiftet i 1908, og museet ble opprettet i 1909. Fylkesmuseum fra 1951. Stiftelsen Drammens Museum for kunst og kulturhistorie, fylkesmuseum og galleri for Buskerud ble opprettet i 1996. Museet holder til på Marienlyst i Drammen, men forvalter fredete og verneverdige museumsbygninger og parkanlegg flere steder i byen.

Museet har en rekke pedagogiske formidlingsprogrammer for barnehager og skoler.

Frivillige, lag og interesseorganisasjoner

Det er en rekke frivillige lag og organisasjoner i Drammen og Buskerud som arbeider for å spre kunnskap om kulturarven og bevaring av kulturminner av alle slag. Disse gjør en stor innsats med blant annet registreringsarbeid, skilting, istandsetting og informasjonsarbeid. Informasjonsarbeidet inkluderer foredrag, kulturhistoriske vandringer og publisering av artikler om lokalhistorie.

Organisasjonene består av blant annet de tre historielagene Drammen, Skoger og Konnerud og Tangen Åskollen, Fortidsminneforeningen, Stiftelsen Konnerudverket/Grubemuseet, ulike venneforeninger (Friluftsmuseets venner, Gulskogen gård venner osv.) og Foreningen Fredet, som er interesseforening for private eiere av eiendom som er fredet i medhold av lov.

Arkitekter, planleggere og utbyggere

Ved planlegging og utforming av private prosjekter og reguleringsplaner som berører kulturminner og kulturmiljø er det ofte arkitekter og utbyggere som står for ansvaret. Da er det viktig at de har god innsikt i gjeldende lovverk og rammer og gode løsninger for utvikling av kulturminner. Et godt samarbeid med kommunen og regional kulturminnemyndighet er viktig i slike prosesser.

Virkemidler i kulturminneforvaltningen

I dette kapittelet følger en gjennomgang av de virkemidlene som er tilgjengelig i lovene og som kommunen er myndighet etter. I tillegg er virkemidlene som ikke følger direkte av lov, beskrevet i siste del av kapittelet.

D1-12 Brodahl Gummivarefabrikk, Grønland 57, har fått ny bruk med blant annet kontorer, bar, butikker og uteoppholdsarealer på taket.

Plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven har flere virkemidler som kan brukes i arealplanleggingen for å styre bruk og utvikling av arealene i kommunen. Man kan tilegne bestemte formål til bestemte arealer, peke ut bestemte hensyn som skal ivaretas i et bestemt område, eller gi bestemmelser og retningslinjer for arealbruken. Bestemmelser kan være generelle bestemmelser for hele kommunen, eller de kan knyttes til konkrete arealer, formål eller hensynssoner.

Hjemmel for å sikre kulturminner i plan- og byggesaksbehandlingen finnes i plan- og bygningsloven, § 1-1 og § 3-1. Paragraf 1-1, formålsparagrafen, sier blant annet at: «Loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner. Planlegging etter loven skal bidra til å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressursene». Paragraf 3-1 pkt. b sier at: «Innenfor rammen av § 1-1 skal planer etter denne lov: sikre jordressursene, kvalitetene i landskapet og vern av verdifulle landskap og kulturmiljøer».

Plan- og bygningsloven har bestemmelse om at kulturell verdi i eksisterende byggverk skal ivaretas gjennom § 31. Den pålegger kommunen et ansvar for å se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til et byggverks ytre, så langt det er mulig blir bevart. Men bestemmelsen gir ikke vern av kulturminner.

Registreringer og lister over verneverdige kulturminner gir heller ikke i seg selv noen juridisk virkning for arealforvaltningen. I stedet er registreringene en indikator på verdier som bør hensynstas i stedsutviklingen og beskriver et hensyn som må vurderes i plan- og byggesaksbehandling. Dersom kulturminner skal gis en formell juridisk status, må det skje gjennom vedtak av en arealplan.

Plan- og bygningsloven åpner også for at det kan utarbeides tematiske kommunedelplaner, slik som denne planen. Tematiske kommunedelplaner vil ikke være juridisk bindende, men førende for kommunens politikk innenfor temaet og fungere som premissgiver for utarbeiding av arealplaner.

Kommuneplanens arealdel

Kommuneplan er omtalt i plan- og bygningsloven §§ 11-1 – 11-18. §§ 11-5 – 11-11 tar for seg kommuneplanens arealdel og gir hjemmel til bruk av følgende virkemidler i kommuneplanens arealdel for å styre bevaring og utvikling av kulturminner:

- Hensynssoner med bestemmelser eller retningslinjer, pbl § 11-8
- Bestemmelser til arealformål, pbl §§ 11-10 og 11-11
- Generelle bestemmelser, pbl § 11-9
- Virkemidlene kan kombineres for en mer presis og treffsikker styring

Arealformål og hensynssoner

Bruk av hensynssoner er i de fleste tilfeller mer formålstjenlig for å ivareta kulturminner enn bruk av arealformålene. Mens arealformål viser framtidig eller nåværende bruk av området, viser hensynssoner verdier, interesser og restriksjoner av betydning for bruken av arealet.

Hensynssoner, både hensynssone c) og d), er anbefalt benyttet for å tydeliggjøre hvor kulturminner skal ivaretas særskilt, eller hvor det skal gjelde særskilte retningslinjer. Der det er formålstjenlig med differensiering, kan det lages ulike retningslinjer til hensynssonene alt etter en konkret vurdering av arealet og kulturminnene som skal vernes innen hver sone. Differensiering kan ta utgangspunkt i typen kulturminne, eller verneverdien til kulturminnene. I flere tilfeller vil det trolig være formålstjenlig å samle flere

kulturminner inn i en hensynssone som angir et større kulturmiljø. Dette gjør det lettere å gi bestemmelser/retningslinjer som ivaretar sammenhengen kulturminnene opptrer i.

Kulturminner som er fredet etter kulturminneloven kan gis hensynssone d), båndlagt etter kulturminneloven. Det kan gis bestemmelser og retningslinjer til denne hensynssonen. Hensynssonen kan gå ut over arealet som er fredet etter kulturminneloven.

Til hensynssone c) sone med særlig hensyn bevaring av kulturmiljø kan det lages retningslinjer, men det kan ikke lages bestemmelser til denne typen hensynssone i kommuneplan. Dersom man ønsker å sikre kulturminnene i hensynssone c) med konkrete bestemmelser, kan man utarbeide generelle bestemmelser knyttet til de arealformålene som kulturminneverdiene ligger innenfor eller angi området med hensynssone c) i utarbeidelsen av en reguleringsplan med tilhørende bestemmelser.

Generelle bestemmelser og temakart

Det kan utarbeides generelle bestemmelser og retningslinjer til kulturminner og kulturmiljø i kommuneplanens arealdel. Disse kan differensieres for å gjøre dem presise nok og tilpasset de ulike kulturminnene.

Generelle bestemmelser kan blant annet gis om:

- Krav om reguleringsplan for visse arealer eller for visse tiltak, herunder at det skal foreligge områderegulering før detaljregulering kan vedtas
- Byggegrenser, utbyggingsvolum og funksjonskrav
- Miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønstruktur
- Hensyn som skal tas til bevaring av eksisterende

bygninger og annet kulturmiljø

- Forhold som skal avklares og belyses i videre reguleringsarbeid

Et av verktøyene som generelle bestemmelser gir, er dokumentasjonskrav. Kravet kan spesifiseres til å gjelde eksempelvis for reguleringsprosesser som kommer i berøring med registrerte kulturminner, eller registrerte kulturminner av en viss verdi. Prosess og dokumentasjonskrav kan differensieres på bakgrunn av for eksempel bevaringsverdi, geografisk område, eller kulturminnetypologi og kravene kan angi hvordan undersøkelse/beskrivelser skal gjennomføres. Krav til innhold og form på dokumentasjonen kan også differensieres etter hvilke typer eller verneklasser av kulturminner som berøres av planarbeidet.

Bestemmelsen kan også angi rekkefølger for når i plan- og byggesaker avklaringer med hensyn til kulturminner skal gjøres og hvilke innholds- og formalkrav som stilles til dokumentasjon, beskrivelser, behandling, etc. Rekkefølge kan for eksempel gjelde for når ulike dokumentasjonskrav skal innfris i prosessene.

Dokumentasjonen kan ta form av alt fra en generell, overordnet sammenstilling av kjent kunnskap, til detaljerte tilstandsbeskrivelser etter eksempelvis Norsk Standard (NS). Kravene må stå i forhold til tiltakets art. Det kan for eksempel kreves utvidet dokumentasjon dersom tiltaket innebærer at bygninger rives, ombygging eller andre omfattende endringer, og enklere dokumentasjon dersom tiltaket innebærer regulering til bevaring.

Et annet verktøy som bruken av generelle bestemmelser åpner for, er muligheten til å sette plankrav utover det som automatisk følger av kravene

i plan- og bygningsloven. En generell bestemmelse om plankrav må knyttes til bestemte arealer eller være for bestemte tiltak. Når det stilles plankrav, kan det samtidig nedsettes noen prinsipper for den påfølgende reguleringsplanleggingen. Det kan stilles krav om fellesplanlegging for større arealer, det kan gis bestemmelser for viktige verdier som skal utredes eller hensynstas spesielt, og det kan pekes på prosessuelle krav til deltakelse og rekkefølge på avklaringer som må gjøres i planprosessen.

Når bestemmelser for kulturminner innarbeides i kommuneplanen, må det videre tas stilling til hvordan kommuneplanens bestemmelser skal relateres til eksisterende reguleringsplaner. Ut fra plan- og bygningsloven er prinsippet at sist vedtatte plan gjelder der det er motstrid mellom planene, jf. pbl § 1-5, andre ledd.

Det kan utarbeides temakart til kommuneplanens

D1-13 Buret på Dæle prestegård, fra slutten av 1800-tallet, er en uvanlig type med stor utkraging på langsiden og inngangssiden.

arealdel. Disse kan refereres direkte i bestemmelsene og kan være et virkemiddel for å gi kulturminner ulik status eller tydeliggjøre hvor det finnes kulturminner med viktige verdier eller hvor det er potensiale for funn av nye kulturminner. Slike kart kan for eksempel være et samlet kart over hensynssoner angitt i kommuneplanen eller et aktsomhetskart over potensialet for funn av arkeologiske kulturminner.

D1-14 Drammens teater er del av kulturmiljøet på Gamle Kirkeplass. Gjenoppbygget i 1997 som en tilnærmet kopi av teateret fra 1870, etter at det opprinnelige teateret ble totalt ødelagt i brann i 1993. Teateret var i sin tid tegnet av arkitekt Emil Victor Langlet.

Reguleringsplan

Plan- og bygningslovens §§ 12-1 – 12-17 omhandler reguleringsplan. Reguleringsplanlegging er det plannivået som i detalj beskriver området for tiltak, tiltakets karakter og rammer for tiltaket. Reguleringsplanleggingen skal opplyse saken, gi et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag og være styringsredskap for utbyggingen og de hensyn som skal tas. For at reguleringsplanene skal etterleve dette kan det stilles krav til utredninger, dokumentasjon og beskrivelser av eksisterende situasjon, det kan stilles krav til hvordan bestemte tema skal behandles, og hvilke rammer som skal settes for tiltak i medhold av planen. Disse kravene for utarbeidelse av reguleringsplaner kan settes i kommuneplanens arealdel.

Som nevnt tidligere, kan det settes krav i kommuneplanen om at kulturminneverdier skal dokumenteres i reguleringsplaner (§ 12-7). Det kan også gis bestemmelser i reguleringsplaner om ytterligere eller andre dokumentasjons- og rekkefølgekrav. Dokumentasjon kan kreves innarbeidet i planbeskrivelsen, eller som et vedlegg til denne. Det kan gis bestemmelser om ulike dokumentasjonskrav for ulike typer tiltak eller kulturminner.

Dersom kulturminnedokumentasjon kreves utarbeidet som vedlegg, vil det være en forutsetning at konklusjonene gjengis i planbeskrivelsen. Det kan stilles krav om at dokumentasjonen skal forelegges for, eller godkjennes av kulturminnemyndighet, eventuelt byantikvar, før reguleringsplanen som helhet behandles.

Det kan settes krav til hvordan kulturminner skal ivaretas i reguleringsplanen. Det kan eksempelvis gjøres ved at det stilles krav til bruk av:

- hensynssoner (pbl § 12-6)
- arealformål LNFR med underformål vern av kulturminner og kulturmiljø (pbl § 12-5.5)
- bestemmelser til arealformål og hensynssoner (pbl § 12-7, spes. pkt. 6.)

Det kan gis bestemmelser og retningslinjer til alle hensynssoner og arealformål i en reguleringsplan. Dette virkemiddelet kan brukes til å styre bevaring og utvikling av enkeltkulturminner, kulturmiljøer eller større sammenhenger av kulturminner og viktige områder.

Kulturminneloven

Kommunen er ikke myndighet etter kulturminneloven og kan derfor ikke benytte virkemidler fra denne loven i kommunal planlegging. Kommunen har likevel en viktig plikt etter loven, som følger av § 25. Kommunen må sende alle søknader som innebærer rivning eller vesentlig endring av ikke fredet byggverk eller anlegg oppført før 1850 til regional kulturminnemyndighet senest fire uker før søknaden avgjøres. For at kommunen skal kunne oppfylle plikten er det viktig at alder for alle byggverk er registrert og at kommunen har retningslinjer for saksbehandling av byggesaker som gjør det enkelt å ivareta plikten.

Det er fylkeskommunen/Sametinget og Riksantikvaren som har myndighet etter kulturminneloven.

Andre virkemidler

Informasjonsmateriell og formidling

Det kan utarbeides informasjonsmateriell som gjøres tilgjengelig for alle. Dette kan eksempelvis være informasjon om en type kulturminner, om en historisk sammenheng eller om et bestemt geografisk område.

Informasjonsmaterieill kan også omhandle hvordan man søker om tiltak på kulturminner etter plan- og bygningsloven og hvor man kan henvende seg for å få hjelp og støtte til utbedring av kulturminner.

Det kan også utarbeides informasjonsmaterieill, for eksempel skilt, som plasseres på det stedet der kulturminnet befinner seg. Ved andre formidlingsmetoder og tilrettelegging kan også kulturminnet benyttes direkte som kilde til informasjon og opplevelser.

Veiledere

Det kan utarbeides veileder om ulike typer tiltak eller ulike typer kulturminner. Veilederne kan gi konkret kunnskap og informasjon til eiere og utbyggere om spesielle forhold ved kulturminnene. Veiledere kan for eksempel omhandle nyere tids kulturminner, hvordan bygge til en spesiell type kulturminne eller veiledning om hvordan kulturminner dokumenteres.

Det kan også utarbeides veileder internt i kommunen for å sikre lik saksbehandling i plan- og byggesaker som omhandler kulturminner og kulturmiljø.

Mulighetsstudier

Det kan utarbeides mulighetsstudier for enkelt-kulturminner eller kulturmiljø for å belyse muligheter, utfordringer, endringspotensial, tålegrenser og sår-barhet. Mulighetsstudiene kan utarbeides av eier, utbygger, kommunen eller disse i fellesskap.

Økonomiske tilskudd – støtteordninger

Kommunen kan, alene eller i samarbeid med andre, opprette økonomiske støtteordninger for eiere av kulturminner.

Samarbeid med andre aktører innenfor fagområdet

Kommunen kan inngå samarbeid med andre aktører, både kommunale, fylkeskommunale, foretak og foreninger, for å gjennomføre ulike tiltak.

Insentivordninger for midlertidig bruk

Kommunen kan opprette en insentivordning der ulike virkemidler, også økonomiske, tas i bruk for å sørge for midlertidig bruk av kulturminner som ellers ville stått tomme i påvente av ny utvikling eller restaurering.

Skjøtselsplaner

Det kan utarbeides skjøtselsplaner for kulturminner og kulturmiljø, som angir hvordan objektene skal forvaltes.

D1-15 Kobbervik gård fra første halvdel av 1600-tallet eies av Drammen kommune og brukes i dag som barnehage. Hovedbygningen ble totalt ombygd i 1843 etter tegninger av Christian Grosch, mens arkitekt C.F. Arbo sto for ominnredningen i 1914.

Del 2: Kulturminner og kulturmiljø i Drammen

Drammen har et stort mangfold av kulturminner og i denne planen er det de fysiske kulturminnene som står i fokus. De kan forstås og verdsettes på ulike måter, ut i fra den byhistorien de er en del av, ut i fra alder, bruk, funksjon, stilart og plassering, og de kan forstås som en del av den bygde bystrukturen. I denne delen av planen er kulturmiljøer registrert i nasjonale registreringer og regionale planer, samt kulturminner og kulturmiljøer registrert i kommunens egne registreringer satt inn i ulike sammenhenger.

Gjennom å se kulturminnene og kulturmiljøene fra ulike perspektiver tydeliggjør presentasjonene hvilke kulturminner og kulturmiljøer som går igjen i viktige historiske lag og fortellinger. Sammen med vurderinger knyttet til sårbarhet og endringspotensial er det denne samlede «historien» som ligger til grunn for prioriteringene, strategiene og tiltakene i del 3.

Del 2 av planen er inndelt på følgende måte:

- 1) Historiene som har formet Drammen
- 2) Automatisk fredete arkeologiske kulturminner
- 3) Fredete bygninger og anlegg
- 4) Kulturmiljøer av nasjonal og regional verdi
- 5) Kulturminnekategorier - basert på bruk/funksjon
- 6) Spesielle kulturminnetyper som er spesielt viktige for Drammen
- 7) Kulturminner i den bygde strukturen - enhetlige og sammensatte områder, og enkeltkulturminner i kvartalsstrukturen

Historiene som har formet Drammen

Forståelsen av hvorfor bygninger, anlegg, konstruksjoner og landskap er viktige å ta vare på og utvikle på en hensynsfull måte henger sammen med kjennskap til Drammens historie. Kulturminnene kan knyttes til de store trekkene i stedsutviklingen og er en del av fortellingen om Drammens historie. For mange av kulturminnene er det nettopp historien de formidler som er en av de viktigste grunnene til at de er registrert som kulturminner. For å bidra til at det er enklere å se kulturminnene og -miljøene i sammenheng med hverandre og med hvordan Drammen ser ut i dag, er det derfor valgt å legge vekt på formidling av historien om Drammen.

Hensikten med kapitlet er ikke å skrive Drammens historie på nytt, men å trekke ut syv viktige historier som er representative for Drammen og byens utvikling, og knytte en del av kommunens kulturminner til disse historiene for å belyse hvilken sammenheng enkeltobjektene står i. Tema for historiene er historisk begrunnet, og kvalitetssikret på bakgrunn av innkomne merknader og drøffinger i det politiske verkstedet.

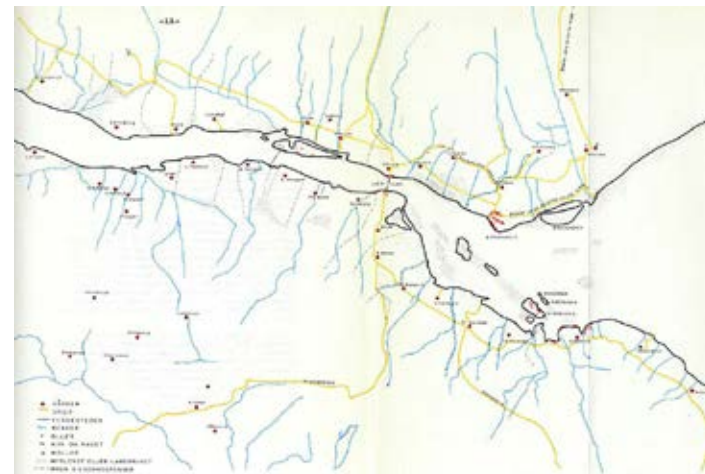
D2-2 Helleristningen på Åskollen, en 1,8 meter lang elg

Drammen før tettstedsdannelsen

Det har vært bosetning i Drammensområdet i lang tid. Helleristningene i Skogerveien og på Åskollen forteller om menneskelig aktivitet i området lenge før tettstedene ved munningen av Drammenselva oppsto ved midten av forrige årtusen. Figurene i helleristningene er hentet fra jegerfolkets verden, og forteller at det i steinalderen har vært mennesker her som har drevet med jakt, fiske og sanking.

De eldste gårdene i Drammen har en dominerende plassering i landskapet. Bebyggelsen ble plassert på koller og hauger som ga godt utsyn over nærområdene. Mange av de eldste gårdsnavnene lever videre som navn på bydeler eller steder i Drammen, som Fjell, Rødskog og Gulsbogen, Bragernes og Austad. Flere av disse gårdene eksisterer i dag og er registrert som kulturminner og kulturmiljøer, men den opprinnelige gårdsbebyggelsen er derimot ikke bevart. Den eldste bevarte gårdsbebyggelsen i Drammen er fra 1600-tallet. Skoger gamle kirke ble imidlertid oppført allerede i 1220 og ligger i et jordbrukslandskap som ikke har vært gjenstand for store endringer siden.

Elva og fjorden som transportvei dannet grunnlaget for tidlig etablering av bebyggelse på hver side av elva. Tettbebyggelsen var strategisk plassert der elv møter fjord, og midtveis mellom Oslo og Kongsberg. Handelen med tømmer dannet grunnlaget for framveksten av stedene. Gårdene solgte ved til andre gårder lenger ute ved kysten som drev med saltkoking, og hollenderne begynte fra 1200-tallet å komme i økende antall for å handle trelast. Svartedauden førte til langvarig stillstand, før de to stedene opplevde en utvikling mot mer bymessig bebyggelse og offisiell status som ladesteder mot slutten av 1500-tallet og begynnelsen av 1600-tallet. Tettstedene Bragernes og Strømsø begynte å ta form.

D2-3 Brakanes - rundt år 1500

Trelast og handel - trebyens historie

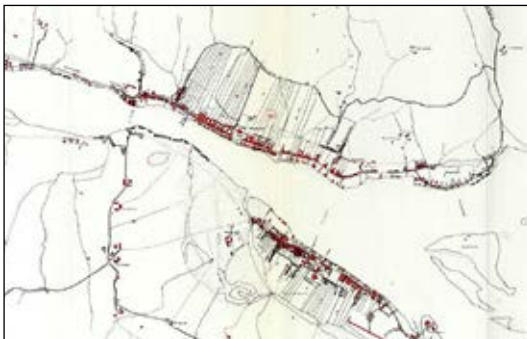
Bøndene som først slo seg ned langs Drammenselva i jernalderen, ryddet seg gårder der det var god og lettpløyd jord, med nærhet til elva og fjorden. Seinere, da den første trelasthandelen ble etablert med elva og fjorden som viktigste transportveier, ble nærheten til vannet styrende for framveksten av bebyggelsen.

Det var på ladestedene på Bragernes, mellom Øvre Sund og Gamle Kirkeplass, og på Strømsø mellom dagens Strømsø torg og Tollboden, at det utviklet seg en tett bebyggelse. Den strategiske plasseringen i forhold til andre tettsteder, mellom hovedstaden Christiania og bergstaden Kongsberg og nærhet til store skoger og godt jordbruksareal ga grunnlag for by- og befolkningsveksten. På begynnelsen av 1700-tallet hadde Drammen landets nest største handelsflåte og var Østlandets største havn.

Byveksten skjedde uten formelle arealplaner i moderne forstand. Handelsborgerne reiste sine hus langs ei hovedgate parallelt med elva. På nedsiden av gata, ned mot elva, lå sjøboder og kramboder. Stabler med trelast ble lagret på åpne plasser mellom bodene, men også på trelastomtene på Brakerøya, Landfalløya, Grønland og i Strømsfjordingen. Borgere som ikke drev importhandel, nøyde seg med ei tomt i ei av bakgatene. Bebyggelsen som ble reist av handelsborgerne, var skreddersydd til deres bruk, ofte med ett hus for hvert formål. Et større handelsanlegg kunne bestå av 10-15 bygninger og utgjøre et helt lite samfunn. Det viktigste byggematerialet var tre og de aller fleste bygninger, både bolighus og arbeidsbygninger, ble derfor oppført i tre.

D2-4 Biengården Øvre Storgate 57, ukjent årstall

D2-5 Bebyggelsen i Drammen på midten av 1700-tallet. Eiendomsstrukturen var langstrakte tomter fra elva og opp i utmarka

Handelen medførte at Drammen fikk impulser fra utlandet og den stilpåvirkningen fra Europa er tydelig i handelsgårdene som er bevart fra denne tiden.

Kjøpmannsgårdenes eiendommer var smale og langstrakte; i fronten var tilgang til lasting og lossing på elva, på andre siden av gata lå selve kjøpmannsgården med den utadvendte gatefasaden, lengre bakover fantes andre nødvendige driftsbygninger og boliger. Lengst bak lå hagene og løkkene, med dyrkbart areal og tilgang til utmarka og gjerne skogen. På denne måten kunne attraktive arealer fordeles funksjonelt på flere. Eksempler på dette finner vi i Cappelengården i Tollbugata og i Landfalløya 47.

Gatestrukturen var i stor grad selvgrodd og besto hovedsakelig av lange, litt bredere gater som gikk parallelt med elva, og mindre tverrgående gater – ganger – som gikk fra elva, mellom bebyggelsen og opp mot utmarka og de tilhørende skogteigene. Det samme utbyggingsmønsteret som på Bragernes og Strømsø fantes også på Tangen, med handels- og skippergårder nær fjorden. I åsen opp fra fjorden bygde arbeidsfolket små stuebygninger tett langs kronglete gater.

I perioden 1700 – 1860 lot en del av byens mest velstående borgere oppføre lystgårder på løkker og hager, gjerne i litt avstand fra den tette byen. Flere av Drammens lystgårder er fortsatt bevart og er tydelige vitnesbyrd om forskjellen mellom rik og fattig. Etter hvert ble det gjort større overordnede grep, som at Strømsø og Bragernes fikk status som ladesteder, tollbod funksjonen ble flyttet fra Strømsø til Bragernes på 1700-tallet, og ladestedene samlet til én by i 1811.

Industrihistorien - fra gruvesamfunn til transformatorer

I likhet med mange andre byer i Norge ble industrivirksomheten utvidet fra sagbruk til nye områder. På 1700-tallet ble det startet bergverksindustri på Konnerud (Det Selvigskke BlyeVærk, senere Det Jarlsbergske sølvhaltige Blye- og Kobberværk). Bergverksdriften tok slutt etter ca. 40 år, men verket fortsatte med ulik industri i nye 60 år og fikk stor betydning for utviklingen på Konnerud.

Rundt ladestedene ved elvemunningen startet etterhvert flere håndverks- og industribedrifter opp. På Åssiden ble det etablert 3 sagbruk, Myre, Kiøsterud og Bergskaug, arbeidere og håndverkere bygde seg boliger på Øren, Hotvet og Landfall, og det ble i perioden utparsellert mange eiendommer for nybygging. Etter hvert fikk drammenssamfunnet glassverk, jernstøperi og skipsbyggeri. Alt lå sentralt til med tilgang på havn og kai, slik at det var enkelt å motta råstoff og skipe ferdige varer ut til markedet. I åsene og på elvesletta ovenfor industrivirksomheten bygget arbeiderne stuebygninger, ofte på leid grunn, og selvgrodde områder med tett trehusbebyggelse og smale og kronglete gater ble karakteristisk for boligområdene for arbeidere og håndverkere. Eksempler på dette er Kirkebakken, Skomakergata og Rebbansbakken. Skippergata med boliger, forretninger, fabrikk og bedehus er et eksempel på det samfunnet som bygget seg opp i forbindelse med industriområdene.

Treforedling har vært en viktig industri i Drammen og for mange er Drammen kjent som et papirindustriested. Den første papirfabrikken ble etablert på Holmen i 1883 og etter kort tid fulgte flere etter. Med elektrisk kraft fra 1903, som var billig i Drammen, fikk byen en konkurransefordel som gjorde at papirindustrien etablerte seg i byen. Star Paper Mills etablerte seg

D2-6 Kjøsterudgården i Landfalløya 24 er en bondehandelsgård fra 1839. Den var del av handelsmiljøet som la grunnlag for etableringen av rederiet Bruusgaard, Kjøsterud & Co i 1888. Skofabrikken ved siden av i nr 26 har to bygninger mot gaten, den ene i teglstein fra 1900, den andre i betong oppført i 1955. Sammen forteller de om næringsvirksomhet som har pågått i Landfalløya over nesten 200 år.

D2-7 Glassverkområdet sett fra Åskollen, fototrafert i 1948

i 1905. Papirfabrikkene etablerte seg særlig på øst- og vestsiden av tettbebyggelsen på Strømsø, og ble byens viktigste næring fram til 1960-årene.

Elektrisiteten ble viktig for byens utvikling og gjorde arbeids- og boforholdene for menneskene i byen betraktelig bedre. Bedre gatebelysning var viktig for folks trygghet og mulighet til å bruke byen, innendørs elektrisk belysning bedret arbeidsforholdene. Elektrisiteten muliggjorde stor industriutbygging. I tillegg til papirfabrikker og fabrikker knyttet til trelasten, hadde Drammen blant annet tobakksfabrikk, trikotasjefabrikk, skofabrikk, flere bryggerier og destillerier, haglfabrikk, kjøtthermetikkfabrikk, margarinfabrikk, skipsverft, lampefabrikk, konfeksjonsfabrikk og fargerier.

D2-8 Havneområdet på Tange, fotografert i 1963

Samferdselshistorien

Samferdselshistorien gir viktige innspill til forståelsen av hvordan byen utviklet seg i takt med den teknologiske utviklingen innenfor transportsektoren. Handel på skip til Europa var viktig for oppblomstringen av næringsvirksomhet i Drammen på 1600-tallet. Med god tilgang på tømmer fra bygdene oppover langs Drammensvassdraget ble også skipsbygging viktig. Drammensere både kjøpte og bygde skip for å drive handel med Europa. Drammen hadde en pioner innen moderne skipsfart, Erik Børresen, som drev med skip i langfart på alle verdenshav.

Lokalt ble folk fraktet i småbåter mellom Bragernes og Strømsø ved sundstedene. Ett av de viktigste kulturminnene knyttet til dette, er Øvre Sund på Bragernessiden og Sundhaugen på motsatt side av elva. Før Drammen fikk bruene, var sundstedene der fløttmannen (også kalt sundmannen eller fergemannen) fraktet gods og mennesker over elva, viktige knutepunkt.

Etter bydannelsen i 1811 fikk Drammen den første bybrua i 1811-13, og fergestedene langs elva fikk mindre betydning. Det langstrakte gatenettet i Drammen sentrum var tilpasset hest og vogn.

D2-9 Jernbanebrua mellom Holmen og Strømsø. Ukjent årstall

Tverrgatene var ofte smale «ganger» eller smug. Etter brannene i 1866 og 1870 ble det meste av gatenettet dimensjonert for hestetransport. Noen av de eldste nåværende veimarkeringene vi finner i Drammen er stabbesteiner. Disse skulle hindre at man kjørte av veien på bratte steder.

Utover 1800-tallet satte et nytt transportmiddel sitt preg på byen. Randsfjordbanen ble bygget i 1868 og ga nye transportmuligheter. I 1872 sto jernbanen til hovedstaden ferdig og i 1884 var Vestfoldbanen bygget ut. Gods kunne nå fraktes på skinner, og det ble etablert havnespor gjennom byen til Tange, der gods fra skipene kunne lastes over på jernbanen for videre transport. Jernbanen satte også sitt preg på byen gjennom etablering av verkstedområdene på Sundland, der store teglbygninger ble oppført for å kunne reparere og oppbevare togmateriell.

Drammen var tidlig ute med trikk. Som første by i landet fikk Drammen trolleybuss i 1909, og denne ble kalt trikken (kortform/fornorsking av eng. electric, først visstnok brukt i Oslo), selv om den var helt uten skinner.

Drammen ble et knutepunkt for landbasert kommunikasjon fra hovedstaden vestover og sørover. Biltrafikken satte etter hvert sitt klare preg på byen.

D2-10 Bragernes etter bybrannen 1866

D2-11 Krysset Thornegata - Schwenckegata, før 1970. Drammenshus bygget i tråd med høydebegrensningene etter bybrannene

D2-12 Oversiktsbilde over området torvet, rådhuset og Bragernes kirke. Villaområdet i Bragernesåsen bak kirken. Foto tatt på 1950-tallet

All trafikk sørover og vestover gikk lenge gjennom byens sentrum. Først med Holmen- og Strømsøbrua midt på 1960-tallet ble «sørlandske hovedvei» (dagens E-18) flyttet bort fra selve sentrum, og med motorveibrua (1973) ble nord/sørgående fjerntrafikk i større grad ført utenom byens gatenett. Fjerntrafikken øst/vestover gikk gjennom Bragernes sentrum til Strømsåstunnelen som ble i åpnet 2001. Motorveibrua står sentralt i Drammen, som en viktig historieforteller om bilens rolle i landbasert samferdsel.

Med satsningen på opprensning av elva på 1980-tallet og bygging av tunnelene på Strømsø og Bragernes (2001/2002), åpnet det seg større muligheter for å tilrettelegge for fotgjengerbasert byliv i sentrum. Det ble bestemt at det var menneskene og ikke bilene som skulle nyte godt av Drammens nærhet til elva. Elvepromenaden og oppgraderingen av Sigurd Christiansens promenade er det siste tilskuddet til samferdselshistorien, treffende nok tilknyttet elva.

Den regulerte byen - Drammen etter bybrannene

Den tette bebyggelsen både på Strømsø og Bragernes utgjorde en konstant brannrisiko, og flere ganger gjennom ladestedenes historie oppstod branner som ødela til dels store deler av bebyggelsen. I perioden 1850-1870 brant det hele 11 ganger på Bragernes, Strømsø og Tangen. I brannene gikk det med alt fra 7 bygninger til hele 376 bygninger. Den største brannen startet 12. juli 1866 på Bragernes og strakte seg fra det som i dag er Drammen park til Nøstet i Lier. Bybrannen på Bragernes i 1866 og på Strømsø/Tangen i 1870 utslettet 550 av Drammens 1100 hus. Det enorme tapet av bygningsmasse fikk store konsekvenser for byutviklingen og bystrukturen.

Fram til bybrannen i 1866 synes bebyggelsesstrukturen i liten grad statlig styrt. Sentralmakten under eneveldet kan se ut til å ha hatt mest fokus på spørsmål om handelsrettigheter og –privilegier. Av betydning for byen var det imidlertid at riksveiene skulle være 8 alen brede (ca. 5 m). Fra 1600-tallet er det kjent enkelte lokale reguleringer av gater og byggetomter.

Norge hadde fått en ny bygningslov i 1845. Gjenreisningen av Øvre Sund (Biedermeierstrøket) etter brannen der i 1838 ble den siste større gjenoppbyggingen før den nye bygningsloven ble gjort gjeldende. Etter brannene i 1866 og 1870 ble byen gjenreist etter reglene i den nye bygningsloven. Det innebar at det ble begrensning i byggehøyden på nye trehus i sentrumsområdet og krav om å bygge i mur dersom gesimshøyden skulle være høyere enn 5 meter. Dette førte til utviklingen av det karakteristiske Drammenshuset. Dette er trebygninger i halvannen etasje med brede gesimsbånd og gjerne vinduer i loftsgavlen som tillot boligrom også i loftsetasjen.

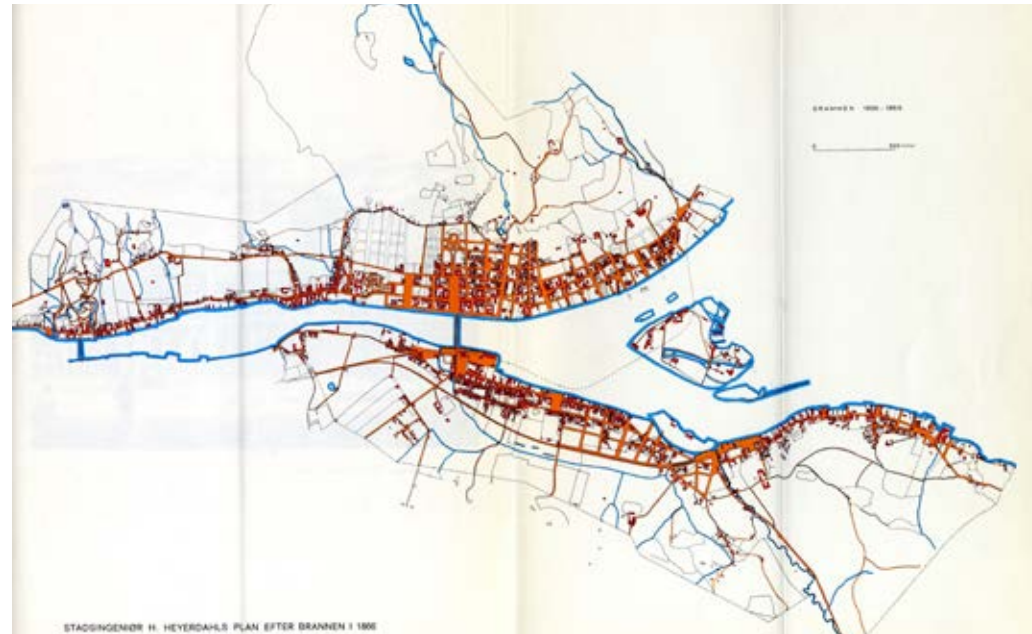
Reguleringsplanen for gjenoppbyggingen på Bragernes, utarbeidet av Stadsingeniør Halvor Heyerdahl, førte til anleggelsen av et rutenett av offentlige bygater, smale kvartaler i samme lengderetning som elva og tverrgående branngater fra elva og opp mot åsen. Byrommene Gamle Kirkeplass, Bragernes torg og Erik Børresens allé oppsto med dette. I de nye kvartalene ble det oppført murbygninger, forretningsgårder og byvillaer, med detaljerte og fine fasader ut mot bygatene. Mot de offentlige plassene ble det bygget signal- og monumentbygg, som teateret, rådhuset, børsen og banken. Gatene får en karakteristisk rytme med smale fasader som følge av de lange og smale kvartalene med små og smale tomter. Bragernes

kirke blir bygget, og i åsen bak kirken oppfører overklassen sine villae. Disse grepene førte til at Drammen i løpet av de siste ti-årene av 1800-tallet ble en regulert moderne europeisk storby der offentlige fellesinstitusjoner og funksjonell gatestruktur blir tydelige i bybildet.

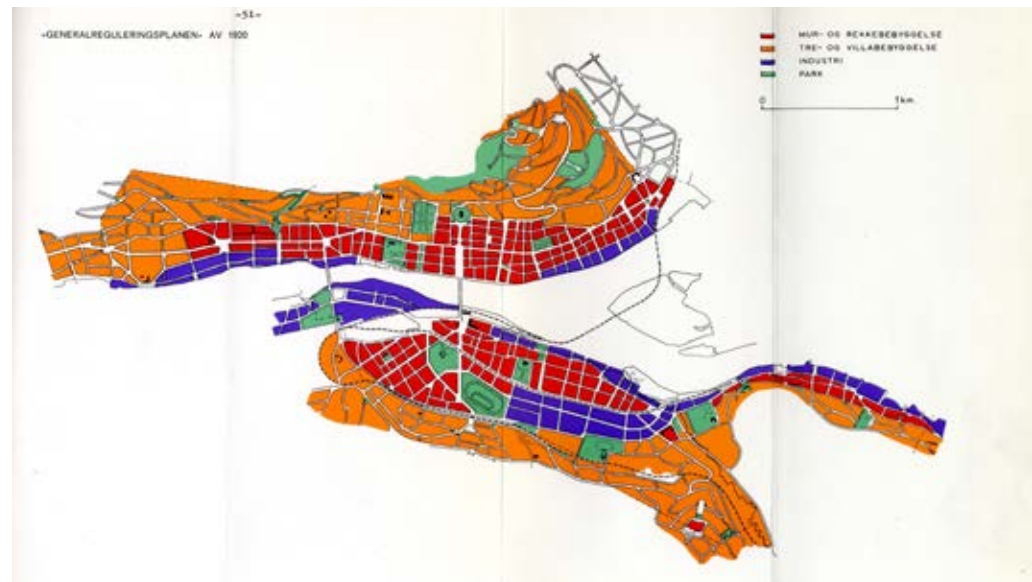
Bygningsstrukturen avspeiler også tidens sosiale lagdeling. I små stuebygninger og leiegårder bodde arbeidere og andre mindre bemidlede. Drammenshusene var gjerne befolket av selveiere, for eksempel håndverkere, som ofte leide ut en del av huset til mindre bemidlede. I sentrum lå større forretningsgårder som også kunne romme leiligheter for bedrestilte. Sentrumsnært, men til dels også tilbaketrukket i for eksempel åsen bak Bragernes kirke, lot borgerskap og overklasse oppføre sine flotte tre- og murvillae.

Både på Åssiden og andre steder i utkanten av bysentrum oppstår det forsteder, anlagt etter det engelske hagebyprinsippet der boliger for arbeiderklassen skulle bygges utenfor det forurensete og tettpakkete bysentrum, med lys, luft og grønt rundt. Nybyen, Seebergløkken og Søberg haveby er eksempler på dette.

Etter første verdenskrig ønsket man å rydde og strukturere byen, og i generalreguleringsplanen for Drammen fra 1920 er byen strukturert i soner med grøntarealer (park), industri, tre- og villabebyggelse og mur- og rekkehusbebyggelse. Disse sonene er delvis lesbare også i dagens bygningsstruktur. Den nye bybrua mellom Strømsø og Bragernes, som stod ferdig i 1936, blir også et førende element i bystrukturen.

D2-13 Stadsingeniør H. Heyerdahls plan for Drammen etter bybrannen i 1866

D2-14 Generalplanen for Drammen kommune fra 1920

Vekst i Drammen etter første verdenskrig - funkisbebyggelsen

Drammens-regionen opplevde, i likhet med resten av landet, høy prisstigning under 1. verdenskrig og depresjon og stillstand i næringslivet i mellomkrigstiden. Dette gav en merkbar effekt med nedgang i bolig- og bybyggingen innenfor den tidligere bygrensen og boligmangel. Det ble opprettet byarkitektstilling og Drammen boligaktieselskap ble startet for å avhjelpe situasjonen. Selskapet oppførte Søberg hageby 1918 – 19. Tross de vanskelige tidene ble det bygd en del boliger i privat regi utover 1920-tallet. Det ble lempet på høydebestemmelsene slik at det kunne bygges to-etasjes trehus utenfor sentrum. Byarkitekten bidro med å få fram hustegninger gjennom «Ubemidledes frie tegnehjelp». Byarkitektens første store oppgave ble Øren haveby, som var et boligprosjekt for husløse.

Etter hvert oppstod behov for nye boligtomter som bl.a. ble dekket på Toppenhaug og Strøtvet. Deler

av Løkkebergveien ble opparbeidet som et kostbart sysselsettingstiltak. Både her og i Hans Hansens vei var det bedrestilte og øvre middelklasse som hadde råd til å kjøpe tomt og bygge. Hans Hansens vei ble bygd ut i funkisstilens (funksjonalismens) glansperiode, og framstår fortsatt som et sjeldent helhetlig område, som har fått nasjonal status gjennom oppføring i NBI-registeret.

Bragernes kolonihager ble bygget ut på 1930-tallet og er oppført i folkefunkis som et enhetlig eksempel på denne byggeskikken. Dette gjør at Bragernes kolonihage også er et område av nasjonal interesse med oppføring i NBI-registeret.

Blant funkisarkitektene bør nevnes Christian Fredrik Arbo, Jarle Bakken, Nils Boye og Bjarne Thinn Syvertsen, foruten byarkitekt Alf Bugge. Disse arkitektene tok raskt opp de nye internasjonale strømningene og tegnet hus i rendyrket funksjonalisme.

Historien om den moderne byen Drammen

Som i resten av landet, var årene under 2. verdenskrig en periode preget av stillstand. Drammen var heldig og kom ut av krigen uten krigsskader, men byen var nedslitt og redusert.

Dette endret seg gjennom de første tiårene etter krigen, og tiden mellom 1945 og 1970 var en blomstringstid for næringslivet i byen. En rekke næringsbygg med tidstypisk arkitektur ble oppført. Boliger ble oppført etter tidens idealer både på nye byggeområder og som erstatning på områder der det tidligere hadde stått eldre trehusbebyggelse. Noen av disse byggeprosjektene ble reist på tvers av eksisterende gatestruktur. Karakteristisk for denne perioden, som var preget av en sterk fremtidsro, er også byggingen av nye veger øremerket for den stadig økende biltrafikken.

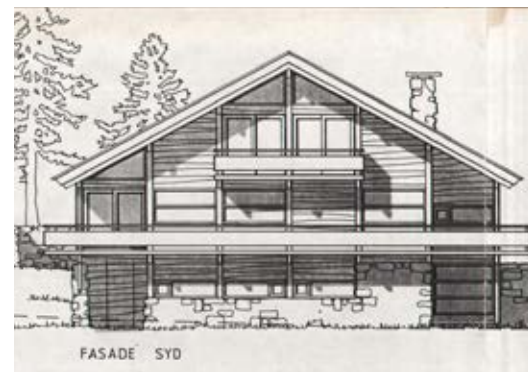
Utslipp fra papirindustrien og alminnelig utbredelse av vannklosettet førte i tiårene etter krigen til en

D2-15 Hans Hansens vei 52 (Villa Søhoel) oppført 1936. Arkitekt Nils Boye

D2-16 Rebbansbakken 28, oppført 1932. Arkitekt Jarle Bakken

D2-17 Enebolig i Arons vei 36, Åssiden. Tegnet av arkitektkontoret Halvorsen Reine Waage i 1982 og oppført i 1983 for Steinar Eek

stadig mer forurenset Drammenselv og -fjord. Først med gjennomføring av kloakkrammeplanen fra 1987 og de påfølgende år ble tilfredsstillende rensetiltak iverksatt. Nedgangstider i papirindustrien førte til behov for omstilling i næringslivet. Bilimporten over Drammen havn ble en av de nye satsingene. Bilbyen Drammen ble en realitet på mer enn en måte, og gjennomgangstrafikken satte sitt preg på byen.

Byggingen av motorveibrua og utvidelsen av E18 tidlig på 1970-tallet førte til betydelige tap av eldre bebyggelse og miljøer på Brakerøya og nedre Strømsø. Men avtalen om Veipakke Drammen la grunnlaget for nye trafikksystemer. Konkurransen,

«Drømmen om Drammen», i 1988 ga innspill til ny byutvikling. Systematisk planarbeid og politisk vilje la grunnlag for en ny optimisme og framtidstro for byen. Med ren elv og fjord tok byen elvebreddene tilbake, med elveparker og promenader. Nye Ypsilon bru og Øvre Sund bru knyttet bydelene nærmere sammen. Visjonen naturbania (Miljø- og kompetansebyen Drammen - en tett, mangfoldig og levende by i et vakkert landskap) ble byens ledestjerne inn i det 21. århundre.

I løpet av det første ti-året av 2000-tallet opplevde igjen Drammen en oppblomstring og byen

startet arbeidet med transformasjon av de gamle industriområdene for å skape attraktive byområder og utvide sentrum. Union brygge og Papirbredden er ett av de tydeligste eksemplene på en storstilt snuoperasjon som igjen har gitt framtidstro i byen.

Kulturminner som er fredet etter kulturminneloven

Automatisk fredete arkeologiske kulturminner

Alle kulturminner som kan dateres til tiden før 1537 er automatisk fredet. Det samme gjelder marine kulturminner som er eldre enn 100 år. Automatisk fredning innebærer at kulturminnet har et direkte juridisk vern etter Lov om kulturminner (LOV-1978-06-09-50) uten at det kreves et særskilt vedtak. Fredning innebærer at inngrep eller endringer på kulturminner, utenom vanlig vedlikehold, må godkjennes av myndighetene. Det er Riksantikvaren og fylkeskommunen som er myndighet for automatisk fredete kulturminner.

Opplysninger om automatisk fredete kulturminner finnes i Riksantikvarens databaser Askeladden og Kulturminnesøk. Askeladden er kun åpen for forvaltningen og andre som jobber profesjonelt med kulturminner. Kulturminnesøk er derimot tilgjengelig for alle: <https://kulturminnesok.no/>

Tabellen på de to neste sidene er en oversikt over de kjente automatisk fredete kulturminnen i Drammen kommune per august 2018.

D2-18 Marienlyst skole. Oppført 2010, tegnet av div.A. arkitekter. Norges første skoleanlegg som tilfredsstillende passivhuskravene

Oversikt over kjente automatisk fredete kulturminner i Drammen kommune					
Navn	Gnr/ bnr	Gårdsnavn/ stedsnavn	Antall	Beskrivelse	Merknad
Skogerveien 3 og 8	111/531 111/537 111/540		9	Helleristninger, steinalder	DK KM-reg kulturmiljø omfatter også eiendommen 111/534
Helleristningen, Åskollen	26/234		3	Helleristninger, steinalder	Drammen kommune er grunneier
Askebakken	63/3	Skjeldrum, øvre	1	Rundrøys, jernalder	Nær Skjeldrumveien 124
Holt	52/4 54/1 57/1	Holt, Løyse	1	Rundhaug, jernalder	
Sten nordre	54/2, 3, 4	Sten nordre	2	Rundhauger, jernalder	
Store Solum	28/1	Store Solum	1	Rundrøys, jernalder	Ved Eikhaugen
Andorsrud	69/1	Selvik bruk	1	Bygdeborg, jernalder/ folkevandringstid	Ved tjernet Løken
Gulliksrud	39/1, 4	Gulliksrud	2	Dyrkingsspor, åkerreiner, eldre jernalder/førreformatorisk tid	
Gulliksrud	39/1, 4	Gulliksrud	5	Bosettings-/aktivitetsområde,	
Gulliksrud	39/1, 4	Gulliksrud	1	Kokegrop	
Tangen og Myrakaia	112/233 112/757 112/802	Tangenrenna, Tangenbanken, utenfor Drammen Slip & Verksted	1	Aktivitetsområde under vann - kulturlag med bl.a kritt Piper, keramikk og ballast (havneområde), 1700-tallet. KML § 14	Markert som fredet i DKs kartløsning
Strømsø		Jernbanekaia	1	Skipsfunn	Ved strandpromenaden på høyden med Dr. Hansteins gate 9

Oversikt over kjente automatisk fredete kulturminner i Drammen kommune					
Navn	Gnr/bnr	Gårdsnavn/ stedsnavn	Antall	Beskrivelse	Merknad
Nøstodden			2	Skipsfunn	Ved båthavn, Glassverket båtforening 26/368
Kikut 1	104/9		1	Kullgrop	
Kikut 2 - 3 - 4	104/9		3	Hulvei	
Mariskoveien 1	104/9		1	Hulvei	
Mariskoveien 2	13/1	Søndre Skogen	1	Hulvei	
Strømsåsen, sør for Gulskogen	1 - 190/23 2 - 105/7 3 - 104/1 3 - 104/35	Rød nedre Hallermoen Stormoen E134	3	Hulvei	Strømsåstunnelen, veganlegg, opplistet fra øst mot vest
Lolland	33/1	Lolland	1	Kokegrop	Ved Lollandkrysset
Nedre Knive	34/1	Knive nedre	1 (15)	Bosettings- / aktivitetsområde	15 ulike objekter innenfor funnområdet
Knive	34/2	Knive	1	Fangstgroplokaltet	
Unelsrudlina	47/1, 2 47/5001	Unelsrød søndre Veigrunn	1	Kokegrop	Ved Solheim
Unelsrudlina	47/3	Unelsrød søndre	1	Kokegrop	
Olavskilden	48/1	Haneval østre	1	Kilde	Sør for Skoger gamle kirke

Fredete bygg og anlegg

Fredete bygninger og anlegg har nasjonal verdi og er fredet enten automatisk på grunn av alder (eldre enn 1537, eller erklært stående byggverk fra perioden 1537 – 1649), eller ved konkrete vedtak og forskrifter. Drammen har én automatisk fredet bygning - Skoger gamle kirke bygget tidlig på 1200-tallet. Alle vedtaksfredete bygninger i Drammen er yngre enn år 1649. De første fredningene fant sted i 1923 i medhold av «Lov um bygningsfreding» av 1920. Målet for fredningsarbeidet er å sikre varig vern for et tverrsnitt av kulturminner fra hele landet. De skal representere forskjellige etniske og sosiale grupper, tidsepoker, næringsveier og virksomheter. Ved fredning skal disse verdiene sikres for framtiden.

Det er byggverk og anlegg i statlig eie (kulturminneloven § 22a) og kulturmiljøer (kml § 20) som fredes ved forskrift. Forskriftsfredning innebærer normalt en forenklet prosedyre i forhold til fredning ved enkeltvedtak. Forskriftsfredningene i Drammen er gjennomført etter nasjonale sektorvise verneplaner.

Bygninger fredet gjennom nasjonale sektorvise verneplaner

De statlige sektormyndighetene, eksempelvis helse- og sosialdepartementet og samferdselsdepartementet, har utarbeidet egne sektorvise verneplaner for bevaringsverdige bygninger som omfattes av deres ansvarsområder. Hensikten med dette er at et representativt utvalg av statens kulturminner skal bevares som viktige kilder til utviklingen av det norske samfunnet og at staten skal gå foran som et godt eksempel for kulturminneforvaltning.

De nasjonale verneplanene fører opp bygninger i verneklasse 1 eller 2. Bygninger i verneklasse 1 er forskriftfredet gjennom vedtaket av verneplanen.

D2-19 Strømsø kirke, bygget 1667. Byggherre Daniel Knoff

D2-20 Tangen kirke, bygget 1854. Arkitekt H.E. Schirmer

D2-21 Bragernes kirke, bygget 1871. Arkitekt E. Norgrenn

Bygninger som i verneplanene er oppført i verneklasse 2 er registrert som bevaringsverdige kulturminner, men de er ikke fredet. De nasjonale verneplanene anbefaler at disse får vern gjennom plan- og bygningsloven lokalt i kommunene.

I Drammen er det bygninger og anlegg innenfor verneplan for helsesektoren, verneplan for justissectoren, verneplan for Entra Eiendom AS, samt Nasjonal verneplan for kulturminner i jernbanen.

Listeførte kirker

Alle kirker oppført mellom 1650 og 1850 blir automatisk listeført hos Riksantikvaren. Nyere kirker kan også være listeført. Åssiden kirke, innviet i 1967, er som Buskeruds første «arbeidskirke» et eksempel på dette. Dersom det skal gjennomføres tiltak på listeførte kirker krever dette tillatelse fra biskopen, etter råd fra Riksantikvaren.

Listeføringen betyr at de er vurdert til å ha en særskilt bevaringsverdi og dette er markert ved at de er oppført på en liste over bygg som bør forvaltes på en særskilt måte. Listeførte kirker er ikke formelt fredet, men på grunn av det sterke vernet listeføringen gir, omtales denne kategorien her under fredete bygninger og anlegg.

Oversikt over fredete bygninger og anlegg

Tabellen som følger er en oversikt over kulturminner som er fredet gjennom enkeltvedtak, forskrift eller nasjonale verneplaner, og i tillegg kulturminner som er listeført og automatisk fredete bygninger.

FA=automatisk fredet

F=fredet gjennom enkeltvedtak

L=listeført

NV= forskriftsfredet gjennom nasjonal verneplan

Oversikt over fredete bygninger og anlegg					
Adresse	Navn	Antall objekter	Type fredning	Type objekt	Fredningsår
Bergstien 24	Overlegeboligen	1	NV	Bolig - villa	2016
Bergstien 65	Sommerfryd	1	F	Lystgård	1923
Cappelens gate 9	Bragernes kirke	1	L	Kirke	
Buskerudveien 101	Anker-Berskaug	1	F	Lystgård	1923
Buskerudveien 142	Bergh-Berskaug	1	F	Lystgård	1923
	Drammen stasjon	2	NV	Stasjonsbygning og administrasjonsbygning	1997
	Sundland skifteområde	2	NV	Godshus	1997
Gyldenløves plass 1	Lærungården	2	F	Bygård/handelsgård	1923
Gyldenløves plass 2/4	Børneasylet/Rørbygården	1	F	Sidebygning til bygård / institusjon (opprinnelig tilhørende Tollbugata 48)	1923
Hanevollveien 90	Skoger gamle kirke	2	FA	Kirke og kirkegård	(2000)
Hans Kiærs gate 1B	Tollboden	1	F	Tollbod	2013
Hans Kiærs gate 1C	Pakkhus til Tollboden	1	F	Pakkhus	2013
Kirkebakken 1	Tangen kirke	1	L	Kirke	
Nedre Eikervei 72	Gulskogen gård	5	F	Lystgård med sidebygninger og uthus	1923
Sigurds vei 2	Austad gård	1	F	Lystgård	1923

Oversikt over fredete bygninger og anlegg

Adresse	Navn	Antall objekter	Type fredning	Type objekt	Fredningsår
Strømsø torg 6	Norges bank	1	F	Bankbygning	1967
Smithestrømveien 7	Smithestrøm	1	F	Lystgård	1923
Sundhauggata 25	Strømsgodset kirke	1	L	Kirke	
Tordenskiolds gate 58 A	Strømsø kirke	1	L	Kirke	
Tollbugata 48	Børneasylet/Rørbygården	2	F	Bygård med sidebygning / institusjon (se også Gyldenløves plass 2/4)	1923
Tollbugata 51	Vestre sjøbod	1	F	Sjøbod	2003
Tollbugata 51B	Cappelens sjøbod (østre sjøbod)	1	F	Sjøbod	2003
Tollbugata 54	Cappelengården	5	F	Handelsgård / bygård med sidebygninger	2002
Tollbugata 62	Bangegården	3	F	Handelsgård/bygård med sidebygninger	1923
Tordenskiolds gate 63	Drammens handelsgymnasium, tidligere Strømsø rådhus	1	F	Skolebygning / rådhusbygning	1923
Valbrottveien 17	Soltun barnehjem	1	F	Institusjonsbygning	2016
Åkerveien 2	Åssiden kirke	1	L	kirke	
	Toenstua	1	F	Stuebygning på Friluftsmuseet	1923
	Vinnastua	1	F	Stuebygning på Friluftsmuseet	1923

Kulturmiljøer av nasjonal interesse - NBI-registeret

NBI-registeret er en database over byer og tettsteder i Norge med kulturmiljøer som har nasjonal interesse. Registeret er utarbeidet av og forvaltes av Riksantikvaren som er nasjonal kulturminnemyndighet. Registeret angir områder i byer i Norge hvor det må vises særlige hensyn i forbindelse med videre forvaltning og utvikling. En plass i registeret innebærer ikke formelt vern, men det gir et grunnlag for å vurdere fastsetting av hensynssoner enten i kommuneplan eller reguleringsplan. Områdene kan også gi grunnlag for innsigelse fra overordnet myndighet ved utarbeidelse av nye arealplaner. Det kan heller ikke utelukkes at Riksantikvaren på sikt finner at noen NBI-områder bør fredes eller at det finnes objekter i disse man ønsker å sikre etter kulturminneloven.

I Drammen er det registrert seks NBI-områder.

Øvre Sund

Ved siden av å være en god representant for biedermeierepoken i våre trehusbyer, er området interessant fordi det representerer et område formet ut fra en bytradisjon som ikke er påvirket av byggebestemmelser. Den første bygningslov for hele landet kom først i 1845. At den nedre delen av Bragernes sentrum, som brant i 1866, gjør dette området, som ikke ble rammet i brannen, til et viktig bevaringsområde. I norsk sammenheng finnes det få helhetlige urbane områder fra denne perioden.

Tollbugata

På Strømsø ligger store deler av den gamle bystrukturen fremdeles intakt. I Tollbugata ligger de store bolig- og handelshusene, varierende i alder fra slutten av 1600-tallet til første halvdel av 1800-tallet. Ulik grad av opprinnelighet i fasadene i området til

tross gir området et godt bilde av handelsborgernes storstilte byggerier. I sidegater og bakgater er deler av småkårsbebyggelsen bevart fra samme tidsrom.

Seeberggløkken - det engelske kvarter

Seeberggløkken inneholder en rekke tidstypiske boliger fra 1920- og 1930-tallet. Området fremheves i registreringen som et av de mest vellykkede og særpregede boligområder i byen. Fortsatt er mange av husene i relativt opprinnelig tilstand.

Hans Hansens vei – funkisvillaer

Hans Hansens vei, Sanatorieveien og Rebbansbakken har en rekke villaer bygget i perioden 1932 – 1940. De danner et nesten sammenhengende område med funkisvillaer bygget oppover åssiden og omgitt av store hager. Disse villaene er gode representanter for funksjonalismens villabebyggelse, med kjennetegn som er typiske for perioden, både i detaljering og bygningskroppenes volumer.

Bragernes kolonihager

Bragernes kolonihager er blant de få kolonihagene som ikke ligger i Oslo. Denne skiller seg ut fra de andre kolonihagene fordi den ikke ble bygget i kolonihagenes storhetstid rett etter 1900, men så sent som på 1930-tallet. I løpet av denne tiden hadde tankene omkring byplanlegging endret seg, og hovedstrømningen innen arkitektur var utviklet fra klassiske til modernistiske idealer. Bragernes kolonihage er oppført i folkefunkis, og fremstår fremdeles som et enhetlig eksempel på denne byggeskikken.

Bragernes (byaksen)

Bydelen som ble reist på Bragernes etter bybrannen i 1866 fikk en spesiell enhetlig stil, med en svært klar

D2-22 Øvre Sund

D2-23 Tollbugata med handelsgården Bangegården til venstre

D2-24 Seeberggløkken - Det engelske kvarter

D2-25 Funkishusmiljøet i Hans Hansens vei

planform og viktige by-arkitektoniske monumenter som også er bevart i dag. Planen er en kvadratur symmetrisk dannet rundt en sentralakse som binder de to bydelene på hver side av elven sammen. Utformingen av byens brann-akser har gitt Bragernes monumentale trekk som er av nasjonal interesse. I området finnes flere gode eksempler på Drammenshuset.

Kulturmiljøer av regional interesse

I Kulturminnekompasset - Regional plan for kulturminner og kulturmiljø i Buskerud, er seks kulturmiljøer i Drammen kommune registrert som kulturmiljøer med regional verdi. Kulturminnene innenfor disse områdene utgjør samlet sett en viktig del av Bukseruds historie. Fire av disse er også NBI-områder.

Bragernes torg og Strømsø torg (Byaksen)

Kulturmiljøet omfatter byaksen med Bragernes torg, bybrua og Strømsø torg. Byaksen er et monumentalt arkitektonisk og byplanmessig grep som knytter Bragernes- og Strømsøsiden sammen, og som har gitt sterke føringer for byens utvikling. Bebyggelsen er med på å vise det moderne Drammens fremvekst fra oppbyggingen av Bragernes torg etter den store bybrannen i 1866, til oppføringen av forretningsbygg i senmodernisme. Mye av bebyggelsen i kulturmiljøet har høy eller svært høy verneverdi.

Gulskogen gård

Gulskogen gård og hageanlegg er en god representant for de mange lystgårdene som det velstående byborgerskapet bygde i Buskerud på 1700- og 1800-tallet. Lystgården ble innviet i 1804 og er knyttet til Arbo-familien som hadde en sentral posisjon innenfor trelasthandelen i Drammen.

Hans Hansens vei

Kulturmiljøet Hans Hansen vei er et enhetlig og sammenhengende boligområde med funksjonsbebyggelse bygget i perioden 1932-1940. Villaene i miljøet ble bygd i mellomkrigstiden og er gode representanter for funksjonalismens villabebyggelse. Villaene har høy arkitektonisk kvalitet og har kjennetegn som er typiske for funksjonalismen, både i detaljering og i bygningskroppenes volum.

Konnerudgruvene

Kulturmiljøet omfatter spor etter gruveanlegget i Konnerudkollen, Baklia med Kontaktstollen og bygningsruiner fra siste driftsperiode, Verkenselva med blant annet Stordammen og rester etter seks pukkverk og smeltehytte fra 1700-tallet. Bergverksdrift har vært viktig i Buskeruds historie, og det har vært bergverksdrift på Konnerud i Drammen i nesten 200 år. Gruvedriften kom i gang i 1731, og gruvene var i drift i flere perioder på 1800-tallet og 1900-tallet. Det utviklet seg et eget lokalsamfunn på Konnerud med tilhørende infrastruktur, og det ble innført sosiale ordninger.

Skoger gamle kirke

Kulturmiljøet omfatter Skoger gamle kirke og et område rundt kirken. Skoger gamle kirke er en av fylkets relativt få middelalderske steinkirker. Kirken ligger i et lite endret jordbrukslandskap. Kirkegården med muren rundt, dammen/kilden, tunet på gården østre Haneval og den gamle veien er verdifulle elementer i landskapet rundt kirken.

Strømsø med Tollbugata

Kulturmiljøet omfatter et bymiljø på Strømsø med stor tidsdybde med noe av den eldste trehusbebyggelsen i by i Buskerud. Den gamle bebyggelsen i Tollbugata forteller om Drammens historie som sentrum for trelasthandel. Strømsø har en variert og sammensatt

D2-26 Bragernes kolonihager, fotografert i 2012

bystruktur som med sine bygninger og byrom viser ulike byggeepoker. De gjenspeiler aktiviteten og bruken av området fra 1600-tallet og fram til i dag.

Øvre Sund

Kulturmiljøet Øvre Sund representerer et homogent byområde fra tiden før industrialiseringen. I området er det bevart større handelsgårder med uthus og sjøboder. Her finner vi strandsoner med det opprinnelige elveløpet, gamle kaifronter og brygger som knytter an mot den førindustrialiserte kjøpstaden. Kulturmiljøet viser noe av den eldste bybebyggelsen som overlevde den store bybrannen i 1866. Fergestedet lå i dette området, og dette har vært et viktig knutepunkt for handelen i Buskerud.

D2-28 Gulsbogen gård

D2-30 Strømsø torg

D2-27 Sophie Amalies vei 20. Et av meget få velbevarte hus fra den første bergverkstiden på Konnerud - i sitt opprinnelige miljø

D2-29 Skoger gamle kirke

D2-31 Byaksen sett fra Bragernes kirke 2013

Krigens kulturminner

Registrering av kulturminner knyttet til andre verdenskrig i Drammen ble foretatt i 2015. Dette året oppfordret Klima- og miljødepartementet og Riksantikvaren kommunene til å finne fram til relevante kulturminner fra krigstiden. Registreringen ble foretatt av konsulenter på oppdrag fra Drammen kommune. I kvalitetssikringen av registreringen ble lokale foreninger invitert til å delta.

Mange av de registrerte objektene er også registrert i forbindelse med den generelle kulturminneregistreringen for kommunen fordi de har andre kulturminneverdier i tillegg til verdien som minne om 2. verdenskrig i Drammen.

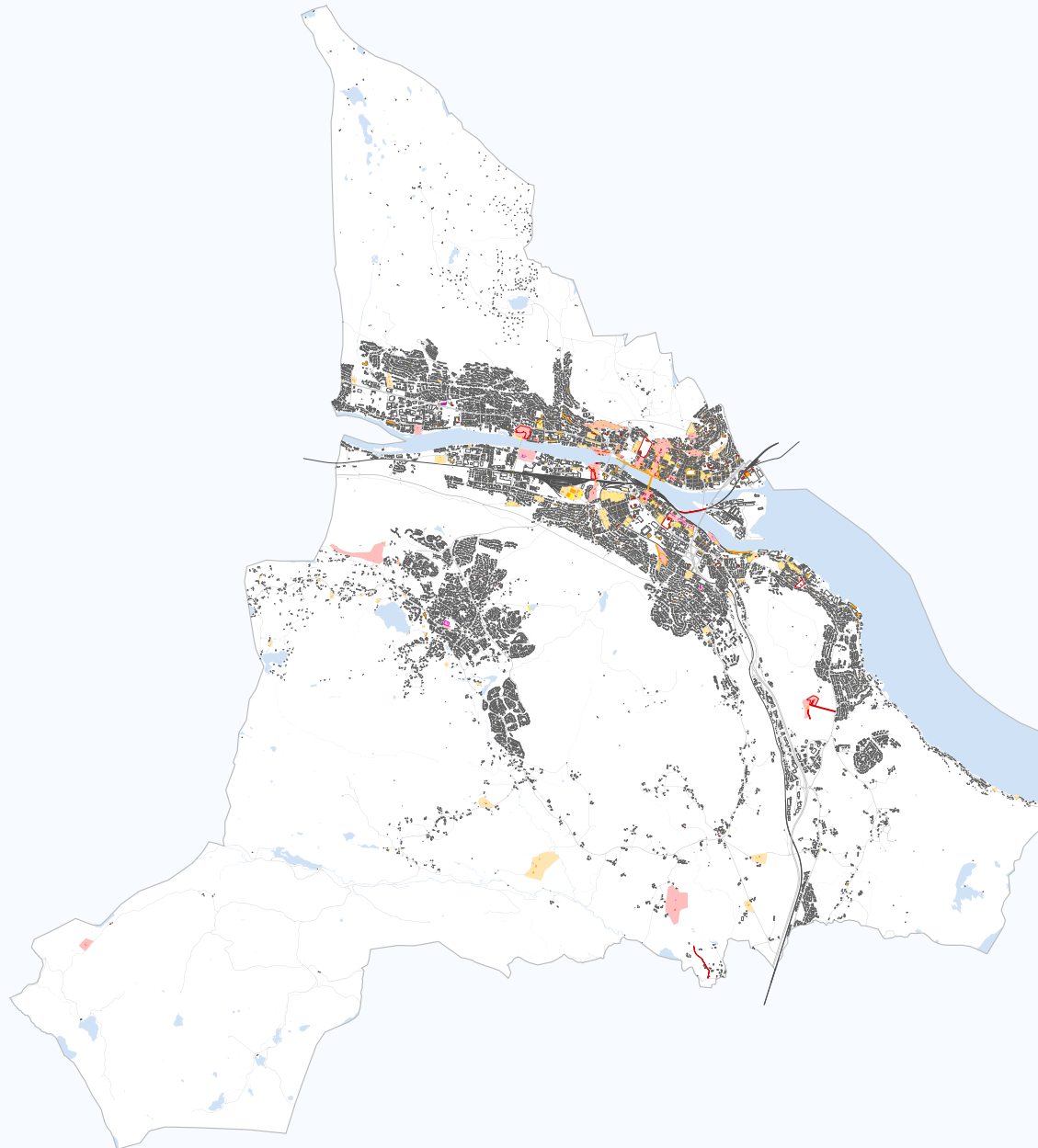
D2-32 Kai Møllers boktrykkeri i Tordenskiolds gate 76

D2-33 Thornegata 18 - Fadumgården

Disse objektene registrert som kulturminner fra andre verdenskrig i Drammen:

Gnr/bnr	Adresse	Betegnelse	Type	Merknad
114/126	Bergstien 55		bolig	«Aussendienststelle». Kontor/hovedkvarter for Gestapos lokale leder, SS-Untersturmführer Claus Grossmann, 1943-45.
114/159	Bragernes torg 7	Rådhuset, Poliistasjonen	rådhus	1940-45 huset tårnbygningen politi med arrester, rettssal og møtroom for formannskap og bystyre. Politikammeret sto sentralt i en rekke hendelser gjennom krigen.
114/160	Bragernes torg 8	Bøhmgården	forretningsgård (to stk)	Eiendommen er knyttet til arrestasjonen av jødene i 1942. To forretninger eid av familiene Simann og Rubinstein i årene før, under og etter krigen.
18/189	Danvik jernbaneovergang	«Mallinggaten jernbaneovergang»	jernbanebro	Åsted for sabotasjeaksjon gjennomført av Milorg 30. mars 1945.
113/153	Engene 119		bolig	XU-sentral i Drammen. XU var en hemmelig alliert etterretningsorganisasjon som rapporterte til London. XU-mann Gunnar Kværk bodde her sammen med sin far.
114/387	Gamle Kirkeplass 5	Frimurerlosjen	forsamlingshus	Soldatenheim for Wehrmacht. Spilte en sentral rolle under Torvslaget 21. desember 1940.
	Gamle Kirkeplass	Torgeir Vraa-statuen	statue	Statuen ble utsatt for hirdens aksjon i etterkant av Torvslaget 21. desember 1940 og kastet i elva.
115/219	Heiaterrassen 13		bolig	Stedet hvor SOE-agent Torbjørn Gulbrandsen 3. mai 1942 ble skutt og tatt til fange av Gestapo. Arrestasjonen innledet tyskernes opprulling av Milorg i Drammen.
110/230	Konnerudgata 10 A	Konnerudbygget	bolig	Base for «Tally 11», telefonavlyttingsstasjon for Milorg (1/11-1944 til februar 1945). Leiligheten lå i 2. etasje mot nordøst.
16/361	Skogliveien 4	Jernbaneverkstedet	transformatorstasjon	Åsted for flere sabotasjeaksjoner. Milorgs jernbanegruppe talte ca 250 i 1945, verkstedet hadde ca 900 ansatte. Verkstedet er ett av mange eksempler på organisert motstand på byens arbeidsplasser.
114/827	Thornegata 18	Fadumgården	forretningsgård	Base for «Tally 2» telefonavlyttingsstasjon for Milorg i 1945. Stasjonen lå i en laftsbod i 3. etasje.
111/659	Tordenskiolds gate 76	Kai Møllers boktrykkeri	fabrikk	Landets eneste profesjonelle illegale presse og med størst opplag av illegale aviser (juli 1942-1945, bl.a. «Friheten» og «Alt for Norge».

Kulturminnekategorier

Tidligere i denne delen har vi satt kulturminnene inn i sin historiske sammenheng. I dette kapittelet vil vi se på kulturminnene i sammenheng med bruk og funksjon.

Sårbarhet, tålegrenser, mulighetsrom og endringspotensial

Vurdering av sårbarhet, tålegrenser, mulighetsrom og endringspotensial tar utgangspunkt i de elementer, strukturer og karaktertrekk ved kulturminnene og kulturmiljøene som har spesiell verdi. Det vurderes om kulturminnene kan utvikles og hvor grensen går for hva kulturminnene tåler av utvikling før de har tapt de elementene som gjør at de har verneverdi.

Kulturminner og kulturmiljøer er generelt sårbare for inngrep i selve kulturminnet eller i området rundt som

D2-35 Store Solum gård - et kulturmiljø med våningshus, låve, stabbur, sidebygning, allé og hage

svekker lesbarheten, opplevelsen og autentisiteten. For å kunne forstå kulturminnernes sammenheng med historien er det viktig at de elementene som er identitetsskapende og historiefortellende bevares.

Bygninger bygget for en spesifikk funksjon, som med samfunnsutviklingen ikke lenger er aktuell, blir ofte stående tomme og er sårbare for forfall. Kulturminner som ikke brukes og vedlikeholdes er dårlig vern. Avveining mellom tålegrense og endringspotensial er viktig for å sikre det riktige vernet gjennom riktig bruk.

For de aller fleste kulturminner er det slik at sårbarhet, tålegrenser, mulighetsrommet og endringspotensialet må vurderes særskilt, fordi de færreste kulturminner er like. Definisjon av tålegrenser og mulighetsrom gjøres gjennom vedtak i arealplaner og/eller i byggesaker.

Det er her valgt å si noe generelt om sårbarhet og tålegrenser for de ulike kulturminnekategoriene, basert på det som er fellesnevnerne innenfor kategorien. Dette er ikke en uttømmende vurdering, og vurderingen i enkeltsaker vil derfor kunne være avvikende.

Landbruk

Kulturminnene knyttet til landbruk forteller om den tidlige bruken og utnyttningen av landskapet i Drammen. De eldste gårdene er ofte plassert med en dominerende beliggenhet i landskapet, oppført på en ås/haug med godt utsyn over landskapet. Mange av gårdsbrukene var allerede etablert på 1500-tallet, og har senere gitt navn til bydeler i Drammen. Gårdsbrukene er en viktig del av kommunens kulturarv, med røtter langt tilbake, noen kanskje til vikingtid eller enda eldre.

Gårdsbrukene innenfor den opprinnelige byen og på Gulskogen og Åssiden er nå for det meste

D2-36 Enhetslåven på Borge Mellom - Viulsrud

D2-37 Imhjelt Nordre. Bolighuset tegnet av Eindrude Slåtto i 1955 og drengestua ombygd på samme tid etter tegninger av Slåtto

D2-38 Gudesø Nordre

D2-39 Sjøldent godt bevart sveitserstilhus på Myre

D2-40 Sundstedet sett fra Øvre Sund, der sundmannen/fløttmannen fraktet folk over elva mellom bydelene

D2-41 Gulskogen stasjon

D2-42 Trafokiosk i Løkkebergveien 19A, tegnet av Bjarne Thinn Syvertsen for Drammens Elektrisitetsverk

utparsellert til tomter for bolig og næring, slik at bare selve gårdstunet eller våningshuset er tilbake. Landbruk i aktiv drift ligger i dag i hovedsak i tidligere Skoger kommune, nå Skoger bydel, der det fortsatt er bevart både helhetlige gårdstun og andre landbruksrelaterte kulturminner.

Gårdsbrukene i Drammen varierer i størrelse, fra store gårder med staselige våningshus og driftsbygninger, som vitner om god tilgang på naturressurser, til mindre gårdsbruk og husmannsplasser. På noen av gårdene er det bevart både våningshus, stabbur, låver og fjøs. På andre er det kun ett eller to av byggene igjen, i de fleste tilfeller er dette våningshuset. I tillegg er det bevart andre kulturminner med tilknytning til landbruket, for eksempel gårdsveier og ei sag i Skoger.

Sårbarhet og tålegrenser

Landbrukskulturminnene har generelt stor sårbarhet for inngrep i kulturlandskapet rundt kulturminnene, og gårdsbrukene er spesielt sårbare for inngrep i og rundt tunet. Å beholde lesbarheten av tunet og kulturminnene i landskapet er viktig for å forstå kulturminnenes historiske tilknytning. Spesielle bygninger som vi har få av, for eksempel saga på Skjeldrum Øvre, er mer sårbar enn andre. Enhetslåver og andre bygninger som er bygd for en spesifikk funksjon kan være vanskelige å endre til annen bruk. De blir derfor ofte stående tomme og er sårbare for forfall. Det kan være utfordrende å tilpasse driftsbygninger til dagens forskriftskrav uten at antikvarisk verdi går tapt.

Samferdsel og infrastruktur

Denne kategorien omfatter kulturminner knyttet til offentlig infrastruktur og transport av gods og mennesker. Fordi Drammen i lang tid har vært en betydelig handels- og industriby, har kommunen

mange kulturminner relatert til transport av gods og handelsvarer, spesielt over og på elva. De eldste kulturminnene i denne kategorien er sundsteder og gamle veifar, som i dag kan finnes igjen i byen både som stedsnavn og som gater i bystrukturen og i jordbruksområdene som alleer og veier. Øvre Sund og Sundhaugen, som ligger på hver sin side av Drammenselva, er eksempler på dette. På begge sider av elva fra sundstedet går gammel veistruktur oppover mot åsen, Strømsgata/Rebbansbakken på den ene siden og Grensegata/Sundhauggata på den andre.

Kaianlegg og bruer utgjør også en vesentlig del av kulturminnene innenfor denne kategorien. Når kulturminnene innenfor kategorien ses i sammenheng ser man hvor sentralt dette har vært for utviklingen av byen og bystrukturen. For eksempel viser jernbanestasjoner, jernbanebrua og jernbaneverkstedet hvor viktig jernbanen har vært for formingen av sentrale deler av Drammen by.

Innenfor kategorien infrastruktur finner vi også andre former for tilrettelegging for byutviklingen, som for eksempel transformatorstasjoner og pumpestasjoner.

De ulike anleggene har høy kulturhistorisk verdi og er en viktig del av kommunens kulturarv. De er elementer i fortellingen om hvordan tilgangen på transportmidler har formet Drammen.

Sårbarhet og tålegrenser

Anleggene er hovedsakelig robuste og tåler endringer i nærmiljøet. De fleste er godt etablerte i bystrukturen, men kan være sårbare for endringer av for eksempel veibredde eller ved større fortettingsprosjekter som medfører nye infrastrukturbehov.

Industri

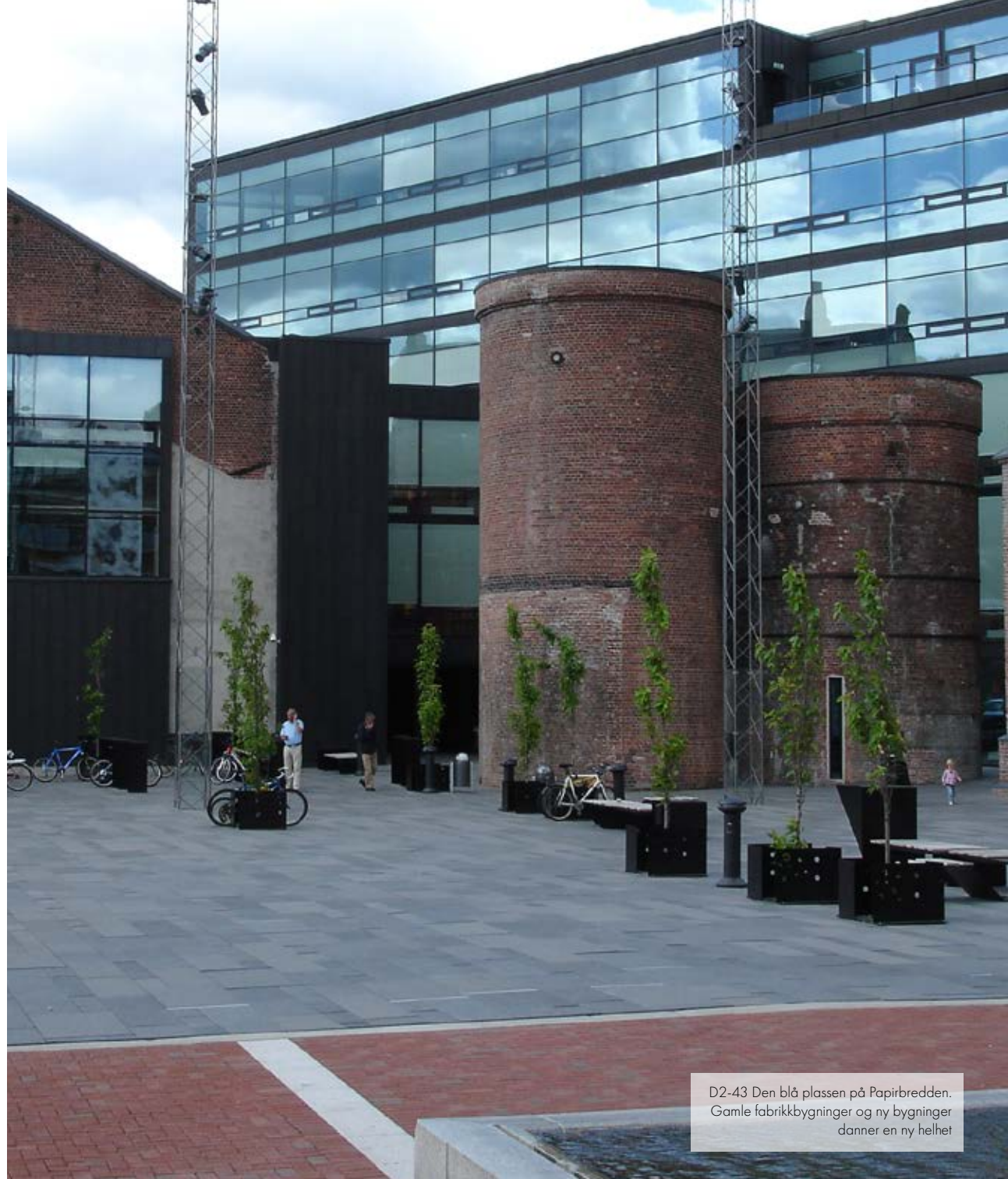
Bygningene og anleggene innenfor denne kategorien forteller om framveksten av industrivirksomheten i Drammen. Industrien kom med den industrielle revolusjonen rundt midten av 1800-tallet, og avløste etterhvert trelasteksporten som viktigst for næringslivet i byen. Drammen er særlig kjent for papirindustrien, men det finnes også kulturminner fra for eksempel glassverk, bryggeri og støperivirksomhet. Drammens storhetstid som industriby var fra ca. 1900 og fram til mellomkrigstiden.

Innenfor kategorien finner vi fabrikkbygninger fra ulike tiår, stilepoker og for ulike typer produksjon. Små bakerier, meierier, brennerier og mindre verksteder lå i kvartalsstrukturen i sentrum, og finnes bevart som for eksempel bakgårdsbygninger. Større anlegg finner vi på Grønland, Gulskogen, Sundland, Tangen, Nøste og Brakerøya. Noen av anleggene, for eksempel National Industri på Brakerøya, er bygd ut over lengre tid, og har bygninger oppført i ulike arkitektoniske stiler. Valg av materialer og farger danner en helhet og industrianlegget framstår likevel som et enhetlig område.

Industrivirksomheten i Drammen har vært mangfoldig, og det gjenspeiler seg i utvalget av industrielle kulturminner. Sko- og tekstilfabrikker, seilmakeri og trykkeri er blant kulturminnene innenfor kategorien. Bevaring av mangfoldet vil være viktig for å sikre kulturhistorisk lesbarhet av bybildet og bevaring av fortellingen om Drammens framvekst i moderne tid.

Sårbarhet og tålegrenser

Flere av anleggene har fortettpotensial med mulighet for tilbygg og nybygg innenfor området, og industribygninger har generelt høy tålegrense for ny bruk. Bygningene har ofte god takhøyde, er bygget

D2-43 Den blå plassen på Papirbredden. Gamle fabrikkbygninger og ny bygninger danner en ny helhet

i solide materialer og består av store produksjonsrom som gir et større og mer mangfoldig mulighetsrom for transformasjon til ny bruk.

Bygningene og anleggene innenfor kategorien kan likevel være sårbare for fortetting som reduserer forståelsen av utomhusområdenes historiske bruk og sammenheng med industrivirksomheten som har foregått i bygningene. Ved innplassering av nybygg og ombygginger er det derfor viktig å ta hensyn til lesbarheten, både i plassering av ny bebyggelse og spesielt også når det gjelder materialbruk og formspråk.

D2-44 Gulskogen Cellulosefabrikk i 1968. Tårnbygningen til venstre og den lave murbygningen bak til høyre er kulturminner med høy verdi

D2-45 Børneasylet i Tollbugata 48 på Strømsø

Institusjoner og offentlige bygninger

Denne kategorien omfatter bygninger med samfunnsmessige velferdsfunksjoner bygget for fellesskapet. Innenfor denne kategorien finnes bygninger som skoler, bad, tinghus og sykehjem. Bygningene kan være oppført av både private utbyggere og offentlige organer.

Disse bygningene er interessante på grunn av sin symbolverdi og kulturhistoriske verdi. Mange av bygningene har i tillegg høy arkitektonisk egenverdi, representativitet og autentisitet. De forteller om hvordan samfunnet i ulike tidsepoker har tilrettelagt på ulike måter for at innbyggerne skal ha tilstrekkelige hygieniske forhold, tilgang på utdanning og helsehjelp og andre velferdstilbud.

Fra midten av 1850-tallet og fram til andre verdenskrig var det vanlig at denne typen bygninger ble utformet som signalbygg og gitt en sentral plassering i bybildet. Eksempler på dette er Brandengen og Fjellheim skoler, som med sine ruvende bygningsvolumer var tydelige markører av det offentliges skolesatsing i nærmiljøet. Bygningenes plassering og utforming er spesielt viktige for fortellingen om utviklingen av det moderne, regulerte og offentlige Drammen etter bybrannene i 1850-1866.

Sårbarhet og tålegrenser

Mange av kulturminnene i denne kategorien er bygninger med høy arkitektonisk egenverdi og de framstår ofte som byggverk med sluttet form og med lite rom for endringer. De har generelt lav tålegrense for fasadeendringer og påbygg, og det stilles høye krav til arkitektene ved utforming av endringer på denne typen bygninger.

D2-46 Norges bank

D2-47 Tidligere Soltun barneheim, Valbrottveien 17, forskriftsfredet som viktig arkitektur- og helsehistorisk bygning fra 1970-tallet

D2-48 NSB Kompetansesenter

Kulturminnene innenfor kategorien kan være sårbare for radikal ny bruk, fordi det vil endre opplevelses- og symbolverdien kulturminnene har på grunn av deres historiske rolle i bybildet. Det er en sammensatt kategori med mange ulike typer bygninger, men mange av disse har en monumental utforming som krever luft og rom rundt. Det kan derfor være utfordrende å fortette rundt bygningene uten at det går på bekostning av bygningenes kvaliteter og verdi som kulturminner.

Kulturbygninger

Omfatter bygninger for utøvelse av kulturaktiviteter, religiøse aktiviteter eller fysiske aktiviteter. I Drammen er de fleste bygningene innenfor kategorien kirker og menighetshus. Til noen av kirkene er det også registrert tilhørende mindre bygninger som redskapsskjul og kapeller. Disse er også tatt med i denne kategorien. I tillegg omfatter kategorien også forsamlingshus og dansehaller.

De kirkelige anleggene innenfor kategorien har høy symbolverdi og flere av kirkene har høy aldersverdi og høy arkitektonisk verdi. Mange av kulturminnene innenfor denne kategorien har også høy miljøverdi i kraft av sin betydning for lokalmiljøet som samlingspunkt, grøntstruktur eller signalbygg.

Kulturminnene i denne kategorien er fra mange ulike tidsepoker og viser ulike tiders arkitektoniske stil og utsmykningskunst.

Sårbarhet og tålegrenser

Kirkene og teateret må i utgangspunktet betraktes som avsluttede og komplette byggverk, og de har lav tålegrense for endringer eller utbygging. De fleste har også lav tålegrense for ny bebyggelse tett innpå, fordi de er bygget som monumentale byggverk som krever luftige omgivelser for at opplevelsesverdi og

D2-49 Konnerud gamle kirke med kirkegård og kirkegårdsmur. Kirken ble oppført i 1858 etter tegninger av Wilhelm Hanstein. Kapellet i front av bildet og utedoen kan så vidt skimtes i treklyngen til venstre for kirken. Poppegården til høyre for kirken

D2-50 Turnhallen, tegnet av byarkitekt Alf Bugge

D2-51 Bragernes menighetshus oppført i 1968 etter tegninger av arkitektkontoret Ljøterud-Ødegård

arkitektonisk verdi skal kunne opprettholdes. Kirkene har i utgangspunktet lite endringspotensial, men det kan være mulig å endre bruken til andre former for forsamlingsvirksomhet uten at bygningene i seg selv må endres. De andre bygningene innenfor kategorien, som menighetshus og forsamlingshus har et noe større mulighetsrom når det gjelder ny bruk.

Forretning, handel og kontor

Forretningsgårdene i mur fra tiden etter bybrannene i 1850- 1866 er spesielt viktige for byutviklingshistorien i Drammen. De ble bygget som en del av den tette kvartalsbebyggelsen, i 2 til 5 etasjer, og utformet slik at de ligger med en vegg i eiendomsgrensen mot gata og har møneretning parallelt med gata. De fleste forretningsgårdene har også andre funksjoner som bolig, verksted og lager i tillegg til butikker og kontorer.

De tidligste bygårdene ble bygget med uthus i bakgården for utedo og lagring av kull og ved. Mange hadde kjøreport i første etasje mot gata og noen hadde også stall og vognskjul med hønsehus i bakgården.

Forretningsgårdene representerer byggingen av den moderne byen Drammen, som foregikk i perioden etter bybrannene. De eldste forretningsgårdene er bygget i mur, i klassisistisk stil og sveitserstil i siste halvdel av 1800-tallet. Rundt Bragernes torg er det bevart flere forretningsgårder med funksisarkitektur og på Strømsø torg er det godt bevarte forretningsgårder i modernistisk stil.

Innenfor denne kategorien av bygninger finner vi også handelsgårdene, som på samme måte som forretningsgårdene ble bygget med hovedfasaden i grensen mot gaten og med hovedbygning med både forretnings-, kontor- og

boligfunksjoner, men disse er eldre. Handelsgårdene er fra 1600-1800-tallet og oppført i tre som byggemateriale. De var ofte større helhetlige anlegg som strakk seg fra sjøboden ved elven, gjennom hovedbygningen og videre oppover med sidebygninger og uthus til utmarksbeitene. Handelsgårder er omtalt spesielt senere i kapittelet.

Innenfor kategorien finner vi også mer moderne kontorbygninger, bygget i tiden etter 2. verdenskrig, og forretningsbygninger som Austad super og lbsens bilforretning.

Sårbarhet og tålegrenser

De fleste handels- og forretningsgårdene er svært sårbare for eksteriøre endringer og moderniseringer, spesielt i fasadene mot gatene. Mange har også forseggjorte interiører som har lav tålegrense for endringer. De kan være sårbare for radikalt ny bruk med hensyn til folks opplevelse av bygningenes historiske rolle i bybildet, men de ble ofte bygget med tanke på flere funksjoner, og kan ha større endringspotensial som følge av det.

Bygninger og anlegg som ligger i kulturmiljøer av nasjonal og regional verdi har generelt lavere tålegrenser.

D2-52 Austad Supermarked, oppført 1965 etter tegninger av Hansson - Sørli for kjøpmann Knut Kristoffersen

D2-53 Bragernes torg 11, forretningsgård oppført i 1970 for Drammen sparebank etter tegninger av arkitektkontoret Nilsen og Grenager

D2-54 Bøhmgården på Bragernes torg. Forretningsgård fra 1860 som også er knyttet til arrestasjonen av jødene i 1942

kommen

Jacqueline

GLOBUS TANNHELSE
Torgeir Vraas Plass 2

SAFARI

billig

D2-55 Globusgården på Strømsø torg / Torgeir Vraas plass

Bolig

Kulturminnene i Drammen omfatter et bredt spekter av bolighus, fra små bolighus for arbeiderklassen som ligger trangt og innklemt i krokete ganger (smug) i kvartalene nært sentrum, til store gårdshus beliggende høyt i åssidene med fantastisk utsyn over Drammensdalen. Store eneboliger og villaer, blokkbebyggelse og rekkehus er også representert blant boligkulturminnene.

På landet - våningshus

Bolighusene som er en del av landbrukets kulturminner, er av varierende alder og størrelse. De spenner fra store og staselige våningshus, til mindre bolighus og stuer. Felles er at de har vært eller er en del av et tun med flere driftsbygninger. Det er varierende tilstand på disse kulturminnene, og de har ulik grad av autentisitet, representativitet og arkitektonisk verdi. Mulighetsrom, tålegrenser og endringspotensial må derfor vurderes individuelt for hvert enkelt kulturminne.

Urbant - i kvartalsstrukturen/langs gata før 1900

De eldste bevarte boligbygningene i Drammen by er lave laftete tømmerhus i en eller to etasjer, bygget på 1600- og 1700-tallet. Vi finner disse bevart for eksempel i tverrgatene til Tollbugata på Strømsø og i Konggata på Bragernes i sentrum, og langs Grensegata, i Rebbansbakken og Kirkebakken-området utenfor sentrum. Bygningene ligger langs gamle gater og ferdselsårer, eller i nær avstand til arbeidsplassene langs elva. Husene har små og rutete vinduer og ligger med fasadelivet i grensen mot gata. Flere hus har bevart overbygd portrom, svalganger og utkraget andreetasje, som alle var tegn på større velstand.

Disse bolighusene har høy antikvarisk verdi og høy alders- og miljøverdi, fordi de viser bo- og levemåte

for arbeiderne, som var sentrale for Drammens økonomiske vekst fra trelasthandelen og gjennom industriveksten. I disse små bygningene bodde arbeiderne, og det kunne være både trangbodd og dårlige kår. Bygningene forteller om historien til de som var arbeidskraften i Drammens stadig voksende handels- og industrivirksomhet.

Overklassen og øvre middelklasse bygget større praktfulle trebygninger, som vi finner eksempler på langs Tollbugata og Øvre Storgate fra den samme perioden. Handelsingårdene var typisk for bebyggelsen langs hovedgatene på 1700- og 1800-tallet. Hovedbygningen langs gaten inneholdt gjerne både bolig og kontorer for forretningsmannen. Sammen med industribygninger, sjøboder og de små bolighusene danner de bildet av hvordan Drammen framsto som by i tiden fram til 1900.

I de første tiårene etter bybrannen i 1866 ble det oppført en rekke byvillaer, de fleste i mur, men noen ble også oppført i tre da det etter hvert ble lempet på de strenge høyderestriksjonene for trehus. De ble bygget frittliggende, men innenfor den urbane strukturen, og hadde gjerne et prangende ytre, ofte med forhage og hage.

Frittliggende villaer og bolighus ca 1880 - 1945 - lys og luft

Denne kategorien rommer både ene- og flermannsboliger med høy miljøverdi. Innenfor kategorien finnes boliger for de fleste samfunnslag.

En betydelig andel av kulturminnene og kulturmiljøene innenfor kategorien er områder med boliger som ble bygd ut i én periode etter en samlet reguleringsplan. De ble bygd utenfor daværende bysentrum, men fortsatt sentralt. Utenfor sentrum kunne man koste på

D2-56 Skomakergata 10, «Midt-i-veien», oppført før 1850.

D2-57 Utsnitt av teknisk kart fra 1900 over Konggata med omgivelser

seg at boligene fikk hager og grønne fellesområder tett inntil seg. I dag ligger mange av disse områdene sentrumsnært som følge av senere byvekst. De fleste bygningene inneholdt flere boenheter. Små og trange leiligheter var det ikke slutt på, selv om det nå ble grønnere og luftigere for de som bosatte seg her enn i sentrum. Blant disse husene finner vi eksempler på tidlige prefabrikerte bolighus og boliganlegg basert på Egnehem-tankegangen i perioden etter første verdenskrig. Planene er ofte basert på utbygging på små tomter, og med et sentralt felles parkanlegg. Disse helhetlige anleggene har et fortsatt tydelig lesbart plangrep og boligene innenfor området har en karakteristisk og samlet utforming. Mange av enkeltobjektene i disse områdene er senere modernisert og har derfor lav til middels egenverdi, men høy miljøverdi.

Villaene og de større og mer frittliggende bolighusene viser en annen historie om hvordan boligmassen forandret seg, fra da de velstående borgerne bodde inne i byen, til de flyttet ut i nybygde villaer på det som tidligere hadde vært løkker og utmark rundt byen.

Bolighusene fra denne perioden er gode eksponenter for ulike stilarter i Drammens boligarkitektur og mange har høy kulturhistorisk verdi. Villaen som boligform introduseres i Drammen rundt 1870, og den er en viktig historieforteller om utviklingen av stilretninger i arkitekturen i Drammen fra slutten av 1800-tallet og framover. Med sveitserstil, dragestil, historisme, jugend, art nouveau, nybarokk og klassisisme representert blant disse kulturminnene innehar de både et viktig mangfold og de forteller om de økonomiske svingingene i Drammen.

Fra 1930 blir funksionarkitekturen rådende i Drammens villabebyggelse. Utparselleringen av boligtomter

D2-58 Nybyen 1960. Bolighusene er frittliggende, men med fasadelivet i grensen mot gata. Felles grøntområder inne i kvartalene

D2-59 Boligblokk i Engene 86, oppført av Drammen boligbyggelag i 1957 etter tegninger av Robert Bjørka.

D2-60 Løkkeområdet Hamborgstrøm ble bygget ut med villaer etter en enhetlig plan tidlig på 1900-tallet. Bildet er fra år 1960

D2-61 Rebbansbakken var fra gammelt en del av hovedveien mellom Øvre Sund (Liersund) og Lier. Bebyggelse fra 1800-tallet og yngre

D2-62 Boligfeltet i Neversvingen, oppført i 1963, etter tegninger av arkitektene Jan Rognebakke og Stein F. Andresen.

D2-63 Rekkehusene i Underlia 106-116, oppført 1967. Arkitekt: Per Skar.

rundt byen fortsatte og spesielt oppover i åssiden på Bragernes ble det bygget mange funksvillaer for middel- og overklassen. Funksbebyggelsen er spesielt omtalt senere i kapittelet.

Bolighus 1945-2018 - fra enebolig til blokk

Villaene fra perioden 1945-1990 viser hvordan stilretningen endrer seg fra den dempede humanistiske modernismen på 1950-tallet, via den mer internasjonalt rettede senmodernistiske perioden på 1960- og 70-tallet og fram til vår tids post-funksjonalisme. Bolighusenes utforming og plassering viser velstandsveksten i Drammen i den samme perioden. De utvalgte boligene har høy arkitektonisk verdi eller vurderes som svært representative for sin samtid.

I tiden etter 2. verdenskrig ble det bygget færre villaer og mer tett bebyggelse med flermannsboliger og blokker for å avhjelpe bolignøden. Stadig nye områder av kommunen ble tatt i bruk til boligbebyggelse, for eksempel er Underlia, store deler av Konnerud, Åssiden og Åskollen bygget ut i denne perioden. De fleste boligbygningene fikk et nøkternt og enkelt uttrykk. Men flere av arkitektene er de samme som tegnet de mer omtalte funksvillaene. Bygningene er derfor gode eksponenter for boligarkitektur med høy kvalitet fra sin periode.

Bygningene viser de nye måtene å organisere boligene på, med rekkehus, lavblokker, firemannsboliger og punkthus/høyhus. Punkthus og høyhus var en viktig strategi for å bygge flere leiligheter ute i bydelene. De høye husene var kontroversielle, og tegl ble blant annet brukt som materiale for å dempe høydevirkningen av punkthusene i Åshøgda borettslag. Blokkene ble bygget med større avstand mellom hverandre og med ubebygde grøntområder rundt for å gi lys og luft og sørge for at beboerne

D2-64 Austadgangen

D2-65 Kirkebakken 26, bolighus fra 1700-tallet

D2-66 Edvard Stangs gate 23, tegnet av arkitekt Robert Bjørka i 1972. Del av område med eneboliger og rekkehus i samme arkitektoniske utforming

D2-67 Johan Sverdrups vei

hadde tilgang på rekreasjonsareal i umiddelbar nærhet. Flere av objektene er også gode eksempler på tilpasningsarkitektur i historiske bygningsmiljøer. Denne boligutviklingen er også en del av historien om sosial arkitektur og sosial boligbygging i Drammen, som er omtalt spesielt senere i kapittelet.

Sårbarhet og tålegrenser

Kulturminnene innenfor boligkategoriene er så ulike at det ikke gis en samlet vurdering av sårbarhet og tålegrenser. Generelt må enkeltobjekters, kulturmiljøers og områders sårbarhet og tålegrenser vurderes i plan- og byggesaker som berører slike kulturminner.

Fritidsbolig

Denne kulturminnekategorien omfatter bygninger som har hatt eller har funksjon som fritidsboliger. Noen av bygningene kan ha vært bygget som våningshus eller seterbygninger knyttet til landbruket og arbeiderboliger knyttet til gruvedrift og industri, andre kan i senere tid ha gått over fra fritidsbolig til permanent bolig. Bygningene i denne kategorien er alle fra perioden fram til andre verdenskrig. Generelt forteller fritidsboliger om historien om

velstandsveksten som fulgte med industrialiseringen fra midten av 1800-tallet og framover på første halvdel av 1900-tallet. Stadig flere mennesker fikk fritid og penger til overs, som kunne brukes til friluftsliv i strand-, skogs- og markaområdene rundt byen.

Drammen har én kolonihage, Bragernes kolonihager. Kolonihagene ble bygget ut i 1933 på grunn leid fra Drammen kommune. Formålet med utbyggingen var at arbeiderfamilier som bodde trangt i blokker og byggårder i sentrum, og som ikke hadde råd til hytte på landet, skulle få tilgang til en hageflekk og et fristed i byen. Kolonihagehyttene var i størrelsen 15 til 42 kvm og ble bygget ut i funkisstil. Det som gjør kolonihagene på Bragernes spesielle er at de ble bygget ut etter storhetstiden for kolonihager, som var rett etter år 1900, og fordi den er bygget ut enhetlig i folkefunkis. Kolonihager i funkisstil er sjelden og Bragernes kolonihager er et godt, enhetlig eksempel på denne byggeskikken. Bragernes kolonihager er registrert som et kulturmiljø av nasjonal interesse i NBI-registeret.

D2-70 Skjerpholtveien 69

D2-71 Vargveien 6 (Lyngbråtan)

D2-68 Hytte 22 i Bragernes kolonihager. Hytta er bygget etter opprinnelige tegninger av Alf Bugge. Veranda senere innbygd

D2-69 Svelvikveien 378, hytte fra starten av 1900-tallet

D2-72 Almedalsveien 18 - Lidschalv

Sårbarhet og tålegrenser

Denne kategorien kulturminner er mangfoldig og det vil være variasjon i hva de ulike kulturminnene har for mulighetsrom og endringspotensial. Kulturminnene med den høyeste verneverdien har generelt større sårbarhet. Bygningene har ulik stilart og utforming, og vil derfor være egnet for endringer, påbygging og tilbygg på forskjellige måter.

De fleste fritidsboligene er sårbare for standardoppgradering som går på bekostning av bygningens proporsjoner, skala og volumer, for eksempel isolering, vindusutskifting etc.

Per i dag er det bare utført kulturminneregistreringer av hytter sør for Drammenselva og for Bragernes kolonihager.

Parker og byrom

Den tidlige byen hadde trange gater og tett bebyggelse med få torg og plasser. Innimellom bebyggelsen lå ubebygde arealer som ble brukt til lagring av trelast og andre større handelsvarer. Utenfor byen lå løkker og lystgårdenes parkanlegg. Med den nye byplanen etter 1866 fikk byen en ny struktur med flere nye parker og byrom. Byparken ble etablert der grunnforholdene var spesielt dårlige for bygging. Flere av byrommene hadde en viktig funksjon som branngater. I moderne tid har det vært lagt vekt på å beholde byrommene og parkene og styrke deres status.

Sårbarhet og tålegrenser

Parker og byrom er generelt sårbare for inngrep i landskap og vegetasjon.

Per i dag er det ikke gjennomført fullgod registrering av grønne kulturminner i Drammen. Det er derfor i dag ikke grunnlag for en samlet vurdering av sårbarhet og tålegrenser innenfor denne kategorien.

D2-73Austad gård

D2-75 Fløia

D2-74 Sigurd Christiansens promenade

D2-76 Kirkegårdsparken - Bragernes nedre kirkegård

Spesielt viktige kulturminnetyper og epoker for Drammen

Noen typer kulturminner og epoker er spesielt viktige for Drammens historiefortelling. De har svært høy kulturhistorisk verdi og er sentrale fortellende elementer om utviklingen av Drammen.

Sjøboder

Sjøbodene tilhørte handelsgårder og ble brukt til lagring av gods og varer som ble fraktet på fjorden og elva. Selv om de tilhører en større sammenheng av bygninger, er bygningene så spesielle og viktige for Drammens kulturhistorie at de omtales særskilt.

Sjøbodene er sentrale objekter som forteller om Drammens utvikling som tettsted og handelsby. De er sjeldne objekter og har høy kulturhistorisk verdi knyttet til forståelsen av samfunnsstruktur, næringsutvikling og bystruktur i Drammen på 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet, primært knyttet til trelasthandelen. Sjøbodene viser hvordan den historiske handelsvirksomheten i Drammen var nært knyttet til elva med stor grad av sjøveis transport. Sjøbodene har generelt høy aldersverdi og høy miljøverdi, og dette gjør at de som enkeltobjekter er svært verdifulle. Noen sjøboder er også del av kulturmiljøer, der de inngår i bygningsmiljøer med svært høy verneverdi. Gjennomgående er sjøbodene i Drammen godt bevart.

Sårbarhet og tålegrenser

Sjøbodene er viktige å bevare plasserings- og volummessig. Det må utvises forsiktighet ved endringer og ny bruk som kan svekke sjøbodene som historiefortellende elementer. Ettersom opprinnelig bruk ikke er aktuell lenger er ny bruk viktig for bevaring av sjøbodene. Tilrettelegging for ny bruk må skje på en måte som ivaretar bygningenes karakter og verneverdi.

D2-77 Landfalløya 47, Haugfossgården

D2-80 Øvre Sund 8. Sjøboden er nå ombygd til boliger

D2-78 Tollbugata 51, Cappelengårdens vestre/lille sjøbod

D2-81 Sjøboden i Øvre Storgate 47 - Mossegården

D2-79 Tollbugata 51 B, Cappelengårdens østre/store sjøbod. Sjøboden har fått ny bruk som kajakkklager for DNT

D2-82 Tollbugata 73

D2-83 Sundhaugen/Blocke-Haugen, Grønland 101

D2-84 Bergh-Berskaug, Buskerudveien 142

Lystgårder

Lystgårdene ble bygget i perioden 1700 – 1860, som sommerhus for velstående byborgere. Flere ble drevet som gårdsbruk for å skaffe mat til egen husholdning, men til forskjell fra vanlige gårdsbruk har de fleste et våningshus som er større og mer påkostet. Lystgårdene hadde også tilhørende hage og park. Hageanlegget rundt lystgårdsbygningen var viktig, og ble anlagt etter mønster fra Frankrike, Italia og England.

De ble plassert utenfor den tette bybebyggelsen, men med en reiseavstand innenfor én mil fra byen var det enkelt for eierne å reise mellom boligen i byen og lystgården. Blant de bevarte lystgårdene er det varierende hvor lenge de har fungert som lystgårder. Noen har vært drevet som vanlige gårdsbruk med helårsbosetting, andre har opprinnelig vært gårdsbruk og senere fått endret bruk til lystgård.

Det er varierende hvor godt lystgårdene er bevart. Noen har hele hageanlegget og bygningenes arkitektoniske prakt bevart. Andre er kraftig bygget om, kan være bygget på og til, mens noen mangler hage og park fordi de i senere tid har blitt fradelt og nedbygget. Flere av bygningene har godt bevarte interiører av høy verdi fra byggeperioden og bevarte parkanlegg, sidebygninger, uthus.

Lystgårdene har høy kulturhistorisk verdi knyttet til forståelse av samfunnsstrukturen og den økonomiske veksten i Drammen på 1700- og begynnelsen av 1800-tallet. Lystgårdene var et velstandsfenomen som i Drammen primært var knyttet til trelasthandelen. Drammen hadde et høyt antall sentrumsnære lystgårder sett i forhold til befolkningstall, og dette kan ses som et av flere særtrekk ved Drammens byutviklingshistorie.

Lystgårdene ligger enkeltvis i kontekster som for mange er svært endret i forhold til oppførelsestidspunkt. Dette gjør at lesbarheten av anleggene kan være vanskelig og noen av lystgårdene er så endret at det er vanskelig å gjenkjenne anlegget umiddelbart.

Sårbarhet og tålegrenser

Bygningene er sårbare for endringer og modernisering. Originale interiører kan være sårbare for endringer for å imøtekomme nye forskriftskrav og økte komfort- og standardkrav. Intensiv bruk til f.eks. selskapslokaler, museumsdrift eller offentlig virksomhet som barnehage kan øke bruksslitasjen men gir verdier gjennom ny bruk. Lystgårdenes synlighet og miljømessige dominans er viktige for forståelsen av gårdenes betydning i bylandskapet. Opplevelsen av gårdene er derfor sårbare for fortetting av tilstøtende områder.

Endringspotensialet og mulighetsrommet knyttet til ombygging av bygninger og fortetting av eiendommene vurderes som svært begrenset.

D2-85 Austad gård

D2-86 Anker-Berskaug

D2-88 Smithestrøm

D2-89 Hotvedt gård

D2-87 Sommerfryd i Bergstien 65, lystgård oppført for Johan Gottfried Schwencke i år 1800. Bygningen er vedtaksfredet

D2-90 Godthåp, Lerpeveien 108, fotografert i 1958

Handelsgårder

Handelsgårdene ble oppført av kjøpmenn i perioden fra 1600-tallet og framover til midten av 1800-tallet. Handelsgårdene lå med hovedbygningens fasade i gatelivet og sidebygningene for lager og produksjon bak hovedbygningen eller på motsatt side av gaten. Handelsgårdene besto opprinnelig av hovedbygning med sidebygninger, gjerne sjøbod, og lange smale tomter som strakte seg opp på løkkene der de kunne drive gårdsbruk. Typisk utforming var totunsanlegg på oppsiden av gata og sjøbu, krambu og lastetomt på nedsiden, mot elva. Cappelenggården (Tollbugata 54) var blant de største anleggene med to sjøbuer og to pakkhus.

Handelsgårdene er sentrale objekter med høy kulturhistorisk verdi knyttet til forståelsen av samfunnsstruktur, næringsutvikling og bystruktur i Drammen på 1700- begynnelsen av 1800-tallet. De er primært knyttet til trelasthandelen, men kan også være oppført og bygget av personer som drev andre virksomheter som nøt godt av den store trelasthandelen. Bygningene har høy aldersverdi, høy objektverdi og høy miljøverdi. Bygningene er gjennomgående godt bevart og viser stilidealene som rådet på den tiden. Bygningene er sentrale som del av bygningsmiljøene ved Øvre Sund (enhetlig bebyggelse reist etter brann 1838) og på Strømsø.

Sårbarhet og tålegrenser

Handelsgårdene består ofte av flere sammenbygde trebygninger på samme eiendom og flere av handelsgårdene ligger tett i sammenhengende områder. Disse trehusmiljøene er spesielt sårbare for brann. Hovedbygningene har ofte sluttete former og streng symmetri, og er derfor sårbare for eksteriørmessige endringer. Kulturmiljøet bygningene inngår i er sårbart for fortetting med høy utnyttelse og annen skala eller bygningsstruktur.

Bygningene kan være krevende å vedlikeholde på grunn av mange arkitektoniske detaljer og behov for spesialkompetanse når det gjelder materialkvalitet, materialbruk og håndverksteknikker.

Verneverdige interiører kan være en begrensende faktor ved ny bruk, dette gjelder spesielt de objektene som er fredet. Sidebygningene vurderes å ha større potensial for endringer i funksjon og innhold, samt eksteriør, enn det hovedbygningene har.

D2-91 Simersgården, Landfalløya 50, fra 1700-tallet. Gatefasaden ble rekonstruert i 2010. Gården har også drengestue og sidebygning.

D2- 92 Tandberggården - Øvre Storgate 18

D2-93 Cappelenggården, Tollbugata 54

D2-94 Stablungården, Landfalløya 54. Lukket anlegg (Drammens eneste), med bolighus og uthus som alle har svært høy verneverdi. Sjelden svalgang på uthuset

D2-95 Drammenshusene i Tomtegata 28 og 30

D2-96 Cappelens gate 24. Drammenshus i mur ombygd med jugenddetaljer.

D2-97 Nedre Storgate 67

Drammenshus

Drammenshus og forretningsgårdene i mur fra tiden etter bybrannene i 1850-1866 er spesielt viktige for byutviklingshistorien i Drammen.

Drammenshuset er en særegen hustype, som ble utviklet i Drammen som følge av reguleringer etter brannen i 1866. Planene for gjenoppbyggingen bestemte at det kun var tillatt å oppføre bygninger i tre hvis de hadde maksimal gesimshøyde 5 meter. Drammenshusene er derfor lave bygninger i halvannen etasje, ofte med bredt gesimsbånd

D2-98 Cappelens gate

D2-99 Peder Buchs gate 3

med plass til loftsvinduer. For å utnytte loftet har flere av drammenshusene vinduer i gavlveggene. Drammenshusene er for det meste bygget i tre, men det finnes også enkelte eksempler i pusset mur. De fleste drammenshusene er bygget i sentrumskvartalene som bygårder med én vegg i eiendomsgrensen mot gaten.

Bygningene forteller en viktig historie om byutviklingen i perioden etter 1866. De gir både informasjon om datidens stilidealer og om hvor det brant i byen. Som bygningskategori har Drammenshuset vært et av byens kjennetegn gjennom flere generasjoner og har høy verdi. Drammenshusene har generelt høy kulturhistorisk verdi, høy aldersverdi og høy miljøverdi.

En del av drammenshusene er kraftig ombygget eller modernisert, og kan ha mistet detaljeringer i den arkitektoniske utformingen. De er likevel viktige for områdekarakteren og som historiefortellere. Det er få gjenværende drammenshus med svært høy verneverdi.

Sårbarhet og tålegrenser

Drammenshusene er sårbare for eksteriørmessige endringer som fjerner eller visker ut karaktertrekkene, særlig der bygningene ikke allerede er endret eller modernisert. Husene er lave og er sårbare for fortetting ved påbygg eller ved høy utnyttelse av tomter i tilstøtende område. Dette gjelder både de enkeltstående drammenshusene og kulturmiljøene med drammenshus. Sammenhengende trehusmiljøer er i tillegg sårbare for brann. Bebyggelsens struktur og størrelse begrenser potensialet for annen bruk enn bolig eller små virksomheter. For enkelte kulturminner og kulturmiljø vurderes det å være potensial for småskala utvidelser mot bakgård.

Funksjonalisme - funkisarkitektur

Funksjonalismen er en arkitekturperiode som er sterkt fremtredende i Drammen, med en rekke enkeltbygg og bygningsmiljøer med høy arkitektonisk kvalitet og verdi. Omfanget av nybygg fra denne perioden vitner om fortsatt velstand blant mange i Drammen, til tross for nedgangstider i 1930-årene. Drammen har bygningsmiljøer og enkeltobjekter fra funksjonalismen med høy verdi både lokalt, regionalt og nasjonalt. Drammen skiller seg ut med et særlig sterkt fofeste for funksjonalismen blant arkitektene, som førte til sammenhengende villaområder med funkisbebyggelse.

Sårbarhet og tålegrenser

Bolighusene i funksstil er bygget som større villaer med omkringliggende grøntområder, ofte i bratt terreng. Kulturminnene er sårbare for fortetting rundt bolighuset som endrer strøkskarakteren og opplevelsen av frittliggende villa i omkransende hage. På grunn av sine karaktersitiske proporsjoner og assymetriske utforming er bygningene sårbare for moderniseringer, tilbygg og påbygg. Endringer stiller høye krav til tilpasning av nye bygningselementer og krever ofte bruk av dyktige arkitekter for å oppnå gode resultater.

D2-100 Deler av kulturmiljøet med funkisvillaer i Hans Hansens vei, fotografert i 1960. Det gule huset er Hans Hansens vei 15

D2-101 Bragernes torg 1A, Rostockgården. Forretningsgård i funksjonalisme. Oppført 1936 etter tegninger av Bjarne Thinn Syvertsen

D2-102 Villaområdet på Holmenberget med villaer hovedsakelig fra 1920- og 1930-tallet i klassisisme og funksjonalisme

D2-103 Løkkebergveien 41. Funkisvilla tegnet av arkitekt Christian Fr. Arbo og oppført 1931-32 for og av forfatter Sigurd Christiansen

Sosial arkitektur

Den sosiale boligbyggingen tar sikte på å skaffe vanlige folk bolig, ofte gjennom boligbyggelag, kooperativer og andre sammenslutninger. I tillegg finnes det eksempler på at bedriftseiere og andre har bygget boliger for sine arbeidere. Drammen kommune har også stått for offentlig sosial boligbygging, hvor Øren haveby fra tidlig 1920-tall er et godt eksempel.

Drammen boligbyggelag, stiftet i 1946, sto for en betydelig andel av boligbyggingen i kommunen i perioden etter andre verdenskrig. De bygget boligblokker i mange bydeler, spesielt på Åssiden og Fjell, og samarbeidet fra 1956 og 30 år framover med kommunen om den sosiale boligbyggingen.

Kulturminnene som er en del av den sosiale boligbyggingen har alle høy kulturhistorisk verdi som eksempler på kommunalt planlagt sosial boligbygging etter hagebyidealene på 1920-tallet og i tråd med boligbehovet i tiden etter andre verdenskrig. Spennet i arkitektonisk utforming mellom disse epokene gir objektene en høy verdi som kilde til datidens forståelse av hva som var sunne og gode boliger for arbeiderklassen. For mange av kulturminnene gjelder at de framstår som helhetlige sammenhenger av kulturminner som danner kulturmiljøer med stor verdi. Kulturmiljøene preges ofte av sammenheng mellom boligblokkene og omkringliggende grøntområder,

Kulturminnene som er eksempler på sosial boligbygging gjennomført av bedriftseiere gir viktig innsikt i de tette båndene mellom arbeidssted og arbeidstaker i tiden da industrien sto sterkt, og forteller om arbeiderklassens levekår.

For Drammen, som tradisjonelt har vært en arbeiderby med mye industri, er det spesielt viktig å bevare kulturminner som er en del av den sosiale boligbyggingen for å kunne fortelle hele historien om hvordan industrivirksomheten har påvirket byutviklingen.

Sårbarhet og tålegrenser

De enhetlige områdene og kulturmiljøene er sårbare for individuelle endringer blant enkeltobjektene og for fortetting. De har ofte en samlet arkitektonisk utforming med en klar arkitektonisk karakter, som gjør bygningene sårbare for endringer av volum og fasader.

D2-104 Åshøgda borettslag

D2-105 Blichfeldts vei 2, 4 og 6

D2-106 Arups gate 1 - Claus Trondsens stiftelse

D2-107 Anchersens vei 6 A-J

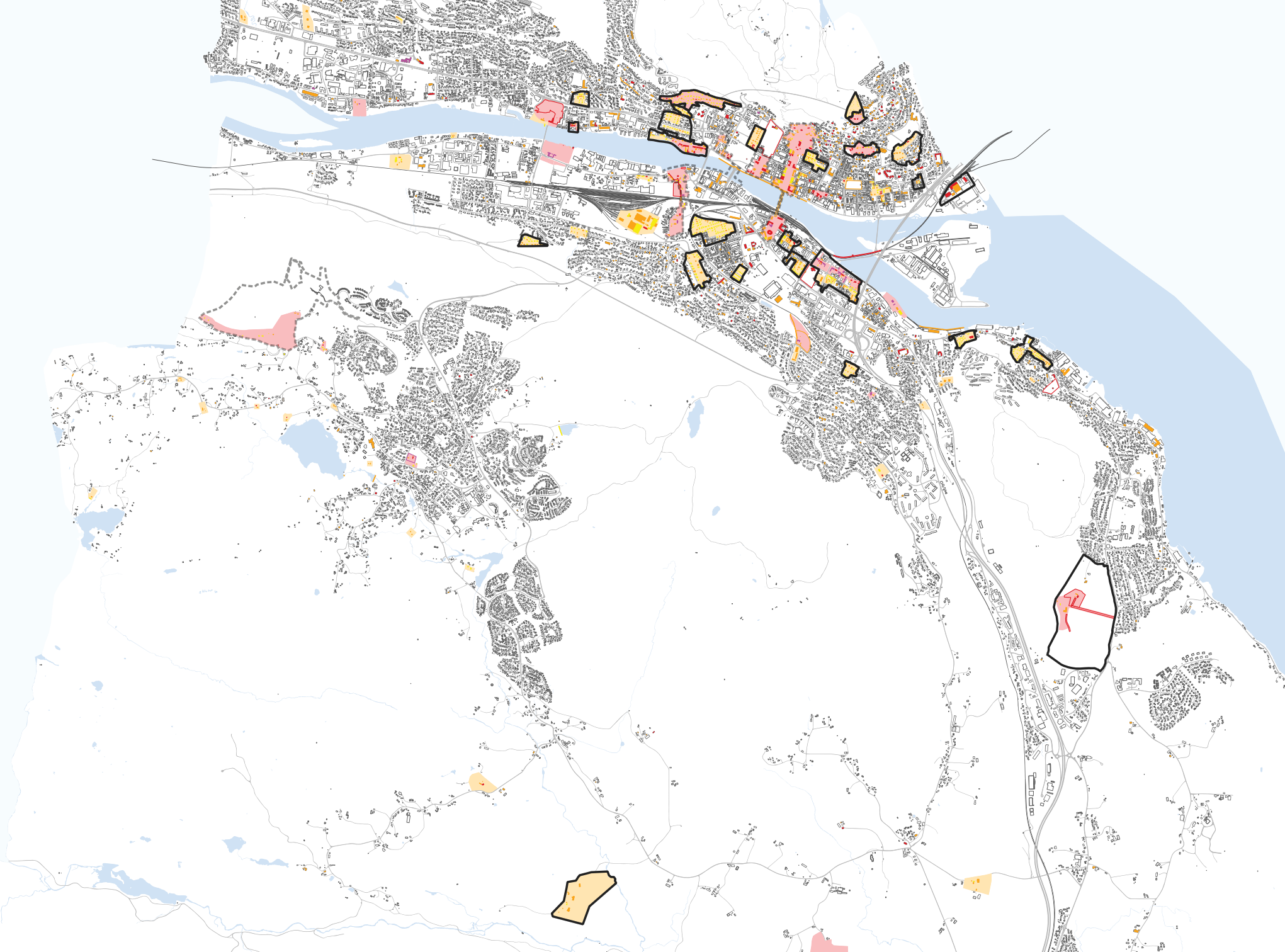
D2-108 Arbeiderboligen i Auens vei, bygget av Drammen Jernstøperi

D2-109 Øren Haveby - sosialt boligprosjekt oppført 1921-23 i kommunal regi. Arkitekt: Alf Bugge

D2-110 Maria Feghts gate - Langbakken borettslag. Boligblokker utformet etter moderne prinsipper. Byggeår 1957

Kulturminnenes beliggenhet og sammenheng i den bygde strukturen

Kulturminnene er del av den bygde strukturen i kommunen, sammen med andre bygninger, infrastruktur og byrom. Sammen danner disse ulike sammenhenger, og de ulike sammenhengene har forskjellige kvaliteter og aspekter. I dette kapitlet beskrives tre slike sammenhenger som er spesielt viktige for å forstå kulturminnene og kulturmiljøene i Drammen. De tre sammenhengene er enhetlige områder, sammensatte områder og enkeltstående kulturminner i kvartalsstrukturen.

Områdene som er beskrevet her er noen steder sammenfallende med utstrekningen av et kulturmiljø, andre steder er området beskrevet som større enn selve kulturmiljøet og noen av områdene består av kulturminner som ikke er registrert som kulturmiljøer. Områdebeskrivelsene endrer ikke på utstrekningen av registrerte kulturmiljøer, men er valgt for å beskrive hvordan kulturminnene forholder seg til, er en del av og er med på å danne den bygde strukturen i byen. Papirbredden er ikke registrert som et kulturmiljø, men oppleves som ett område. Det er i planen omtalt som et sammensatt område, fordi det har kulturminner, bygninger og byrom fra mange ulike tidsepoker og i mange ulike stilarter.

Omgivelsene er med på å forme hvordan vi opplever kulturminnene og kulturmiljøene. For å kunne bevare kulturminnene og kulturmiljøene og utvikle de og områdene rundt på en hensiktsmessig måte, er det nødvendig å se minnene og omgivelsene i sammenheng.

Kommunedelplanen har et bredere perspektiv enn kun kulturminneverdier, fordi planen omhandler både bevaring og utvikling. For å kunne utvikle i et område

med kulturminner og kulturmiljøer er det nødvendig å se på et større område enn bare det som har verneinteresser.

Enhetlige områder - kulturmiljøer og deres omgivelser med enhetlig preg

Enhetlige områder karakteriseres av å ha bygninger av samme typologi, materialbruk og/ eller form, oppført i løpet av et avgrenset tidsrom. Områdene kan være bygget ut etter en og samme reguleringsplan og er ofte del av en samlet og tydelig planlagt bebyggelsesstruktur. De kan være oppført etter tegninger av en og samme arkitekt, eller av arkitekter som har holdt seg innenfor et regime av formingsbestemmelser eller et rådende arkitektursyn. Eldre, selvgrodde boligområder som Feierbakken/ Kirkebakken og Rebbansbakken er eksempler på enhetlige områder.

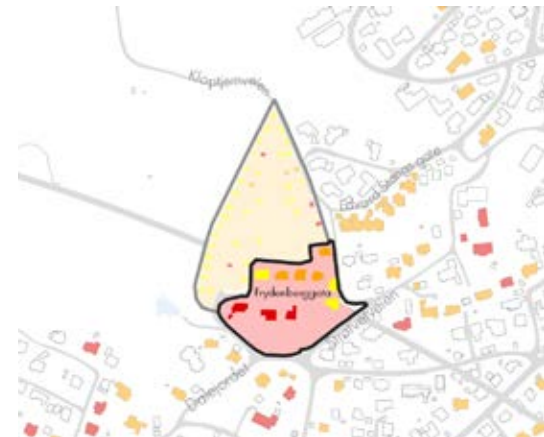
Enhetlige områder kan bestå av alle typer bebyggelse, for eksempel frittliggende villaer og småhus, rekke-hus, tett-lav bebyggelse, større leilighetsbygg, boligblokker, bygårder og industribygg. Hagebyer som Øren hageby, eller eldre trehusbebyggelse som Konggata og Dronninggata, er typiske eksempler på enhetlige områder der volumer, materialbruk og detaljer gjør at husene framstår som tilnærmet like. Funkisvillaene i Hans Hansens vei er et annet eksempel, som karakteriseres av at villaenes utforming er variasjoner over samme tema, samtidig som de tilhører samme typologi, stil og alder.

Felles for de verneverdige enhetlige områdene er at de har et homogent preg, der homogeniteten gir området en klar strøkskarakter, og der det enhetlige preget gir området høy arkitektonisk verdi og høy miljøverdi.

E1 National Industri Brakerøya

Helhetlig industrianlegg med bebyggelse i tegl fra ulike tidsepoker og i ulike arkitektoniske stilarter.

E2 Funkismiljøet på Frydenberg

Frittliggende villaer i funkisstil med omkringliggende hager.

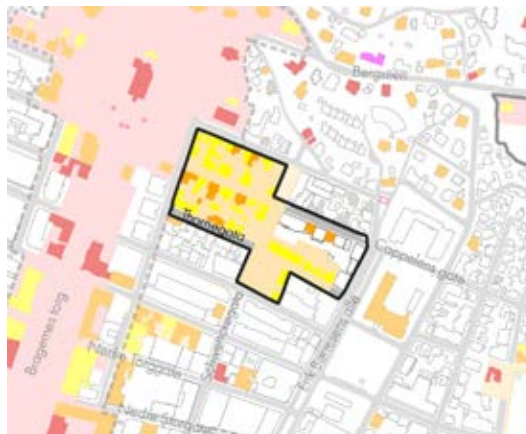
Tegnforklaring til kartene:

Heltrukket sort linje = enhetlig område
 Stiplet sort linje = sammensatt område
 For forklaring til farger, se kommunens kart over kulturminneregistreringene

E3 Bragernes kolonihager

Kolonihage bygget i funkisstil, og er et kulturmiljø av nasjonal interesse (NBI-registret).

E4 Drammenshusmiljøet i Thornegata, Schwenckegata, Cappelensgate

Sentrumskvartaler med overvekt av Drammenshus. Deler av området er del av kulturmiljø Byaksen, som er av nasjonal interesse (NBI-registret).

E5 Seeberggløkken haveby

Sentrumsnært villaområde i engelskinspirert havebystil, kalt det engelske kvartal. Deler av området er et kulturmiljø av nasjonal interesse (NBI-registret).

E6 Schultz gate

Urbant tettbebyggd område med trehusbebyggelse, sentralt på Strømsø, med noen av Drammens eldste bygninger. Bebyggelse hovedsakelig fra 1600-, 1700- og 1800-tallet. Deler av området er del av kulturmiljø med nasjonal interesse (NBI-registret).

E7 Funkishusmiljøet i Hans Hansens vei

Firrtliggende villøer i funkisstil med omkringliggende hage. Kulturmiljøet i området er av nasjonal (NBI-registret) og regional interesse (Kulturminnekompasset).

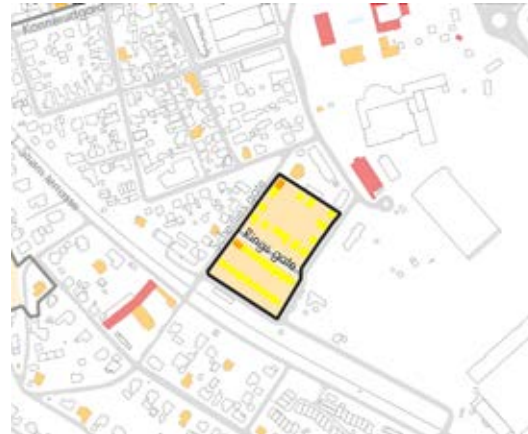
E8 Øvre Sund, Øvre Storgate og Gropa

Tett trehusbebyggelse fra før industrialiseringen. Handelsgårder, sjøboder, uthus, sidebygninger, byggårder og gatestruktur. Kulturmiljøet Øvre Sund som er del av området har nasjonal interesse (NBI-registret).

E9 Nybyen

Sentrumsnært boligområde på Strømsø bygget ut etter reguleringsplan. Tett ene- og tomannsboligbebyggelse med fasadeliv i grensen mot gaten og hager mot indre del av kvartalet. Boliger for arbeider- og middelklassefamilier.

E10 Søberg haveby og Terningmoen

Sentrumsnært boligområde med små villaeer i engelskinspirert hagebystil og eneboliger i rekke. Bebyggelsen ble oppført som boliger for arbeidere.

E11 Svangsgangen - Tordenskiolds gate

Tett trehusbebyggelse fra 1600-, 1700- og 1800-tallet med eldre gatestruktur. Kulturmiljøet i området har nasjonal og regional interesse.

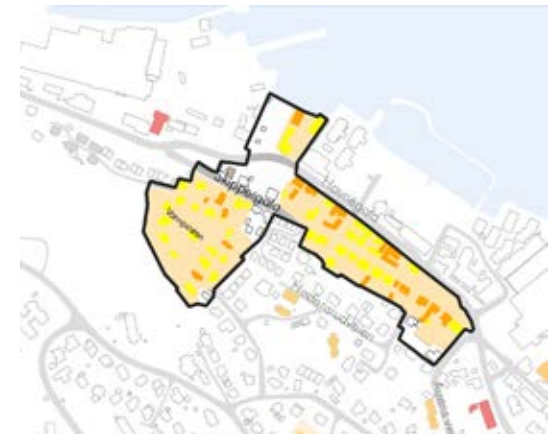
E12 Tollbugata - Austadgangen - Bromannsgangen - Gyldenløves plass

Trehusmiljø med tett trehusbebyggelse fra 1600-, 1700- og 1800-tallet med eldre gatestruktur. Kulturmiljøet i området har nasjonal og regional interesse.

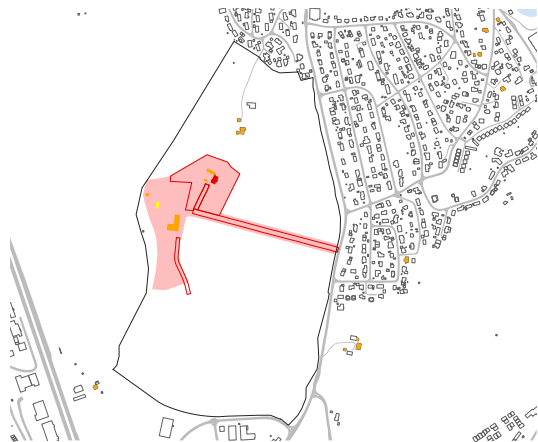
E13 Kirkebakken - Skolebakken - Tangen kirke

Tett og lav trehusbebyggelse fra 1700- og 1800-tallet med eldre gatestruktur, som sammen med Tangen kirke forteller viktige deler av historien om havnebyen Drammen og dens arbeidere.

E14 Havnegata - Skippergata - Skomakergata - Vannposten

Tett bybebyggelse fra 1800- og 1900-tallet som viser koblingene mellom industri, håndverk, verksteder og boliger for arbeiderne.

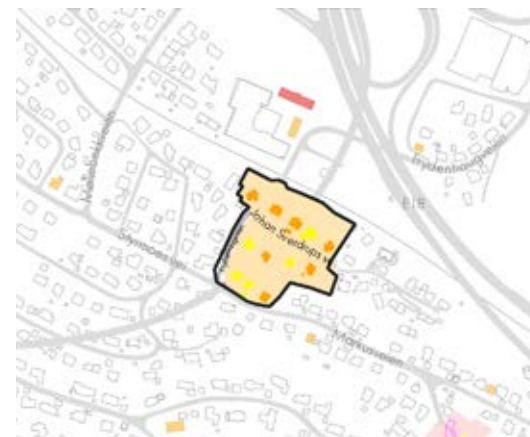
E15 Store Solum og Nordre Solum

Gårdsbebyggelse med allébesatt gårdsvei og landbruksareal. Området omfatter også kulturlandskapet rundt kulturmiljøet, som er viktig kontekst for gårdsanlegget.

E16 Strømterrassene - Bekkegata

Frittliggende villabebyggelse og tomannsboliger oppført i tre. Innenfor området ligger et kulturmiljø.

E17 Johan Sverdrups vei

Frittliggende villabebyggelse og tomannsboliger oppført i tre.

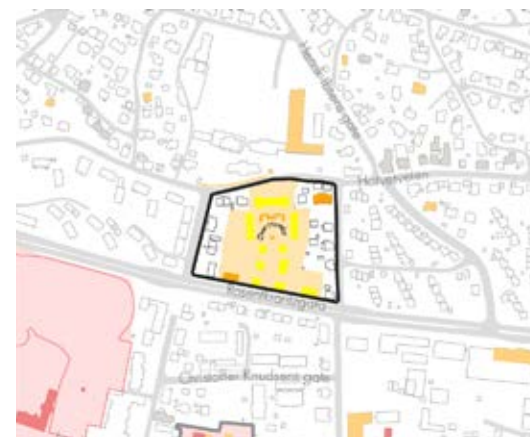
E18 Rebbansbakken

Tett trehusbebyggelse fra 1700- og 1800-tallet med eldre gatestruktur. Området viser koblingen mellom ferdselsårer på lands og til vanns og framveksten av tettstedene.

E19 Hamborgstrøm

Villabebyggelse bygget ut etter en reguleringsplan for et større område. Klart definert ruteneitt av gate- og tomtstruktur. Større boligbygninger i tre oppført frittliggende med forhager mot gaten. Området omfatter flere kulturmiljøer.

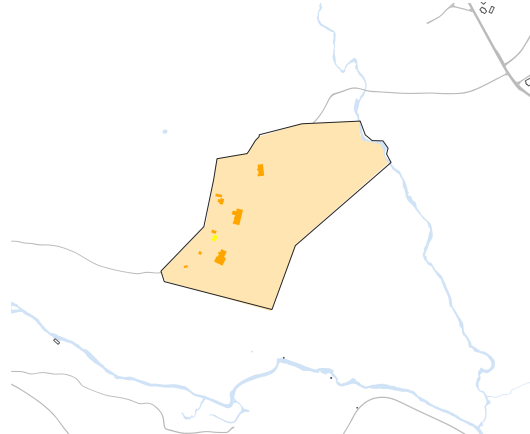
E20 Øren Haveby

Helhetlig boliganlegg rundt felles plassrom. Havebyen er oppført i mur i enkel nyklassisistisk stil. Drammen kommune bygget ut området som et sosialt boligprosjekt for husløse. Havebyen ble tegnet av Alf Bugge og blir populært kalt Jerusalem.

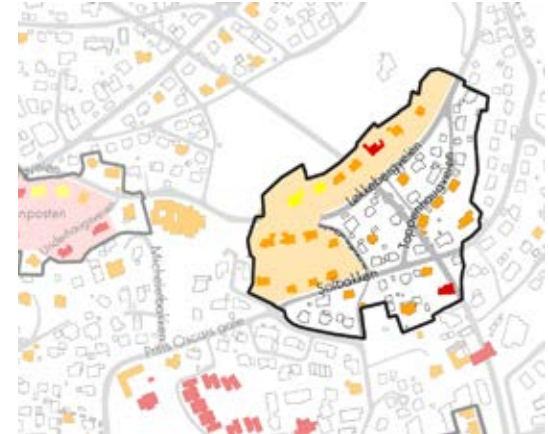
E21 Neversvingen

Frittliggende eneboliger i hellende terreng på Gulsbogen, bygget ut etter en samlet plan. Bolighusene henvender seg mot nord og utsikten mot Drammenselva og Åssiden.

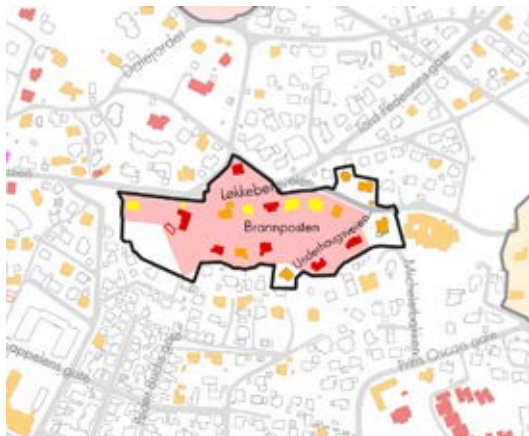
E22 Borge

Gårdsbebyggelse i kulturmiljø. Området omfattes av tre gårdsbruk.

E23 Skipsbygger Jørgensens vei - Løkkebergveien - Toppenhaugveien - Johan Halvorsens vei (Holmenberget)

Frittliggende villaeer med omkringliggende hager. Innenfor området ligger to kulturmiljøer.

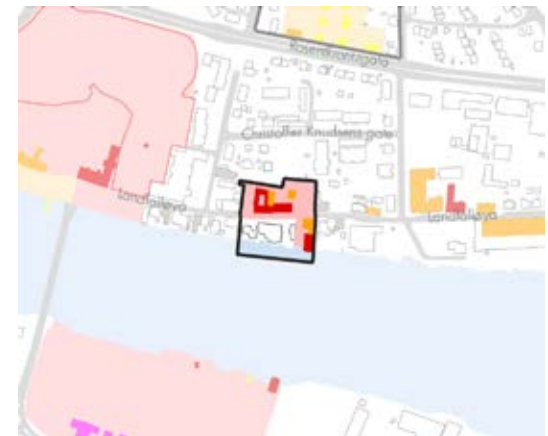
E24 Brannposten (Evensløkken)

Område med frittliggende villaeer og et kulturmiljø.

E25 Fayegata

Tett trehusbebyggelse i bystruktur fra 1800- og 1900-tallet. Innenfor området ligger et kulturmiljø.

E26 Landfalløya

Handelsgårder med sjøbod langs eldre gatestruktur fra tiden før industrialiseringen.

Sammensatte områder - områder med kulturmiljø og kulturminner fra ulike epoker og med ulik funksjon

Sammensatte områder er områder med høyt innslag av verneverdig enkeltbygninger, ofte bygget ut over lengre tid. Det betyr at områdene har stor tidsdybde og kan være sammensatt av mange ulike bygningstypologier. Felles for mange av disse områdene er at de gjerne er bygget ut rundt et samlende byrom, som bygningene rundt byaksen er et godt eksempel på.

Byaksen er bygget ut med villaer, offentlige bygg og forretningsgårder i perioden fra bybrannen i 1866 og fram til vår tid. Byaksen ble planlagt rundt to torg

med et karakteristisk og samlende plangrep, men utvikling over mange år har gjort det til et sammensatt område som stadig er i endring. Til sammenligning er plangrepet på Union/Papirbredden nyere, men den ligger også rundt ett samlende byrom. Bebyggelsen har forskjellig karakter, stil, alder og funksjon, men oppleves i en sammenheng.

Deler av villabebyggelsen på Bragernes er også eksempel på sammensatte områder. Bolighusene er bygget ut i perioden fra forrige århundreskiftet og fram til i dag, noe som gir et stort spekter i kulturminnernes utforming og arkitektoniske uttrykk. Den terrengtilpassete veistrukturen, bygningenes skala og plassering, og de store villahagene gjør

likevel at områdene oppleves med et samlet preg. Et annet eksempel er Sundhaugen, der bebyggelsen er strukturert rundt det gamle veier og sundstedet, men bebyggelsen er fra ulike tidsepoker og uten en enhetlig utforming.

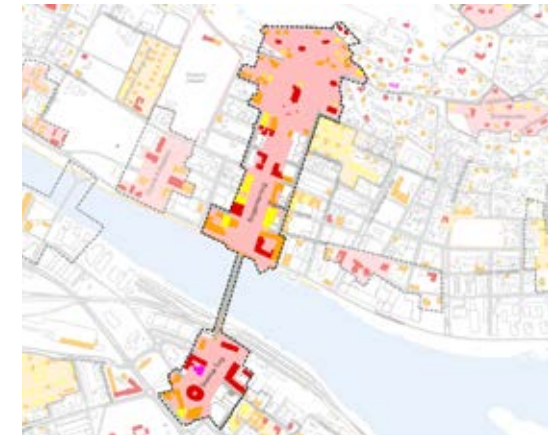
S1 Prins Oscars gate - Omsted gate

Område med flere kulturmiljø og stort spekter i kulturminner, i kvartalsstrukturen sentralt på Bragernes. Bebyggelsen forholder seg til gatenettet, men består av både blokkbebyggelse i mur, Drammenshus i tre og industribebyggelse.

S2 Grev Wedels plass

Plassrom i kvartalsstrukturen med omkringliggende kvartaler. Variert bebyggelse fra flere tidsepoker, fra 1800-talls byvillaer i mur og Drammenshus i tre, til moderne nyoppført bebyggelse. Bebyggelsen er både bolig, forretningsgårder og offentlige bygninger.

S3 Byaksen - Strømsø og Bragernes torg

Det mest sentrale byrommet i Drammen på begge sider av elva. Bebyggelse fra mange ulike tidsepoker i flere ulike stilarter. Området består av bygninger for forretning og handel, boliger, offentlige bygninger og samferdsel og infrastruktur. Kulturmiljøet i området er av nasjonal og regional interesse.

S4 Gamle Kirkeplass

Sentrumsområde bygget rundt et stort byrom/branngate. Bygninger fra ulike tidsepoker, både fra tiden rett etter bybrannen i 1866, funkisbygninger, moderne bygninger og kopi/gjenreist bygning. Kulturmiljø i området er av nasjonal interesse.

S5 Union - Papirbredden

Moderne sentrumsområdet bygget ut på et tidligere industriområde. Tidligere industribygninger er bevart og gitt ny bruk. Området danner i dag en urban helhet av gammelt og nytt.

S6 Konggata - Dronninggata - Øvre Storgate

Trehusmiljø med lav og sammenhengende bebyggelse og handelsgårder og større trebygninger fra 1700- og 1800-tallet. Eldre gatestruktur.

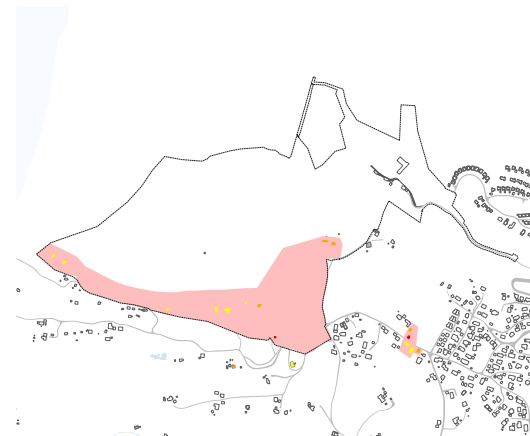
S7 Sundhaugen - Sundhauggata - Grensegata - Strømmorenen

Område med gatestruktur og sundsted fra tiden før tettstedsdannelsen. Eldre tett trehusbebyggelse, større villabygninger, kirke og lystgård bygget langs morenerygg som gir et karakteristisk landskap.

S8 Skogliveien

Område med variert boligbebyggelse, blant annet villa og tomannsboliger. Bebyggelsen er fra 1930- og 1950-tallet. Innenfor område ligger et kulturmiljø.

S9 Konnerud gruver

Stort landskapsområde med ulike minner fra gruvedrift. Bygninger og landskapsmessige strukturer er bevart.

Enkeltstående kulturminner i kvartalsstrukturen

I kvartalsstrukturen i sentrumsområdene på Bragernes og Strømsø har det pågått en kontinuerlig utvikling av bybebyggelsen fra midten av 1800-tallet og fram til i dag. De sentrale områdene er pressområder der mange har interesser i bygningsmassen og der mange ønsker å utvikle kvartalene ved å bygge nytt og bygge tettere. Trinnsvis utbygging i sentrumskvartalene har ført til at flere kvartaler bare har ett enkeltstående kulturminne igjen. Gjennom delutbygginger over flere år er eldre bebyggelse i kvartalene revet framfor å bli rehabilitert og gitt ny bruk.

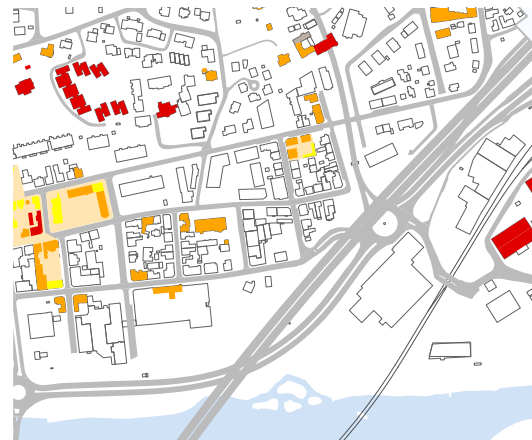
De bygningene som står igjen fra perioden 1850-1950 får dermed en særlig betydning, både fordi det som følger av utviklingen er få liknende bygninger igjen og fordi de sammen med den nyere bebyggelsen er viktige historiefortellende elementer. Når gammel og ny bebyggelse står sammen skaper de en tidsdybde som forteller historien om hvordan byutviklingen i Drammen skjedde, hvilke arkitektoniske impulser som har blitt vektlagt og hvilke funksjonelle krav som har blitt stilt til forskjellige tider.

Det er spesielt lagt vekt på disse enkeltstående objektene i kvartalsstrukturen fordi tidsdybden i sentrale bystrøk er viktig for byens karakter og identitet. Sammensettingen av gammelt, nytt og ulike historiske lag skaper interessante gater og byrom. Mister vi for mange av de eldste lagene går deler av historiefortellingen tapt, og med det identiteten. Den kan ikke erstattes av bilder av bygninger som er revet, men må oppleves fysisk i byen.

De enkeltstående objektene har ofte lavere arealutnyttelse enn dagens nybygg og er derfor ofte utsatt i prosjekter der høy utnyttelse i hele kvartalet

er prioritert. Bygningene kan være sårbare for endringer, både endringer i omgivelsene og endringer av bygningene, som endrer hvordan bygningen oppfattes i seg selv og som del av den bygde strukturen. Viktige elementer her er bygningsdetaljer, lesbarhet, opplevelse både på fjernt og på nært hold og skala på omkringliggende bygninger

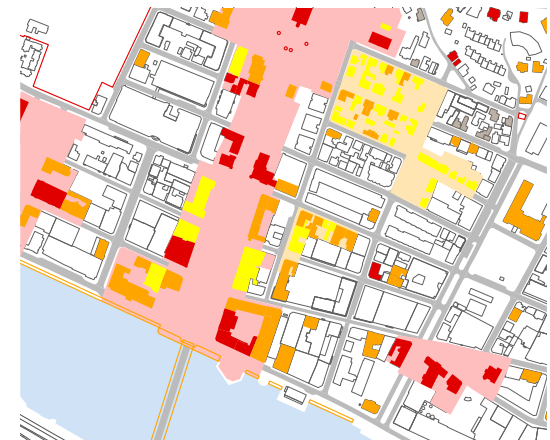
I alle plan- og byggesaker der denne typen kulturminner berøres, må kulturminnens tålegrense og sårbarhet for endringer analyseres, defineres og vurderes for å sikre at beslutningen om videre utvikling tas på et faglig best mulig grunnlag. Mulighetsrommet kan variere betydelig fra bygning til bygning og fra sak til sak og vil derfor være en individuell vurdering i hvert enkelt tilfelle.

I Tomtegata, Brandtenborggata, Engene og Bragerhagen ligger det enkeltstående kulturminner som del av kvartalsstrukturen.

Kvartalene begrenset av Losjeplassen, Engene, Sankt Halvards gate og Tomtegata - enkeltstående kulturminner.

I St. Olavs gate, Rømers vei, Nedre Storgate, Gjetergata og Nedre Torggata ligger det enkeltstående kulturminner som del av kvartalsstrukturen.

Del 3: Mål, strategier og virkemidler

Drammen kommunes overordnede målsetting for forvaltningen av kommunens kulturarv er at byutviklingen skal skje på byhistoriens premisser.

I denne delen presenteres hovedmålene for kulturminner og kulturmiljø i Drammen og målsettinger som generelt gjelder for forvaltningen av kommunens kulturminner. I tillegg defineres det målsettinger for de ulike typene kulturminner, kulturmiljøer og områder som finnes i Drammen.

Strategiene og virkemidlene er valgt ut for å nå målsettingene i planen, og tar utgangspunkt i de mulighetene som ligger i plan- og bygningsloven for kommunen til å vedta juridisk bindende dokumenter

og i de pliktene og mulighetene kommunen har til å drive informasjonsarbeid og gi veiledning. Strategiene er derfor delt i tre; juridisk bindende, kunnskap og veiledning.

For å følge opp de ulike strategiene og virkemidlene konkretiseres og prioriteres de ulike tiltakene i en handlingsdel og handlingsplan. Konsekvensene av planen, framdrift for tiltakene og hvilke effekter tiltakene vil gi er omtalt til sist i delen. Handlingsplanen som spesifiserer konkrete tiltak og aktiviteter for å følge opp strategiene ligger i planens innledning på side 8-15.

D3-1 Midt i bildet ses Austad gård. I tillegg ser vi Styrmoes vei, jernbanen og Elsters gate. Datering ukjent, men flyfotoet er tatt før 2. verdenskrig

Mål for Drammen kommunes kulturarv

Den overordnede målsettingen for forvaltningen av Drammen kommunes kulturarv, er at byutviklingen skal skje på byhistoriens premisser.

For å oppnå en slik målsetting, må strategiene legges til rette for at Drammen fortsatt skal kunne vokse og utvikle seg som en moderne by samtidig som byhistorien fortsatt er premissgivende og synlig i bybildet. Veksten og utviklingen må ta hensyn til og bringe videre de verdier og ressurser som Drammens kulturarv representerer for byen og byens befolkning. Byhistorien skal fungere både som historisk forankring og som miljøskapende og identitetsskapende elementer.

For å få til dette setter planen opp tre hovedmål for kulturminneforvaltningen i Drammen kommune.

Hovedmål

Sikre en kunnskapsbasert byutvikling på byhistoriens premisser

Sikre en langsiktig, bærekraftig tidshorison for kulturminnearven, der hensynet til fellesskapets interesser blir ivare tatt framfor et kortsiktig perspektiv

Sikre at kulturarven blir premissgiver for utviklingen på steder der viktige kulturminner og kulturmiljøer berøres.

De ulike kulturminnene og kulturmiljøene krever forskjellige strategier og virkemidler for at de skal utvikles og bevares på en måte som både ivaretar byhistorien og som gir byutvikling med kvalitet. Noen målsettinger er generelle og gjelder for alle kulturminner og kulturmiljøer i Drammen. For kulturminner som har nasjonal og regional verdi er det definert egne målsettinger, fordi disse allerede er prioritert som spesielt viktige og krever sterkere virkemidler. Enhetlige og sammensatte områder og enkeltstående kulturminner i kvartalsstrukturen er omtalt spesielt i planen og det er definert egne målsettinger for disse.

Overordnede målsettinger for alle kulturminner og kulturmiljøer

Mål:

- Økt generell kunnskap om de kulturminnekategoriene og historiene, og deres muligheter, kjennetegn, egenart og historiske fortelling
- Styrket formidling av kunnskap om kulturminnene til allmenheten
- Styrket bevaring av representative kulturminner og kulturmiljøer innenfor alle kulturminnekategoriene og historier med svært høy verdi
- Legge til rette for en utvikling i form av endringer, fortetting og ny bruk basert på kulturminnekategoriene, historienes og bystrukturenes premisser

Kulturminner som har vern gjennom kulturminneloven

Kulturminner og kulturmiljø som er fredet eller har formelt vern i medhold av at kulturminneloven er utenfor kommunens myndighetsområde.

Kommunen har likevel mulighet for å forsterke og synliggjøre vernet gjennom å bruke plan- og bygningsloven til å fastsette hensynssoner over slike kulturminner i arealplaner. Hensynssonen kan være større enn det området som omfattes av kulturminneloven.

I tillegg kan det være aktuelt med tilrettelegging for eksempel i form av skilting eller restaurering, slik det er gjort ved helleristningene i Skogerveien.

Mål

- Styrke bevaringen av og øke kunnskapen om kulturminner i Drammen som er fredet i medhold av kulturminneloven
- Økt forståelse for verdien av fredete og arkeologiske kulturminner og styrke allmenhetens interesse og ansvarsfølelse for arkeologiske kulturminner
- Økt forutsigbarhet knyttet til potensialet for funn av arkeologiske og automatisk fredete kulturminner
- Økt kunnskap om etterreformatoriske kulturminner
- Økt kunnskap om kulturminneforvaltningen av bygninger oppført før 1850

Kulturmiljøer av nasjonal og regional verdi

Kulturmiljøer av nasjonal verdi er registrert i Riksantikvarens NBI-register. I Drammen er fire av seks NBI-områder sammenfallende med kulturmiljøer med regional verdi omtalt i Kulturminnekompasset - regional plan for kulturminnevern¹, selv om avgrensningene varierer noe. De to områdene som ikke er registrert i den regionale planen, er Seeberggløkken haveby (det engelske kvartal) og Bragernes kolonihager.

¹ <http://www.bfk.no/Tjenesteomrade/Kulturminnevern1/Regional-plan-for-kulturminnevern/>

Gjennom planarbeidet er det vurdert at avgrensningen for kulturmiljøene av regional verdi bedre ivaretar hensynet til kulturminnene enn NBI-registerets avgrensning. Det er derfor avgrensningen i kulturminnekompasset som legges til grunn for vurdering av strategier, virkemidler og tiltak.

Kulturmiljøene er sårbare for endringer som gjør at miljøenes karakter og lesbarhet svekkes. De er også sårbare for endringer av de enkelte kulturminnene og -miljøene som kan forringe verneverdien og svekke miljøenes autenticitet, tilstand, representativitet eller arkitektoniske verdi.

Mål

- Styrket bevaringen av kulturmiljøer med nasjonal og regional verdi
- Utvikling innenfor miljøene og områdene som omfatter disse, hensyntar kulturmiljøenes særpreg, verdier og egenart

Enhetlige områder - kulturmiljøer og deres omgivelser

Enhetlige områder er generelt sårbare for endringer som gjør at helheten svekkes. Dette gjelder spesielt dersom endringene kun gjøres på enkelte av bygningene. Dette kan være påbygg, tilbygg, loftsutbygginger, vindusutskiftning, endringer av overflatebehandling, fargesetting og så videre.

Mulighetsrommet for endring og fortetting kan likevel være stort så lenge områdets struktur, skala og organisering følges, slik at områdets karakter bevares.

Mål

- Unngå fortetting og utvikling innenfor enhetlige områder som reduserer verdien av enkeltbygninger, eller svekker områdekarakteren

- Bevare enhetlige områder med svært høy verdi mest mulig intakt som et helhetlig arkitektonisk miljø
- Utviklingen innenfor enhetlige områder med kulturmiljøer av høy og svært høy verdi skal gi rom for endringer, men bevare nok av områdets karakter, struktur, skala og organisering til at det fortsatt fremstår som et enhetlig område

Sammensatte områder - områder med kulturminner og kulturmiljø fra ulike epoker

Sammensatte områder er sårbare for endringer som forringer opplevelsen av den historiske eller miljømessige konteksten bygningene og anleggene hører til. Sammensatte områder har likevel som helhet et relativt stort mulighetsrom for bygningsmessige endringer og fortetting så lenge viktige historiske lag, elementer som sikrer at tidsdybden bevares; overordnet struktur og byrom blir tatt hensyn til i utviklingen.

Mål

- Utvikling innenfor områdene skal gi rom for endringer, fortetting og større arealeffektivitet i tråd med nasjonale mål og kommunens øvrige føringer, og samtidig bevare nok av områdets karakter, historiefortellende elementer, struktur, ulike lag og tidsdybde
- Unngå at fortetting og utvikling reduserer verdien av viktige enkeltbygninger, byrom og/eller kulturlandskap
- Økt forståelse for betydningen og verdien av de historiske lagene, tidsdybden og sammenhengene i området

Enkeltstående kulturminner i kvartalstrukturen

Utviklingen av Drammen sentrum har ført til at flere av kulturminnene står igjen som enkeltobjekter i kvartalsstrukturen. Dette gjør dem sårbare når kvartalene utvikles. Sårbarheten er knyttet til volum og arkitektonisk uttrykk på nabobebyggelse, historisk lesbarhet og rivning. Det kan være utfordrende å bygge nytt inntil eksisterende eldre bebyggelse, både på grunn av grunnforhold og fundamentering, men også fordi bygningene ofte har en sluttet utforming som gjør at de vanskelig kan bygges på eller til. Flere av disse kulturminnene har en utforming som gjør at de har lavere arealutnyttelse enn moderne bygninger.

Mål:

- Sikre at kulturminnet sees i sammenheng med sine omgivelser og at kulturminnets betydning for kommune som helhet blir belyst i saker som berører enkeltstående kulturminner i kvartalsstrukturen
- Utvikling innenfor kvartalsstrukturen skal være basert på de enkeltstående kulturminnes premisser, og samtidig gi rom for endringer, fortetting og høyere arealeffektivitet

Håndtering av kulturminner og kulturmiljøer i plan- og byggesaksbehandling

I plan- og byggesaksbehandlingen er hensynet til kulturminner og kulturmiljøer et av mange hensyn som skal vurderes i saksbehandlingen. Saksbehandlingen kan være sårbar for manglende kunnskap hos politiske organer og hos saksbehandlerne.

Mål:

- Forutsigbar håndtering og likebehandling av alle plan- og byggesaker som berører kulturminner og kulturmiljø, der resultatet skal være faglig

begrunnet og i henhold til vedtatte rutiner og vedtatt arealpolitikk

- Helhetlig og likt beslutningsgrunnlag til folkevalgte organer i alle saker som berører kulturminner og kulturmiljø
- Økt faglig kompetanse knyttet til forvaltning av kulturminner og kulturmiljø og verdien av kommunens kulturarv hos de folkevalgte organer, kommuneadministrasjonen og kommunale fore-tak

Formidling

Det er vesentlig for kulturminneforvaltningen at kunnskap om kulturminnene og kulturmiljøene er kjent og tilgjengelig for så mange som mulig.

Mål

- Formidle kulturminner og kulturmiljø som ulike kilder til kunnskap om fortidens samfunn, og som grunnlag for ny innsikt, opplevelse og bruk
- Økt kunnskap om og forståelsen for egen bys og lokalmiljøets historie blant barn og unge, eiere av kulturminner, tiltakshavere, forslagstillere og ansvarlige søkere, samt det politiske nivået i kommunen

Bruk, forvaltning og tilrettelegging

Kulturminner er generelt sårbare for manglende vedlikehold og bygninger og anlegg som blir stående helt eller delvis ubrukte over tid har stor sjanse for å forfalle. Det vil aldri være praktisk eller økonomisk mulig å beholde alle kulturminner uendret, og vern gjennom bruk er hovedprinsippet for den brede kulturminneforvaltningen.

Mål:

- Drammen kommune skal være initiativtaker, pådriver og dialogfører i håndtering av kulturarven

- Drammen kommune skal bidra til økt kunnskap om muligheter knyttet til langsiktige privatøkonomiske og samfunnsøkonomiske gevinster ved integrering av kulturarv i byutviklingen i kommunen og hos eiere

Samarbeid og nettverk

Det er mange aktører, både offentlige og private, innenfor kulturminneforvaltningsfeltet. I kommunen er kulturminneforvaltningen et lite fagfelt med få fagpersoner, som kan være sårbart. Godt samarbeid med andre aktører vil være vesentlig for å kunne utnytte kunnskapen som finnes på best mulig måte og sikre god saksbehandling.

Mål:

- Gi bedre veiledning til eiere av kulturminner knyttet til håndtering, vedlikehold og drift av kulturminner
- Styrke kulturarvens posisjon som en kilde til økt områdeattraktivitet og som kilde til kreativitet og innovasjon
- Styrket samordning og samhandling mellom regional kulturminnemyndighet og kommunen.

Forbedre kunnskapsgrunnlaget

For at Drammen kommune skal oppfylle de nasjonale forventningene knyttet til kulturminneforvaltningen må kommunen ha oversikt over kommunens kulturminner og sørge for at registreringen er dekkende og jevnlig holdes oppdatert.

Mål:

- Faglig registrering av alle kulturminnetyper i Drammen kommune
- Jevnlig oppdatering av den kommunale kulturminneregistreringen etter vedtatte rutiner og retningslinjer

Strategier og virkemidler for kulturminneforvaltningen i Drammen

Strategiene og virkemidlene skal bidra til oppnåelse av de ulike målene for kulturminneforvaltningen i Drammen, omtalt i kapittelet foran. Strategiene er derfor mange og varierte. I del 1 omtales mulighetene som lovverket åpner for når det gjelder strategier og virkemidler. Ulike områder og kulturmiljø og type kulturminner vil ha behov for å ivareta den riktige balansen mellom vern og utvikling, og sikre at utviklingen skjer med et bevisst forhold til de verdiene og historiene kulturminnene representerer. I planprosessen har det vært stort fokus på viktigheten av formidling. Det gjør at mange av strategiene er generelle og gjelder for kulturminnene som helhet.

Valg av strategier og virkemidler danner videre grunnlag for handlingsplanen og de tiltakene som denne omfatter.

Prioriteringer gjennom valg av strategier og virkemidler

At byhistorien skal fungere både som historisk forankring og miljøskapende og identitetsskapende element ikke bare nå, men også i fremtiden, har vært grunnleggende i planarbeidet.

Gjennom valg av strategier og virkemidler for de ulike områdene, kulturmiljøene og kulturminnekategoriene, er det gjort en prioritering. Valgene er basert på at strategiene skal være så målrettet som mulig. De skal gi et best mulig grunnlag for å sikre at Drammens historie og identitet bevares, men også ivareta behovet for en fremtidsrettet og bærekraftig fortetting og utvikling. Valg av strategier er en faglig prioritering som er basert på gjennomgangen av tilgjengelig kunnskap om kulturminnene og kulturmiljøene i kommunen.

Det er differensiert mellom ulike områder, miljøer, kulturminnekategorier og enkeltkulturminner. Noen av strategiene legger opp til et sterkere vern og/eller strengere føringer for utvikling enn andre.

Det er kulturmiljøer av regional og nasjonal verdi og noen utvalgte kulturminnekategorier som har fått den høyeste prioriteringen i planen.

I planarbeidet er alle registrerte kulturminner og -miljøer av lokal verdi satt inn i en større sammenheng:

- som del av enten enhetlige eller sammensatte områder
- som del kulturmiljø av nasjonal og regional verdi
- som enkeltstående kulturminne
- som del av en generell kulturminnekategori

For kulturminner og -miljøer som ikke er nevnt spesielt som del av et område eller kulturmiljø eller som spesielt viktig for Drammens historie og dermed prioritert, er det vurdert at disse blir tilstrekkelig ivarettatt gjennom de generelle målene, virkemidlene og retningslinjene i planen.

Hovedtrekk i prioriteringene

Det satses i stor utstrekning på formidling av verdier, informasjon og veiledning. Dette skal legge til rette for at utviklingsprosjekter i Drammen utarbeides slik at de ivaretar bygningenes karakter og områdets skala og struktur. Strategiene dreier seg også om å definere viktige karaktertrekk ved ulike typer kulturminner som beslutnings- og kunnskapsgrunnlag for vurderinger i plan- og byggesaker.

Bygninger og miljøer av regional og/eller nasjonal verdi skal sikres juridisk bindende vern gjennom arealplaner og rulling av kommuneplanens arealdel fram mot 2022. For utvalgte særskilt sårbare og

D3-2 Art nouveau-villaen i Bergstien 64, oppført på begynnelsen av 1900-tallet for banksjef Sunde

verdifulle objekter eller miljøer skal det enten: utarbeides juridisk bindende planer eller angis krav i kommuneplanen om at området skal reguleres til hensynssone med tilhørende bestemmelser ved senere detaljregulering. For de prioriterte boligområdene kan det eksempelvis skje gjennom en «småhusplan».

Utvalgte kulturmiljøer, enhetlige områder og enkeltobjekter som vurderes som særlig viktige for Drammen skal sikres juridisk bindende vern gjennom arealplaner og angivelse av hensynssoner ved rullering av kommuneplanens arealdel fram mot 2022. Dette vil for eksempel gjelde sjøboder og lystgårder, som vurderes som særlig sentrale for Drammens kulturhistorie.

Ved rullering av kommuneplanens arealdel skal det utarbeides tydeligere og mer konkrete bestemmelser om kulturminner og kulturmiljøer.

Generelle retningslinjer for kulturminner og kulturmiljø vedtatt gjennom denne planen, som skal gjelde for alle registrerte kulturminner i Drammen kommune i tillegg til bestemmelser og retningslinjer i allerede gjeldende arealplaner.

Inndeling av strategiene

De tilgjengelige strategiene og virkemidlene for kommunens kulturminneforvaltning deles i tre ulike hovedgrupper: kunnskap, veiledning og juridisk bindende.

For alle strategiene og virkemidlene gjelder det at formidling, det vil si å gjøre innholdet i strategiene og virkemidlene kjent for innbyggere, utbyggere, eiere og andre interesserte, er en sentral del.

Strategier: Juridisk bindende

J1

Definere områder som skal omfattes av hensynssone d) Båndlagt etter kulturminneloven, i kommuneplanens arealdel

Gir forutsigbarhet ved at kulturminnet og hensynssonen rundt kulturminnet kartfestes i kommuneplanen. Bestemmelser til hensynssonen vil gi klare føringer for tiltak innenfor hensynssonen.

Bruk av hensynssone vil særlig være hensiktsmessig i de tilfellene hvor flere fredete enkeltminner ligger innenfor et avgrenset område, eller hvis det er nødvendig for å sikre den historiske konteksten til ett enkeltminne.

Prioriteres for: arkeologiske kulturminner, automatisk fredete kulturminner, forskriftsfredete kulturminner, vedtaksfredete kulturminner

J2

Definere områder som skal omfattes av hensynssone c) Sone med særlige hensyn med tilhørende retningslinjer i kommuneplanens arealdel

Gir forutsigbarhet ved at det signaliserer at utvikling innenfor disse områdene må ta hensyn til kulturminneverdier.

Synliggjør at dette er områder med viktige verdier. Hensynssonene får tilhørende retningslinjer som tydeliggjør hvordan kulturarven skal være premissførende for utvikling innenfor dette området. Med dette vil forutsigbarheten for innbyggere og utbyggere øke.

Prioriteres for: Alle kulturmiljøer av nasjonal og regional verdi. Der samme område har både

regional og nasjonal verdi, er det den regionale avgrensningen som skal danne grunnlaget for hensynssonen. Alle sjøboder og alle lystgårder med tilhørende anlegg.

J3

Definere områder som skal omfattes av hensynssone e) Krav om enhetlig plan i kommuneplanens arealdel

Dette virkemidlet vil sikre at ved utbygging i hele eller deler av et område må det utarbeides reguleringsplan for hele området. Dette vil sikre at utviklingen skjer med et bevisst forhold til de verdiene og historiene kulturminnene i området representerer.

Prioriteres for: Enkelstående kulturminner i kvartalsstrukturen og deres nærliggende omgivelser. Enhetlige områder tett på sentrum (ved større fortettingsprosjekter).

J4

Generell bestemmelse i kommuneplanens arealdel som stiller krav om regulering til hensynssone c) med tilhørende bestemmelser i plansaker som berører de områdene som er avsatt til hensynssone c) Sone med særlige hensyn kulturminner i arealdelen

I kommuneplanens arealdel kan man bare angi retningslinjer for områder med særlige hensyn kulturminner. Gjennom regulering til hensynssone c) sikrer kommunen at de mest verdifulle kulturminnene og kulturmiljøene for Drammen får en sterkere juridisk sikring. Gjennom en planprosess på reguleringsplannivå sikres det også at bestemmelsene blir konkrete og tilpasset situasjonen og de aktuelle kulturminnene.

Prioriteres for: Utvalgte kulturmiljøer av regional verdi som er særskilt sårbare og verdifulle for Drammens

historie og identitet. Utvalgte lystgårder som er særskilt sårbare og verdifulle for Drammens historie og identitet, alle sjøboder.

J5

Utforme generelle bestemmelser til kommuneplanen som legger føringer for utvikling av og innenfor sårbare kulturminner og kulturmiljøer og områder med kulturminner

Generelle bestemmelser brukes for å legge føringer for utvikling av kulturminnene og føringer for utvikling innenfor de utvalgte områdene. De kulturminnene og områdene bestemmelsene skal gjelde for kan kartfestes på temakart til kommuneplanen. Denne strategien er spesielt godt egnet for områder og kulturminner som har tydelig områdekarakter eller lave tålegrenser.

Prioriteres for: Utvalgte enhetlige områder som E2 Frydenberg, E3 Bragernes kolonihager, E13 Kirkebakken – Skolebakken – Tangen kirke, E14 Havnegata, Skippergata, Skomakergata, Vannposten, E15 Store Solum og Nordre Solum, E22 Borge, E23 Villaområdet i Skipsbygger Jørgensens vei, Løkkebergveien, Toppenhaugveien, Johan Halvorsens vei (Holmenberget) og E24 Brannposten – Evensløyken.

Utvalgte sammensatte områder: S1 Prins Oscars gate – Omstedgate, S7 Sundhaugen – Sundhauggata - Grensegata – Strømmorenen og S9 Konnerud gruver, Handelsgårder og Drammenshus

J6

Utarbeide juridisk bindende arealplan(er) som styrer utviklingen og skaper forutsigbarhet

Reguleringsplaner vil gi konkrete bestemmelser og retningslinjer for utbygging, bevaring og utvikling innenfor planområdene. Dette er særlig aktuelt for de

kulturmiljøene og områdene som er særlig sårbare for endringer og der presset på utvikling er stort. Prioriteres for: Hans Hansens vei og andre spesielt sårbare områder. Nybyen, og boligområder med enhetlig struktur.

J7

Synliggjøre områder med potensial for funn av arkeologiske kulturminner

Utarbeide et temakart til kommuneplanens arealdel som viser potensial for funn av arkeologiske kulturminner i kommunen.

D3-3 Enhetsløyene på Borge Mellom til venstre og Borge Østre til høyre. Borgegårdene Østre, Mellom og Vestre er registrert som et kulturmiljø

D3-4 Grensegata, som er en del av kulturmiljøet ved Sundhaugen

Strategier: Kunnskap

Det finnes svært mye kunnskap om kulturminner og kulturmiljø, men ikke alt er like lett tilgjengelig. For å oppnå målsettingene er virkemidler for å spre kunnskap viktig. Dette omfatter alt fra kunnskap om hva et kulturminne og kulturmiljø er, til kunnskap om hvordan man skal forvalte et kulturminne, hvorfor noe er et kulturminne og kunnskap om hvilke muligheter et kulturminne eller kulturmiljø har.

K1

Gjøre kunnskapen i kulturminneregistreringene lett tilgjengelig

Tydelig og lett forståelig layout på listene over registrerte kulturminner gjør kunnskapen lettere tilgjengelig. Kobling mot kart og foto. Tilstrekkelig forklaring om de ulike feltene og hva informasjonen betyr. Registreringene skal være lette å finne både i kommunens kart og på kommunens nettside.

K2

Formidle verdiene og sammenhengene som kulturminnene og kulturmiljøene representerer og er en del av.

Formidling av sammenhengene er viktig for å oppnå målet om større forståelse for og kunnskap om kulturminnene i kommunen generelt blant befolkningen og spesielt hos eiere og i kommunen. Et interaktivt kart som samler informasjonen og gjør det mulig å se de ulike historiene og kulturminnekategoriene framstilt sammen vil gi bedre formidling. Georeferering av bilder som blir tilgjengelig sammen med kartet vil gi ytterligere økt informasjon.

K3

Informasjonsmateriell om ulike typer kulturminner og kulturmiljø

Utarbeiding av informasjonsmateriell som kan øke forståelsen for og bidra til økt kunnskap om ulike typer kulturminner er viktig for å oppnå målsettingene. Informasjonen skal gjøre det lettere for eiere av kulturminner å sette sitt kulturminne inn i en større sammenheng og vite hva som kjennetegner dette. Økt kunnskap kan bidra til riktigere vedlikehold av kulturminnene og bedre beslutningsgrunnlag.

Prioriteres spesielt for: Trelasthandelen - trebyen Drammen, funksjonalismen, drammenshus

K4

Informasjonsmateriell om de ulike kulturminnernes, kulturmiljøenes og områdenes sårbarhet, endringspotensial, mulighetsrom og tålegrenser.

Tilgjengelig informasjonsmateriell vil gi flere tilgang på kunnskap om kulturminnene og bidra til å oppnå målene om bevaring og utvikling på kulturminnernes premisser. Informasjonsmateriellet kan være byggeskikksveiledere som beskriver ulike arkitektoniske stilarter og bygningstyper og informasjonsmateriell om de ulike områdenes karakter og struktur, slik at nye tiltak enklere kan tilpasse seg områdenes tålegrenser og mulighetsrom. Med slik kunnskap vil det være lettere å utvikle gode fortettings- og utviklingsprosjekter og tiltak som spiller på lag med kulturminnens endringspotensial og mulighetsrom. Dette virkemiddelet er særlig aktuelt for kulturminnekategorier som er sårbare, består av store bygningsvolumer, eller har opprinnelige funksjoner som ikke lenger er aktuelle.

Prioriteres spesielt for: Lystgårder, enhetlige områder med bolighus, funkisarkitektur, gårdsbygninger, drammenshus

K5

Gjøre all relevant kunnskap knyttet til statlig, regional og kommunal kulturminneforvaltning lett tilgjengelig digitalt på ett sted.

Kunnskapen om kulturminneforvaltning kan være vanskelig tilgjengelig og er ofte spredd på mange ulike steder. Kommunen kan bidra til å gjøre kunnskapen lettere tilgjengelig gjennom å samle lenker til og informasjon om slik kunnskap på kommunens nettside. Sammen med informasjonen som ligger i kommunens egne kulturminneregistreringer kan dette bli en verdifull kunnskapsbase for eiere, forvaltningen og andre interesserte.

K6

Oppdatere, vedlikeholde og supplere registreringer av kulturminner

For å styrke kunnskapsgrunnlaget må kulturminneregistreringene oppdateres, vedlikeholdes og suppleres. Det er nødvendig med gode rutiner for oppdatering og vedlikehold av registreringene, fordi bygg- og anleggsmassen er i konstant utvikling. Det er også nødvendig med supplering av registreringene for å ha et så komplett kunnskapsgrunnlag som mulig. Hittil mangler kartlegging av kulturminner knyttet til følgende tema i Drammen kommune: innvandringshistorien, Drammensmarka og grønne kulturminner.

Innvandringshistorien er en viktig brikke i Drammens kulturhistorie og kulturminnene til denne historien bør registreres og arbeidet bør gjøres i samarbeid med relevante aktører.

Prioriteres: Etablering av rutiner for oppdatering og vedlikehold av registreringene.

K7**Synliggjøre langsiktige privatøkonomiske og samfunnsøkonomiske gevinster med integrering av kulturarv i byutviklingen**

Å formidle kunnskap om hvilke gevinster integrering av kulturarv i byutviklingen kan gi, er viktig for å oppnå målet om at byutviklingen skal skje på byhistoriens premisser. Dette kan for eksempel gjøres ved å invitere relevante organisasjoner og personer til et felles faglig seminar.

Proriteres spesielt for: kulturminner i transformasjonsområder og kvartalsstrukturen.

K8**Etablere og bygge nettverk med andre kommuner, overordnet kulturminneforvaltning og interesseorganisasjoner**

Erfarings- og kunnskapsdeling mellom etater og organisasjoner som arbeider med kulturminneforvaltning er viktig for å oppnå målene om økt kunnskap om kulturminner og kulturminneforvaltning. Kunnskapsdeling er også et virkemiddel for å sikre større grad av likebehandling gjennom økt kompetanse på fagområdet innad i kommunen, både på politisk og administrativt nivå.

K9**Kunnskapen om kulturminner og kulturmiljø tas med i utarbeidelse av andre kommunale planer**

Når kommunen utarbeider planer innenfor andre fagområder, for eksempel kultur og friluftsliv, må kunnskapen om kulturminner og kulturmiljø brukes for å utarbeide kunnskapsbaserte og robuste planer. Kunnskapsbasen som denne planen er, kan bidra til gode tiltak på andre fagområder i kommunen.

K10 Utarbeide retningslinjer og dokumentasjonskrav for saksbehandlingen i plan- og byggesaker

Ulike tiltak på kulturminner og kulturmiljø krever ulike krav til dokumentasjon på grunn av omfang og kompleksitet og på grunn av ulik verdi på kulturminnene. Å ha differensierte dokumentasjonskrav som er lett tilgjengelige for søkere, prosjekterende og utbyggere vil øke forutsigbarheten og kvaliteten på saksbehandlingen i alle plan- og byggesaker.

Forholdet til kulturminner og kulturmiljøer er et av mange vurderingstema i saksbehandlingen og rutiner for denne vurderingen i kommunens kvalitetssystem vil også sikre likebehandling av plan- og byggesaker på tvers av saksbehandlere og avdelinger.

D3-5 Drammenshus i bruk til forretning i Schwenckegata 4

D3-6 Skulkerud gård på Konnerud. Gården er registrert som kulturmiljø, og har en godt bevart empirebygning som våningshus. Gården består i tillegg av låve, smie, fjøs og bryggerhus

De ulike kommunale virksomhetene er i ulik grad i befatning med kulturminner gjennom sin myndighetsutøvelse og forvaltning av kommunal eiendom og har behov for lett tilgang til relevante krav knyttet til kulturminner.

Strategier: Veiledning

For å sikre en god kulturminneforvaltning er det viktig at kommunen gir råd og veiledning i saker som omhandler kulturminner og kulturmiljø. Dette kan være konkret veiledning om enkeltsaker og generell veiledning gitt som retningslinjer og politiske vedtak. Kommunen må avsette ressurser til å gi veiledning. Dette er viktig for å sikre forståelse og forutsigbarhet.

Mange bygningskulturminner er bygget med andre byggemetoder og -materialer enn de som er vanlig i dag. Tilgang på råd og veiledning om hvordan vedlikeholde og skjøtte sitt kulturminne kan være avgjørende for at kulturminneforvaltningen skjer på en bærekraftig og ressursriktig måte.

V1

Etablere en full stilling som byantikvar

Byantikvaren vil styrke kommunens kompetanse og likebehandling av saker innenfor kulturminnefeltet. En byantikvar i full stilling vil innebære at kommunen får større mulighet til å gi veiledning til innbyggerne i konkrete saker og problemstillinger.

V2

Etablere veiledningsordning for eiere av kulturminner som er registrert med bevaringsverdi i kommunens kulturminneregistrering, men ikke er vedtaksfredet

En kommunal ordning med veiledning kan bidra til at flere gjør riktige valg for sitt kulturminne. Veiledningsordningen bør legge opp til minst 10 timer veiledning per kulturminne/eier, slik at det blir tilstrekkelig med tid til å gi faglig god veiledning.

V3

Forvaltning av utsatte trehusmiljøer med kulturminneverdier

Tett trehusbebyggelse er særlig utsatt ved større branner. Utarbeidelse av helhetlige strategier for kulturmiljøer med tett trehusbebyggelse er et viktig virkemiddel for å sikre kulturminneverdiene. Brannsikkerhetsstrategier gir råd og veiledning til eiere av kulturminner i tette trehusmiljøer og vil være et viktig bidrag til å sikre kulturminneverdiene.

V4

Etablere en veiledningsarena/møteplass for eiere av kulturminner

I tillegg til å gjøre kunnskap om forvaltning og vedlikehold av kulturminner lettere tilgjengelig på nett gjennom samling av kunnskap og interaktive kart, er det viktig å skape en fysisk møteplass der eiere av kulturminner kan møtes og få råd av fagpersoner. På en slik møteplass er det mulig å gi råd og veiledning til mange samtidig og sikre at folk får samme informasjon. En slik møteplass må også sørge for at eiere får prate enkeltvis med veiledere fra ulike offentlige virksomheter og organisasjoner som kan bistå med kompetanse om riktig kulturminneforvaltning.

V5

Gi veiledning i plan- og byggesaker

Kommunen skal gi veiledning om kulturminnefaglige problemstillinger i alle plan- og byggesaker som berører kulturminner og kulturmiljøer. Revidering og forbedring av temaet kulturminner i kommunens mal for reguleringsplaner vil gi bedre veiledning til utbyggere og forslagsstillere. Økt kunnskap hos medarbeiderne på Byplan vil være viktig for å kunne gi bedre og mer forutsigbar veiledning.

Handlingsplan

Strategiene og virkemidlene for bevaring og utvikling av kulturarven skal følges opp med aktiviteter som sikrer at kommunen når de målene som er satt for kulturminneforvaltningen i Drammen kommune. Gjennomføring av aktivitetene er prioritert etter arbeidsmengde, finansieringsmuligheter og i hvor stor grad de bidrar til å oppfylle ett eller flere mål. Det er kunnskapsgrunnlaget og analysene i planen som danner grunnlaget for valg av aktiviteter og tiltak.

Handlingsplanen gjelder for en fireårsperiode. Mange av virkemidlene og aktivitetene er knyttet opp mot kommuneplanens arealdel. Den forestående kommunesammenslåingen vil ha innvirkninger på gjennomføringstidspunktet for disse virkemidlene og aktivitetene. Handlingsplanen er derfor ikke delt tradisjonelt på år, men i perioder knyttet opp mot vedtak av denne planen og ny kommuneplanens arealdel. Dette fordi planen skal være et så robust verktøy for kommunen som mulig.

Hensyn ved prioritering av tiltak

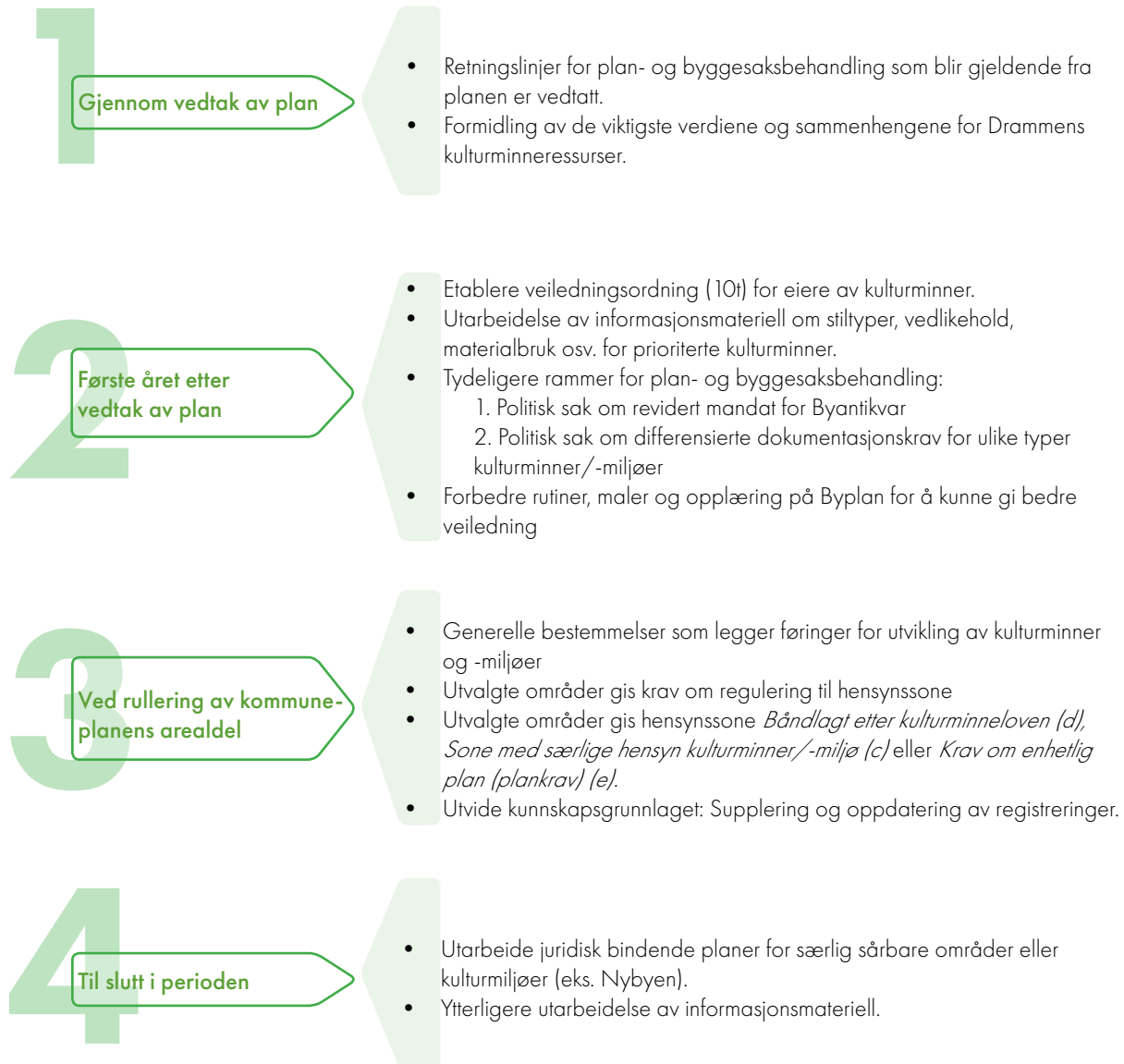
Oppgavene er prioritert utifra følgende kriterier:

- Kommunen er vurdert helhetlig, og ut fra et fokus på de mest sårbare kulturminnene
- Innspill/merknader i forbindelse med den omfattende medvirkningsprosessen
- Faglige og tverrfaglige vurderinger

På motsatt side er konsekvensene og effektene av prioriteringene utdypet og plassert på tidsaksen som følges i handlingsplanen: gjennom vedtak av plan, første året etter vedtak av plan, ved rullering av kommuneplanens arealdel og til slutt i perioden.

Handlingsplanen står på side 8-15.

Konsekvenser av kommunedelplanens prioriteringer - framdrift og effekter

Effekter av planen

Gir bedre forutsigbarhet gjennom føringer for plan- og byggesaker som berører kulturminner og kulturmiljø, og bedre beslutningsgrunnlag for politiske vedtak.

Forutsigbarheten økes ytterligere på grunn av tydeligere og differensierte krav, gode rutiner, bedre tilgang på kunnskap og veiledning i saker om kulturminner og -miljøer. Avklart status og mandat for Byantikvaren vil gi bedre forutsigbarhet og avklarte roller.

Kulturminneplanens veivalg og prioriteringer er fulgt opp med juridisk bindende føringer i kommuneplanen, i tillegg til at oppdatering av kulturminneregistreringene er satt i system.

Kulturminneplanens veivalg og prioriteringer er fulgt opp med juridisk bindende arealplaner. Bedre informasjon og formidling øker forutsigbarheten ytterligere.

D3-7 Funkisvillan i Bekkedalsveien 11 har en helt særegen utforming. Den danske arkitekten, Orla Dietz, satt og tegnet i 2 måneder på tomten. Boligen ble oppført i 1956 for driftssjef Eskildsrud, som var ansatt hos Diamant-Eriksen

Kilder

Drammen byleksikon nettutgave 2017, forfatter Per Otto Borgen.
<http://byleksikon.drmk.no/>

Drammen kommune (2004-2016) Kulturminneregistreringer.

Knutsen, Tor Adler (2002) Timer i Drammen. Drammen: Brakar.

Riksantikvaren: Askeladden - Riksantikvarens offisielle database over fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge.

Riksantikvaren: www.kulturminnesok.no

Riksantikvaren (2016) Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Planlegging etter plan- og bygningsloven. Versjon II.

Sellæg, Jo (red.) (2010) Drammen – by i utvikling gjennom 400 år. Drammen: Brakar.

Sellæg, Jo (2014) Drammen – blott til lyst. Drammen: Jo Sellæg.

Sellæg, Jo (1993) Hus i sentrum - kulturminneregistrering i Drammen sentrum. Drammen kommune.

Vern og bruk av kulturminner og kulturmiljøer.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/721f973973dc44fb9b77d47f6ff656b8/k06pr016.pdf>

Fotografier, historiske kart og illustrasjoner

Innledning

D0-0 Øvre Strandgate 11, 2005. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D0-1 Flyfoto Drammen og Drammenselva, 2011.

Del 1

D1-1 Drammen fra øst, 2011
 D1-2 Øvre Storgate, 2014. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D1-3 Tårnbygningen Drammen rådhus, 2001. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D1-4 Bergstien 24, 2006. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D1-5 Havnegata 98, 2013. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune

D1-6 Tollboden, 2003. Foto: Artemisia
 D1-7 Helleristningstak, 2007. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D1-8 Lærumgården. Foto: Wikimedia Commons
 D1-9 Kulturminneskilt. Foto: Tore Wiik
 D1-10 Haneval Østre, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
 D1-11 Strømsfjerdings skole. Foto: Drammen historielag
 D1-12 Gummifabrikken. Foto: Union Eiendomsutvikling
 D1-13 Bur på Dæle prestegård, 2016. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
 D1-14 Drammens teater, 2014. Foto: Byplan, Drammen kommune.
 D1-15 Kobbervik gård, 2013. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.

Del 2

D2-1 Øvre Storgate 37, 2014. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D2-2 Helleristning Åskollen, 2007. Foto: Byplan, Drammen kommun
 D2-3 Byarkivet: Kartet er fra Karin Pihls kartmappe «Kart over historisk utvikling Drammen i fra vikingetiden til medio 1900-tallet»
 D2-4 Biengården, Øvre Storgate 47. Ukjent årstall og fotograf. Byarkivet, Drammen kommune
 D2-5 Kartet er fra Karin Pihls kartmappe «Kart over historisk utvikling Drammen i fra vikingetiden til medio 1900-tallet», Byarkivet, Drammen kommune.
 D2-6 Landfalløya 24 og 26, 2013. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
 D2-7 Glassverket, 1938. Foto: Widerøe Flyveselskap
 D2-8 Havneområdet på Tangen, 1963. Foto: Edmond Jaquet, Widerøe byarkivet
 D2-9 Jernbanebrua, ukjent fotograf og år. Foto: Byarkivet, Drammen kommune
 D2-10 Drammen etter bybrannen 1866. Fotograf: Per Adolf Thorén. Karin Pihls samling, Byarkivet, Drammen kommune.
 D2-11 Thornegata - Schwencgegata. Ukjent fotograf og årstall. Byarkivet, Drammen kommune.
 D2-12 Oversiktsbilde Bragernes. Fotograf: Otto Hansen. Byarkivet, Drammen kommune.
 D2-13 Heyerdahls plan, 1866, efter brannen. Karen Pihls kartsamling, Byarkivet, Drammen kommune.
 D2-14 1920, Generalreguleringsplanen. Karen Pihls kartsamling, Byarkivet, Drammen kommune.
 D2-15 Funkis. Foto: Drammens Museum
 D2-16 Funkis. Foto: Drammens Museum
 D2-17 Arons vei 36, enebolig, 1983. Arkitektkontoret Halvorsen, Reine Waage.
 D2-18 Schwartz gate 12, Marienlyst skole, 2014. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune
 D2-19 Strømsø kirke, 2018. Foto: Google Street View
 D2-20 Tangen kirke, Kirkebakken 1, 2013. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune
 D2-21 Bragernes kirke, 2013. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D2-22 Øvre Sund, 2011. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D2-23 Tollbugata, 2018. Foto: Google
 D2-24 Seeberggløkken/Det engelske kvartal 2009. Foto: Byplan,

Drammen kommune
 D2-25 Funkishus, Hans Hansens vei, 2005. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D2-26 Bragernes kolonihager, 2012. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune
 D2-27 Sophie Amalies vei 20, 2008. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune
 D2-28 Gulsbogen gård 2014. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D2-29 Skoger gamle kirke, 2016. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune
 D2-30 Strømsø Torg, 2011. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D2-31 Bragernes byaksen, 2013. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D2-32 Kai Møllers bogtrykkeri, 2017. Foto: Cyclomedia.
 D2-33 Thornegata 18. Foto: Tore Wiik
 D2-34 Kart over alle registrerte kulturminner, Drammen kommune.
 D2-35 Nordbyeien 120, 2013. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
 D2-36 Borgeveien 94, Borge Mellom, 2016. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune
 D2-37 Andorsrudveien 78, Imjelt Nordre, 2016. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune
 D2-38 Gundesølina 101, Gundesø Nordre, 2016. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune
 D2-39 Buskerudveien 70, Myre, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune
 D2-40 Øvre Sund, 2011. Foto: Byplan, Drammen kommune.
 D2-41 Gulsbogen stasjon, 2006. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D2-42 Trafokiosk i Løkkebergveien, 2005. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D2-43 Papirbredden, 2008. Foto: Byplan, Drammen kommune
 D2-44 Gulsbogen Cellulosefabrikk 1968. Byarkivet, Drammen kommune. Fotograf: Widerøes Flyveselskap og Polarfly A/S. Byarkivet, Drammen kommune.
 D2-45 Børneasylet, Tollbugata 48, 2005. Foto: Byplan, Drammen.
 D2-46 Norges Bank, 2006. Foto: Byplan, Drammen kommune.
 D2-47 Valbrotteveien 17, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
 D2-48 NSB kompetansesenter, 2015. Foto: Byplan, Drammen kommune.
 D2-49 Konnerud gamle kirke. Fotograf: Vilhelm Skappel. Byarkivet, Drammen kommune.
 D2-50 Turnhallen. Foto: Terra Buskerud - www.historieboka.no
 D2-51 Bragernes menighetshus, 2009. Foto: Åsmund Thorkildsen
 D2-52 Austadveien 1, Austad Super, 2014. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
 D2-53 Bragernes torg 11, 2014. Foto: Byplan, Drammen kommune.
 D2-54 Bøhmgården, 2006. Foto: Byplan, Drammen kommune.
 D2-55 Globusgården, 2014. Foto: Byplan, Drammen kommune.
 D2-56 Skomakergata 10, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
 D2-57 Teknisk kart over Konggata 1900. Byarkivet, Drammen kommune.
 D2-58 Nybyen 1960. Byarkivet, Drammen kommune

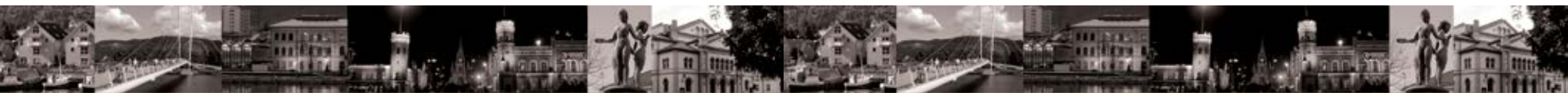
D2-59 Engene 86, 2003. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-60 Hamborgstrøm 1960. Byarkivet, Drammen kommune.
D2-61 Rebbansbakken, 2006. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-62 Neversvingen, 2014. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-63 Underlia 106-116, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-64 Austadgangen. Foto: Google StreetView.
D2-65 Kirkebakken 26, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-66 Edvard Stangs gate 23, 2012. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-67 Johan Sverdrups vei 3, 5 og 7, 2014. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-68 Dalejordet 7, hytte 22, 2012. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-69 Svelvikveien 378, 2013. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-70 Skjerpholtveien 69, 2008. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-71 Vargveien 6, 2008. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-72 Almedalsveien 18, 2008. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-73 Sverres gate 3, Austad gård, 2014. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-74 Sigurd Christiansens promenade, 2008. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-75 Landfalløya 78, Fløia, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-76 Kirkegårdsparken, 2011. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-77 Landfalløya 47. Foto: Tore Wiik.
D2-78 Cappelens lille/nye sjøbod, Tollbugata 51. Foto: Google StreetView.
D2-79 Cappelens store/gamle sjøbod, Tollbugata 51 B. Foto: Google StreetView.
D2-80 Øvre Sund sett fra Gulskogen, 2011. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-81 Øvre Storgate 47, 2011. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-82 Tollbugata 73, Paus & Paus. Foto: Google StreetView.
D2-83 Sundhaugen/Blocke-Haugen. Foto: Den Norske Kirke Drammen.
D2-84 Berg-Berskaug, Buskerudveien 142, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-85 Austad gård, Sverres gate 3, 2014. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-86 Anker-Berskaug, Buskerudveien 101, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-87 Sommerfryd, Bergstien 65, 2007. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-88 Smithestrøm, 2015. Foto: Jo Sellæg.
D2-89 Hotvet gård, Hotvetveien 41, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-90 Godthåp, Lerpeveien, 1958. Fotograf: J. Kruse - Widerøe. Byarkivet, Drammen kommune.

D2-91 Simersgården, Landfalløya 50, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-92 Tandberggården, Øvre Storgate 18, 2005. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-93 Cappelengården, Tollbugata 54, 2005. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-94 Stablumgården, Landfalløya 54, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-95 Tomtegata 28 og 30, 2014. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-96 Cappelens gate 24, 2011. Foto: Byplan, Drammen kommune
D2-97 Nedre Storgate 67, 2018. Foto: Tore Wiik
D2-98 Cappelens gate, 2011. Foto: Byplan, Drammen kommune
D2-99 Peder Buchs gate 3. Foto: Tore Wiik.
D2-100 Hans Hansens vei, 1960. Fotograf: Widerøes Flyveselskap A/S. Byarkivet, Drammen kommune.
D2-101 Bragernes torg 1A. Foto: Google StreetView.
D2-102 Holmenberget, 2017. Foto: Blom Skråfoto.
D2-103 Løkkebergveien 41, 2012. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-104 Åshøgda borettslag, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-105 Blichfeldts vei, 2013. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-106 Arups gate 1, 2009. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D2-107 Anchersens vei 6, 2014. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-108 Drammen jernstøperi og arbeiderboliger, 1939. Fotograf: Widerøes Flyveselskap og polarfly A/S. Byarkivet, Drammen kommune.
D2-109 Øren Haveby, 2015. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D2-110 Maria Feghts gate, 2013. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.

Del 3

D3-1 Austad gård. Fotograf: Widerøes Flyveselskap og Polarfly A/S. Byarkivet, Drammen kommune.
D3-2 Bergstien 64, 2014. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D3-3 Borgeveien 94 og 102, 2016. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D3-4 Grensegata, 2011. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D3-5 Schwenckegata 4, 2007. Foto: Byplan, Drammen kommune.
D3-6 Skullerudveien 280, 2016. Foto: Jo Sellæg for Drammen kommune.
D3-7 Bekkedalsveien 11, 2008. Fotograf: Jo Sellæg for Drammen kommune

www.drammen.kommune.no

Byplan

postboks 7500, 3008 Drammen

E-post: kommunepost@drmk.no

Telefon: 32 04 00 00